

Шляхи розвитку української науки:

суспільний дискурс

У номері:

- *Стартував проєкт LUKE Програми «Горизонт Європа»*
- *Конкурс «Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України»*
- *Рейтинг закладів вищої освіти за цитуванням у Google Scholar*
- *Фобії щодо технологічних винаходів: історичні уроки та сучасність*
- *Підкасти як ефективний інструмент просування наукових досліджень*

№ 2 (206)

ЛЮТИЙ

Київ 2025

**Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів
державної влади**

Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативної інформації
(Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101)
Заснований у 2005 р. Видається щомісяця.

Головний редактор В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заслуж. діяч науки і техніки України, керівник Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) НБУВ. Редакційна колегія: М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу; Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації (заст. головного редактора); О. Натаров (упорядник).

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, <http://nbuviap.gov.ua/>.

Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс

№ 2 (206) лютий 2025

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2025

Київ 2025

ЗМІСТ

Аналітичний погляд	3
Наука – для обороноздатності країни	35
Оцінки ефективності та орієнтири розвитку вітчизняної науки й освіти	38
Наука і влада	41
Міжнародне наукове співробітництво	44
Наукові дослідження коронавірусу COVID-19	50
Новини наукового розвитку	52
Проблеми енергозбереження	58
Науково-організаційні заходи	59
Цифрова трансформація суспільства, упровадження інноваційної моделі економіки	66
Бібліотека в науковому процесі	82
Наукова комунікація	96
Зарубіжний досвід наукової діяльності	99
У критичному фокусі	105
ДОДАТКИ	110

Орфографія та стилістика матеріалів – авторські

Аналітичний погляд

М. Згуровський,
академік НАН України

Штучний інтелект змінює світ: шанси і виклики для України

Прогрес у ШІ став можливим завдяки поєднанню кількох ключових факторів. Високопродуктивні графічні (Graphics Processing Unit, GPU), тензорні (Tensor Processing Unit, TPU), нейронні (Neural Processing Unit, NPU) та центральні процесори (Central Processing Unit, CPU) у поєднанні з хмарними технологіями дали змогу обробляти великі обсяги даних і тренувати глибокі нейронні мережі. Інтернет і цифрові платформи створили потужні джерела даних, що значно підвищило ефективність алгоритмів машинного навчання. Водночас прориви в глибокому навчанні дозволили ШІ інтегруватися в ключові галузі: медицину, логістику, енергетику, освіту, оборону ([Світ](https://surl.li/eudeyc), <https://surl.li/eudeyc>).

Важливу роль відіграє синергія ШІ з фундаментальними науками. Фізичні та хімічні закони стають основою для створення нових моделей, а ШІ, у свою чергу, прискорює аналіз складних систем. Яскравим прикладом цього є Нобелівські премії з фізики та хімії 2024 року: роботи Джона Гопфілда і Джеффри Гінтона заклали основи сучасних штучних нейронних мереж, а дослідження Девіда Бейкера, Деміса Гассабіса та Джона Джампера дали змогу використовувати ШІ для прогнозування тривимірної структури білків.

ШІ також відіграє критичну роль у сфері безпеки, надаючи стратегічні переваги країнам, що лідирують у його розробці. Автоматизація військових систем, кіберзахист, аналіз загроз — ці аспекти визначають нові правила глобальної конкуренції. Відставання у цій сфері підвищує вразливість держав до сучасних загроз, особливо у кіберпросторі.

Отже, ШІ — не лише технологічний прорив, а й ключовий фактор, що формує глобальний баланс сил. Його подальший розвиток визначатиме майбутнє економік, міжнародних відносин та безпеки, а країни, що зможуть ефективно адаптувати ці технології, отримають значну перевагу в сучасному світі.

Особливості розвитку ШІ в передових країнах світу

Передові країни першими усвідомили стратегічне значення штучного інтелекту (ШІ) та інвестували в його розвиток, використовуючи цю технологію для економічного зростання, безпеки та конкурентоспроможності. Однак рівень інвестицій, наукових досліджень, інтеграції ШІ в економіку та регуляторного середовища значно відрізняється залежно від регіону.

США зберігають лідерство у сфері ШІ, інвестувавши понад \$300 млрд за останнє десятиліття. Програми DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency) та NSF (National Science Foundation), а також технологічні гіганти Google, Microsoft та OpenAI розширюють застосування ШІ в обороні, медицині, освіті та освоєнні космосу. Завдяки високій концентрації талантів і приватного капіталу країна залишається на передовій ШІ-революції.

Китай активно скорочує відставання, вклавши \$200–250 млрд, роблячи ставку на державні ініціативи, такі як стратегія “AI 2030”, компанії Alibaba, Tencent, Baidu. Китай лідирує у впровадженні ШІ у розумні міста, системи моніторингу та оборонні технології, використовуючи значні обсяги даних для вдосконалення алгоритмів.

Європейський Союз інвестував \$100–120 млрд, фокусуючись на етиці ШІ, сталому розвитку, кібербезпеці та квантових обчисленнях через програму підтримки інновацій Horizon Europe та проекти компаній SAP, Siemens і DeepMind. Це робить ЄС світовим лідером у сфері захисту даних. Велике значення для ЄС і світу має AI Act (Акт, або перший у світі закон про штучний інтелект), який вперше встановлює комплексні правові норми для регулювання розробки, використання та впровадження ШІ, зокрема у критично важливих сферах, що може кардинально змінити правила глобального ринку. Закон набув чинності 1 серпня 2024 року, а більшість його правил почнуть застосовуватися з 2 серпня 2026 року. Такий підхід позиціонує ЄС як глобального лідера у встановленні стандартів.

Японія з її стратегією «Society 5.0» спрямувала \$50–60 млрд на робототехніку, автономні системи, когнітивні алгоритми та квантові обчислення. Технологічні гіганти SoftBank, Toyota та Fanuc займаються розробкою розумних роботизованих систем для промисловості та соціального сектору, а Riken AIP і University of Tokyo працюють над новими алгоритмами.

Ізраїль (\$30–40 млрд) робить ставку на кібербезпеку та оборонні системи. Стартапи Mobileye та Waze інтегрують ШІ у безпеку та автономний транспорт, зберігаючи лідерські позиції у високотехнологічних сферах.

Велика Британія (\$25–35 млрд) підтримує дослідження через DeepMind та провідні університети, такі як University of Oxford і University College London (UCL), зосереджуючись на медицині, захисті даних та обороні.

Канада (\$20–30 млрд) розвиває етичні стандарти ШІ через «Pan-Canadian AI Strategy». Затвердивши програму Pan-Canadian AI Strategy уряд Канади доручив CIFAR (Canadian Institute for Advanced Research) реалізацію національної стратегії штучного інтелекту, яка передбачає створення дослідницьких інститутів ШІ в Монреалі, Торонто та Едмонтоні, підготовку кваліфікованих фахівців у галузі ШІ та забезпечення етичного та відповідального використання технологій.

Південна Корея (\$15–25 млрд) інвестує у кібербезпеку, робототехніку, автономні системи, автоматизацію промисловості та мобільні додатки. Мережа корейських передових інститутів науки і технологій (Korea Advanced

Institute of Science and Technology, KAIST, 23 інститути) є потужною національною системою, яка працює над алгоритмами ШІ та машинним навчанням. Компанії Samsung і LG активно впроваджують новітні технології, створюючи конкурентні продукти для світового ринку.

Індія (\$10–15 млрд) зосередилася на сільському господарстві, медицині, управлінні інфраструктурою, аналізі великих даних, автоматизації процесів та національній безпеці в межах програми Digital India. Мережа у складі 23 індійських інститутів технологій (Indian Institutes of Technology, IITs) виконує дослідження в галузі математичного моделювання та прикладних аспектів ШІ.

Австралія (\$5–10 млрд) використовує ШІ для екологічного моніторингу, сільського господарства та освітніх технологій. Державні програми «AI Action Plan» та «Emerging Technologies Fund» підтримують дослідження та інтеграцію технологій у ключові сектори.

Таким чином, розвиток ШІ у передових країнах відображає різні стратегічні підходи: США та Китай інвестують у глобальне лідерство, ЄС акцентує увагу на етиці та безпеці, а Японія, Ізраїль та інші держави адаптують ШІ до своїх національних пріоритетів.

Розшарування світу через розвиток штучного інтелекту

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) формує новий глобальний ландшафт нерівності, що зачіпає всі ключові аспекти суспільного розвитку: економіку, безпеку, науку, технології та освіту. Цей процес зумовлений нерівномірним доступом до передових технологій, знань і ресурсів, а його наслідки стають все більш помітними. У той час, як провідні економіки інвестують у ШІ колосальні кошти та отримують стратегічні переваги, багато країн світу відстають, що створює довготривалі дисбаланси та закріплює нерівномірність технологічного прогресу.

Економічне розшарування, спричинене розвитком ШІ, є одним із найвиразніших аспектів цього процесу. У 2024 році глобальні інвестиції у ШІ досягли рекордної позначки в \$500 млрд, з яких понад 70% припадає на країни G7 та Китай. У розвинених країнах внесок ШІ у зростання ВВП оцінюється у 10-15%, тоді як у країнах, що розвиваються, цей показник рідко перевищує 2-3%. Рівень автоматизації виробництва та бізнес-процесів також свідчить про глибокий дисбаланс: у технологічно просунутих економіках понад 50% рутинних завдань автоматизовані, тоді як у менш розвинених країнах цей показник не перевищує 20%. Очікується, що до 2035 року загальний внесок ШІ у глобальний ВВП перевищить \$15 трлн, однак основна частина цього приросту буде зосереджена у технологічних центрах, тоді як більшість країн світу лише частково скористається цими здобутками. Таким чином, замість того, щоб стати фактором вирівнювання економічного розвитку, впровадження ШІ лише посилює існуючу прірву між багатими та бідними країнами.

Ще гостріше проявляється розрив у сфері безпеки. Розвинені країни щорічно інвестують понад \$200 млрд у кібербезпеку, що дає змогу їм

використовувати ШІ для прогнозування атак, розробки автономних оборонних систем та глибокого моніторингу кіберпростору. Водночас середні витрати країн, що розвиваються, не перевищують \$5 млрд, а їхні можливості обмежуються базовими методами захисту даних. Через це кількість успішних кіберінцидентів у менш розвинених державах на 50-70% вища, ніж у технологічних лідерів. Наявність доступу до передових оборонних технологій визначає не лише безпеку даних, але й геополітичну стійкість держави. Зважаючи на поточні темпи розвитку, у найближчі роки цей дисбаланс посилиться, оскільки країни, що розвиваються, не матимуть змоги конкурувати з лідерами у сфері оборонних та безпекових технологій. Звичайно, з цієї загальної тенденції можуть бути і деякі виключення, зокрема, ті, що відносяться до асиметричних методів оборони. Наприклад, український досвід показує, що ефективне застосування ШІ для аналізу даних з дронів, супутників та систем РЕБ може дати стратегічну перевагу навіть країнам із меншими ресурсами.

Науково-технологічне розшарування є ще одним показником глобального дисбалансу. У 2024 році США та Китай зареєстрували понад 80% світових патентів у сфері ШІ, тоді як Африка та Латинська Америка разом мають менш ніж 5%. Високопродуктивна обчислювальна інфраструктура, необхідна для тренування передових ШІ-моделей, також зосереджена у невеликій кількості країн: понад 90% усіх дата-центрів із потужностями класу «exascale» знаходяться у G7 та Китаї. Це означає, що країни, які не мають доступу до такої інфраструктури, змушені покладатися на зовнішні сервіси та платформи, що ставить їх у залежність від міжнародних корпорацій. Прогноз на 2035 рік вказує, що без цілеспрямованих програм технологічного трансферу ця ситуація лише загостриться, оскільки основні прориви у галузі залишаться зосередженими в межах кількох геополітичних блоків.

Освітнє розшарування є одним із найважливіших факторів, що визначають майбутню динаміку розвитку ШІ у різних частинах світу. У розвинених країнах понад 60% шкіл та університетів уже інтегрували ШІ у навчальний процес, що дає змогу студентам працювати з передовими технологіями з юного віку. У країнах, що розвиваються, цей показник не перевищує 10%, а доступ до якісних навчальних матеріалів є серйозно обмеженим. Близько 80% провідних онлайн-курсів із ШІ створені англійською мовою, що суттєво ускладнює навчання для неангломовних студентів. США та Китай щорічно випускають понад 50% світових спеціалістів у сфері ШІ, що посилює їхнє лідерство. Якщо поточні тенденції збережуться, до 2030 року цифровий розрив в освіті стане ще більш відчутним, що матиме довгострокові наслідки для наукового та економічного розвитку.

Загалом, розшарування світу через розвиток ШІ є комплексним процесом, який охоплює економічні, науково-технологічні, освітні та безпекові аспекти. Основні показники свідчать про суттєве зростання

нерівності між країнами, що володіють передовими технологіями і здійснюють значні інвестиції у їх подальший розвиток, та тими, хто лише починає адаптувати їх. Разом з тим у цій тенденції є й певні виключення. Доступ до хмарних обчислень та відкритих моделей ШІ (наприклад, LLaMA, BLOOM) дає змогу країнам, що розвиваються, впроваджувати інновації без потреби в екстремально високих інвестиціях у власну обчислювальну інфраструктуру. Наприклад, в Україні та деяких країнах Африки розвиваються стартапи, які використовують ШІ для оптимізації агробізнесу, медицини та логістики, що є прикладом можливості подолання нерівності.

Прогноз на наступне десятиліття демонструє, що без активного міжнародного співробітництва цей розрив лише поглиблюватиметься. Важливими кроками до його подолання є глобальні ініціативи у сфері технологічного трансферу, підтримка наукових досліджень у країнах, що розвиваються, та створення освітніх програм, доступних для всіх. Тільки завдяки спільним зусиллям можливо не лише мінімізувати негативні наслідки технологічного розшарування, а й використати ШІ як інструмент глобального розвитку, який сприятиме подоланню соціальних та економічних бар'єрів у майбутньому.

Шанси й можливості України

Попри війну та економічну нестабільність, Україна зберігає потенціал для інтеграції в глобальну сферу штучного інтелекту (ШІ). Наприкінці грудня 2024 року Україна схвалила Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року, що спрямована на стимулювання технологічного прогресу, залучення інвестицій та створення стійкої інноваційної екосистеми.

Незважаючи на виклики, країна демонструє прагнення до розвитку у сфері ШІ, цифрової трансформації та безпеки, що є запорукою її конкурентоспроможності в майбутньому. Війна спричинила відтік кадрів та руйнування інфраструктури, проте українські фахівці продовжують відігравати важливу роль у світовій індустрії. За даними Interfax, за кордоном працюють понад 65 тисяч ІТ-фахівців, що становить понад 20% усієї ІТ-спільноти України. Водночас вітчизняні університети щорічно випускають 25–30 тисяч нових фахівців, зберігаючи кадровий потенціал.

Фундаментальна наука залишається рушієм розвитку ШІ. Дослідження в математиці, фізиці та обчислювальній техніці створюють теоретичну основу для інноваційних рішень. Науковці Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова досліджують нейронні мережі та обробку великих даних. У 2024 році понад 50 наукових публікацій українських учених було представлено у провідних міжнародних журналах, таких як IEEE Transactions on Neural Networks та Nature Machine Intelligence.

ШІ відіграє ключову роль у національній безпеці та обороні. Україна активно застосовує його для моніторингу загроз, аналізу бойових дій, оптимізації логістики та автоматизації розвідки. ШІ-системи аналізують супутникові знімки для ідентифікації мін та моніторингу окупованих територій. У 2023 році українські дрони зі штучним інтелектом отримали міжнародне визнання на оборонних виставках НАТО. Країна також має вагомий досвід у сфері кібербезпеки, що робить її одним із лідерів у захисті цифрових інфраструктур.

Сфера енергетики та екології є ще одним перспективним напрямом. Українські стартапи розробляють ШІ-рішення для оптимізації енергосистем, інтеграції відновлюваних джерел енергії та екологічного моніторингу. Понад 10 українських компаній працюють над технологіями моніторингу довкілля за підтримки міжнародних донорів.

Окремий вектор — обробка природної мови (NLP). Українські компанії, такі як Grammarly, досягли світового успіху у створенні текстових аналізаторів, автоматичного перекладу та голосових помічників. Не менш важливим напрямом є комп'ютерний зір (Computer Vision), який застосовується в автопілотах, медичній діагностиці та оборонних технологіях. Українські ІТ-компанії вже стали повноправними партнерами провідних світових технологічних корпорацій.

Таким чином, Україна має всі передумови для інтеграції у глобальний розвиток ШІ. Попри виклики війни, країна володіє потужною освітньою та науковою базою, висококваліфікованими фахівцями та успішним досвідом у критичних сферах. Інвестиції в ШІ не лише допоможуть зміцнити обороноздатність, а й стануть фундаментом для повоєнного відродження та економічного зростання.

Енергетичні виклики на шляху розвитку штучного інтелекту

Розвиток штучного інтелекту супроводжується стрімким зростанням енергоспоживання, що зумовлено збільшенням обчислювальної

інтенсивності та масштабів використання ШІ-технологій. Навчання великих моделей потребує обробки величезних масивів даних, що значно підвищує витрати електроенергії. Наприклад, тренування моделі GPT-4 вимагає понад 50 ГВт·год електроенергії, а один запит до ChatGPT споживає близько 2,9 Вт-години електроенергії, тоді як стандартний пошуковий запит до Google споживає лише 0,3 Вт-години. Враховуючи 9 мільярдів пошукових запитів до ChatGPT щодня, це вимагатиме майже 10 ТВт·год додаткової електроенергії за рік, що еквівалентно річному споживанню міста з населенням близько 1 мільйона осіб.

Сучасні дата-центри, що підтримують роботу ШІ, є ключовими споживачами електроенергії. Станом на 2024 рік у світі налічується приблизно 11 тисяч дата-центрів, що є критично важливою частиною глобальної цифрової інфраструктури. Вони переважно розташовані у США (понад 5400 центрів), країнах ЄС (понад 3000), Китаї (понад 400), Великій Британії (понад 400), Канаді (понад 250), Японії (понад 200), Індії (понад 250) та в деяких інших країнах світу з розвинутими економіками, значними інвестиціями у цифрові технології та стійкою енергетичною системою. У 2024 році загальне енергоспоживання дата-центрів у світі перевищило 600 ТВт·год, а до 2030 року може зрости до 1065 ТВт·год, що складе близько 4% глобального енергоспоживання. (проте це прогнозне значення базується на поточних темпах розвитку ШІ, які можуть змінитися через впровадження енергоефективних технологій, таких як квантування нейромереж, нові архітектури процесорів та розподілені обчислення). Значна частина цієї енергії витрачається не лише на обчислення, а й на системи охолодження, що забезпечують безперебійну роботу серверів. За оцінками, від 30 до 40% енергії дата-центрів витрачається на охолодження, причому в застарілих системах цей показник може сягати 60%.

Головною причиною зростання енергоспоживання є ускладнення моделей ШІ, що вимагають потужних обчислювальних ресурсів. Наприклад, такі моделі, як GPT-4 (~1 трлн параметрів), Claude 3 (~70 млрд параметрів), Gemini 1.5 (~300 млрд параметрів), під час навчання та інференсу (використання вже навчених моделей) споживають від 10 до 100+ ТВт·год електроенергії, що еквівалентно енергоспоживанню кількох мільйонних міст

або навіть невеликих країн. Ця тенденція зумовлює потребу у впровадженні енергоефективних технологій для подальшого розвитку ШІ.

Одним із ключових напрямів на цьому шляху є вдосконалення процесорів. Графічні процесори (GPU) забезпечують високу продуктивність, але споживають багато енергії (300-400 Вт на одиницю). Тензорні процесори (TPU) спеціалізовані для глибокого навчання і є більш енергоефективними (150-200 Вт). Нейронні процесори (NPU) мають найнижче енергоспоживання (5-50 Вт) і застосовуються у вбудованих системах. Центральні процесори (CPU) з середнім енергоспоживанням (35-150 Вт), хоч і менш ефективні у виконанні ШІ-обчислень, залишаються універсальним вибором для багатозадачних операцій. Оптичні процесори (Optical Computing Unit, OCU) ще перебувають на стадії досліджень та розробок, але мають потенціал революціонізувати обчислювальну техніку, пропонуючи значні переваги в швидкості та енергоефективності. Проте навіть найефективніші апаратні рішення не можуть повністю розв'язати проблему без оптимізації самих алгоритмів.

Квантування нейромереж та скорочення параметрів дає змогу зменшити обчислювальні витрати до 40%. Водночас пошук альтернативних джерел енергії для живлення дата-центрів є ще одним критично важливим напрямом. Інтеграція відновлюваних джерел, таких як сонячні та вітрові електростанції, дає змогу знизити викиди CO₂ до 30% при масштабному впровадженні.

Не менш значущим є вдосконалення систем охолодження дата-центрів. Використання рідинного охолодження зменшує споживання енергії на 30-50%, а природні методи охолодження дадуть змогу додатково економити до 20% електроенергії. Перспективні технології, такі як оптичні процесори, можуть забезпечити до 10-кратного зниження енергоспоживання порівняно з традиційними електронними чипами.

Оптимізація розподілу обчислень в мережах дозволяє знизити загальне навантаження на дата-центри, а перехід до енергоефективного інференсу через використання компактних моделей допомагає зменшити витрати на 50-70% для певних завдань. Крім того, квантові обчислення можуть потенційно зменшити споживання енергії у 100 разів для окремих задач оптимізації.

Отже подальший розвиток ШІ неможливий без принципово нових рішень в галузі енергозбереження, які потребують комплексного підходу, що включає вдосконалення апаратного забезпечення, оптимізацію алгоритмів, інтеграцію чистої енергії та впровадження інноваційних методів обчислення. Реалізація цих заходів дасть змогу знизити екологічний вплив технологій і забезпечити сталий розвиток цифрової інфраструктури у майбутньому.

Нова фаза розвитку ШІ

Останні події у сфері штучного інтелекту на початку 2025 року позначають нову фазу його розвитку, що об'єднує масштабні ініціативи та інноваційні підходи. Два ключові проекти, які привернули увагу світової спільноти — американський Stargate та китайський стартап DeepSeek,

демонструють різні стратегії у формуванні майбутнього ШІ, проте обидва спрямовані на підвищення його ефективності та доступності.

Stargate — це масштабна ініціатива від OpenAI та Oracle (США) і SoftBank (Японія) із запланованими інвестиціями у 500 мільярдів доларів на створення нової цифрової екосистеми. Цей проєкт покликаний зміцнити позиції США у сфері ШІ, стимулювати наукові дослідження та створити сотні тисяч робочих місць. Проте він орієнтований на розширення існуючих технологій, а не на радикальні інноваційні прориви.

У той час DeepSeek демонструє принципово інший підхід. Заснований у 2023 році китайським підприємцем Лян Веньфеном, стартап здійснив прорив на початку 2025 року завдяки своєму ШІ-асистенту, що швидко випередив ChatGPT у рейтингах App Store. Його моделі DeepSeek-V3 і DeepSeek-R1 відзначаються вражаючою ресурсоефективністю, використовуючи архітектуру Mixture-of-Experts (MoE), яка активує лише 37 з 671 мільярда параметрів під час кожного запиту. Це дає змогу знизити обчислювальні витрати, скоротити споживання електроенергії у 10-20 разів, порівняно з GPT-4, та зменшити використання води для охолодження серверів на 30-50%.

DeepSeek-V3 і DeepSeek-R1 перевершують відомі моделі GPT-3 і GPT-4 від OpenAI завдяки інноваційним рішенням, зокрема завдяки архітектурі Mixture-of-Experts (MoE), що активує лише 37 із 671 мільярда параметрів на запит. DeepSeek оптимізує процес навчання моделей. Наприклад, навчання DeepSeek-V3 коштувало лише 5,58 мільйона доларів проти 100 мільйонів для GPT-4. Додатково, використання навчання з підкріпленням автоматизує генерацію відповідей, скорочуючи витрати на навчання без втрати продуктивності. DeepSeek також застосовує дистиляцію знань, що дозволяє меншим моделям навчатися на основі більших, зберігаючи ефективність. Такі оптимізації суттєво зменшують витрати на навчання та споживання електроенергії, що робить ці моделі конкурентоспроможними навіть за обмежених ресурсів.

Два підходи до розвитку ШІ відображають сучасні тенденції: Stargate символізує масштабне екстенсивне розширення технологічної інфраструктури, тоді як DeepSeek пропонує ефективніші алгоритмічні рішення. Якщо перший проєкт зосереджений на масштабних інвестиціях як в саму інфраструктуру ШІ, так і в систему її енергозабезпечення, то другий змінює саму парадигму створення ШІ. Ці стратегічні напрями демонструють, що галузь штучного інтелекту еволюціонує одночасно у двох вимірах — шляхом капіталомісткого зростання та проривних інновацій, що визначатимуть її майбутнє.

Таким чином, штучний інтелект вже сьогодні змінює світ, і від рішень, ухвалених у найближчі роки, залежатиме, яким буде майбутнє глобального суспільства. Серед них — енергетична ефективність обчислень, зменшення технологічного розриву між країнами, регулювання військового використання ШІ, адаптація ринку праці до автоматизації та деякі інші. Збалансований підхід до цих питань стане визначальним для формування

конкурентних переваг на глобальному рівні. Країни, що зможуть інтегрувати інновації у власні економічні та безпекові стратегії, матимуть більше можливостей на успішний розвиток, що є великим викликом, але і хорошим шансом для України.

С. Закірова,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Документи УВКБ ООН щодо вимушеного переміщення українців через повномасштабну російську агресію проти України

Широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. спричинило у Європі найвищу за обсягами хвилю вимушеного переміщення населення у пошуках захисту і безпеки з часів Другої світової війни. Найбільшу кількість українських вимушених переселенців через російську агресію було зафіксовано наприкінці 2022 р. За даними уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінця, після 24 лютого 2022 р. з України до сусідніх країн виїхали понад 14,5 млн осіб, як мінімум 11,7 млн з них в'їхали до країн Євросоюзу, і 7,7 млн українських біженців зареєстровані як отримувачі тимчасового захисту. Крім того, 4,7 млн українських громадян офіційно мають статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) [1]. Тобто, загалом на кінець 2022 р. через початок повномасштабної війни РФ проти України 19,2 млн українців були змушені покинути власні оселі.

Нині масштаби вимушеної міграції дещо сповільнилися, частина біженців повернулися до України завдяки героїчним зусиллям українських сил оборони і згуртуванню усього українського народу. Проте й тепер кількість українських утікачів від війни є надзвичайно високою. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН), в умовах війни, яка триває і набуває все більш руйнівного характеру через застосування масованих ракетних обстрілів по всій території держави, чисельність українських біженців від війни станом на 15 липня 2024 р. становить 6 579 700 осіб, з яких 6 021 400 біженців перебувають у Європі і 558 300 громадян – поза межами європейського континенту [2]. Крім того, ще 3 548 000 громадян України є внутрішньо переміщеними особами [3]. Тобто, згідно з даними УВКБ, сьогодні 10 127 000 українців через повномасштабну російську агресію позбавлені можливостей жити вдома у безпеці. Для розуміння масштабів навіть цієї, вдвічі меншої, кількості вимушеного через війну переселення українців варто наголосити, що це майже дорівнює населенню таких європейських країн як Чехія (10,5 млн), Португалія (10,3 млн) чи Швеція (9,9 млн), або разом населення Норвегії (5,2

млн) та Фінляндії (5,5 млн), чи загалом усі мешканці Молдови (3,56 млн), Словенії (2,05 млн), Латвії (1,98 млн), Естонії (1,3 млн), Люксембургу (0,59 млн) та Ісландії (0,46 млн) разом [4].

На жаль, маємо констатувати, що процес вимушеного переміщення українців триває, і його перебіг, як і становище наших утікачів від війни потребують і ще тривалий час потребуватимуть наукового аналізу та ґрунтовних досліджень.

Більшість сучасних дослідників вимушеного переміщення громадян різних країн у пошуках тимчасового захисту чи притулку для аналізу масштабів таких процесів використовують статистичні відомості, опубліковані на офіційному порталі Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Така практика пояснюється багаторічним досвідом роботи УВКБ у сфері захисту біженців, переміщених осіб і шукачів захисту, відпрацьованим алгоритмом моніторингу і можливостями доступу співробітників УВКБ до територій і країн, де відбуваються війни, конфлікти різного масштабу і кризові ситуації, відкритістю інформаційних і статистичних відомостей, ґрунтовністю і різноманітністю аналітичних матеріалів цієї міжнародної інституції. Після початку російської військової агресії проти України у 2014 р. і особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. дослідники процесів вимушеного переселення українців у пошуках безпеки від агресивних військових дій з боку РФ також часто звертаються до оприлюднених УВКБ ООН відомостей про чисельність українських внутрішньо переміщених осіб і шукачів тимчасового захисту за кордоном. І хоча статистика УВКБ ООН щодо українських біженців і переселенців може не збігатися з деякими відомостями українських державних прикордонних органів, це має об'єктивне пояснення і не зменшує цінності цього джерела інформації, на що ми звертали увагу в іншій роботі [5, с. 124].

Загалом в українському науковому просторі обмаль публікацій, у яких аналізуються напрями роботи Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні, переважає висвітлення юридичних аспектів і принципів його діяльності. Роль УВКБ ООН у наданні міжнародного захисту, яка є провідною у координації допомоги біженцям, вивчає у своїй статті О. Котляр [6]. Міжнародно-правовий статус та окремі аспекти діяльності УВКБ ООН в Україні аналізує Є. Реньов [7]. Питання правових засад співробітництва між Україною та УВКБ ООН в умовах воєнного стану розглядає М. Чічкань [8]. Співробітництво органів державної влади України й Управління Верховного комісара ООН у справах біженців – у фокусі досліджень І. Алмаші [9]. Права шукачів притулку у практиці УВКБ ООН аналізує І. Сорока. Автор зазначає, що ця впливова міжнародна інституція накопичила чималий досвід, який узагальнюється у формі різноманітних рекомендаційних документів як самого УВКБ, так і його виконавчого комітету [10, с. 294]. Натомість попри широке використання відомостей, звітів та інформаційних матеріалів УВКБ ООН в українському науковому

просторі відсутні дослідження загального масиву документів цієї міжнародної організації.

Метою пропонованої статті є аналіз і класифікація за різними критеріями документів УВКБ ООН, що відображають стан і проблеми вимушеного переміщення українців через повномасштабну російську агресію проти України у період після 24 лютого 2022 р.; складання характеристики особливостей різних типів документів з гуманітарної і безпекової ситуації в Україні та країнах перебування українських утікачів від війни.

Методологія проведеного дослідження документів УВКБ ООН ґрунтується на використанні проблемно-хронологічного, статистичного, порівняльного, аналітико-синтетичного методу опрацюванням документів, історичного та інших методів наукового аналізу. Аналіз загального масиву документів УВКБ ООН, що стосуються України (2022–2024 рр.), дав змогу виокремити різні групи документів, виявити особливості представлення в них інформації про гуманітарну та безпекову ситуацію, процес вимушеного переміщення українських біженців за кордоном, внутрішніх переселенців та осіб, які повертаються в Україну.

Агентство ООН у справах біженців розпочало свою діяльність в Україні у 1994 р. на підставі низки угод: між урядом України та ООН про заснування Представництва ООН від 06.10.1992 р., між урядом України та УВКБ ООН від 23.09.1996 р., а також Протоколу про доповнення п. 2 ст. 4 Угоди між урядом України та УВКБ ООН від 23.09.1998 р. [7, с. 138]. Основним напрямом роботи УВКБ ООН був захист біженців та осіб без громадянства, запобігання виникненню випадків безгромадянства. Проте після захоплення РФ частини України – Донецької і Луганської областей та Криму – у 2014 р. діяльність УВКБ ООН в Україні суттєво трансформувалася.

Значну увагу Управління Верховного комісара у справах біженців спрямувало на сферу захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. УВКБ ООН розгорнуло низку спеціальних програм з підтримки ВПО, якими передбачено правові консультації, психосоціальну підтримку, різні форми матеріальної допомоги. Початок повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. змусив УВКБ ООН скорегувати напрями своєї роботи, додавши до переліку суб'єктів допомоги нові категорії українського населення, суттєво збільшити обсяги і кластери підтримки, розширити моніторингові програми і дослідження.

На офіційному сайті Порталу оперативних даних УВКБ ООН (ODP UNHCR) на сторінці «Україна» зазначається, що розпочата в лютому 2022 р. війна проти нашої держави спричинила одну з найбільш швидко зростаючих гуманітарних і надзвичайних ситуацій у сфері переміщення населення в новітній історії. Загальний огляд України на сайті супроводжується інтерактивною мапою і таблицею розміщення та чисельності внутрішньо переміщених осіб у різних областях і загалом у державі станом на певний період часу [3].

З метою аналізу гуманітарних і безпекових обставин в Україні та ситуації з вимушеним переміщенням українського населення у пошуках порятунку від російської агресії всередині країни та за її межі УВКБ ООН здійснює постійний моніторинг, результати якого у формі звітів, аналітичних доповідей, бюлетенів і документів різного типу оприлюднюються на офіційному порталі установи та її департаментів (<https://www.unhcr.org/>), а також на офіційному сайті УВКБ ООН в Україні (<https://www.unhcr.org/ua>).

Загальний масив документів УВКБ ООН, у яких презентовано результати моніторингу і спеціальних досліджень щодо ситуації в Україні після початку широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р., станом на 1 липня 2024 р. становить 412 документів [2]. Більшість із них складено англійською мовою (наприклад, “UNHCR Ukraine Participatory Assessment – November 2022”, “Poland: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine (April – May 2023)”...), значна частина звітів має варіанти різними мовами (“Ukraine: Quarterly Operational Update. January-March 2024”, «Україна: квартальний огляд діяльності УВКБ ООН. Січень-березень 2024 р.»...), певна кількість – тільки українською («Екстрена допомога з житлом – інформаційна довідка – 2023 рік»...).

Найбільша частина документів відображають ситуацію в Україні і являють собою інформаційні бюлетені, довідки, огляди та звіти. Вони мають різну інформаційну наповненість, періодичність. Залежно від типу документа можуть містити невеликі огляди з конкретного питання чи звіт за оперативною інформацією («Тематичний огляд законодавства щодо Закону України Про компенсацію за пошкоджене та знищене житло та Державний реєстр пошкодженого та знищеного майна», «Гуманітарна ситуація в Україні: оновлення оперативного реагування УВКБ ООН – 10 червня 2024 р.», “Ukraine Situation: Overview of UNHCR’s 2024 plans and financial requirements”) або розширені бюлетені про реагування УВКБ на ситуацію в Україні, аналітичні записки щодо звітів і перспективних напрямів діяльності в умовах повномасштабного вторгнення Росії («Щомісячний огляд діяльності. Україна. Травень 2023», “Ukraine Situation: UNHCR’s 2024 plans and financial requirements”).

Серед представлених на офіційному порталі УВКБ частина документів інформують про стан і перспективи українських утікачів від війни в окремих державах Європи. Такі звіти також можуть мати певну періодичність, різну тематику, спрямованість на висвітлення комплексу проблем чи окремих питань життя українських шукачів захисту від війни. Для прикладу наведемо кілька документів, які відображають ситуацію з українськими біженцями у Молдові: “Ukraine Situation – Moldova: Palanca Local Refugee Coordination Forum General Information for Newcomers, UKRAINIAN (Nov 2022)”, “Ukraine Situation – Moldova: Inter-Agency Refugee Education Working Group (IREWG) Summer Activities 2023 Jul”, “Ukraine Situation – Moldova: PSEA Network: Does and dont’s for volunteers”, «Республіка Молдова, звіт за результатами спільної оцінки 2023 року».

Значна частина документів містять інформацію про можливості та умови для влаштування життя українських шукачів захисту у різних країнах Європи, офіційну інформацію від державних установ і благодійних організацій, презентують статистичні відомості, корисні посилання тощо (“Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine. Regional Protection Analysis#2. Hungary, Poland, Republic of Moldova, Romania and Slovakia”, “Education of Refugee Children and Youth from Ukraine”, “Ukraine: Collective Site Monitoring (CSM) survey: Round 1 (June 2022)”).

Аналіз представлених на офіційному порталі УВКБ ООН документів дав змогу згрупувати їх відповідно до різних критеріїв та функціонального спрямування. Зважаючи на запропоновану у нашій статті класифікацію досліджень Міжнародної організації з міграції щодо проблем українських вимушених переселенців [5, с. 134], зазначимо, що відповідні принципи також можуть бути застосовані і для досліджуваних документів УВКБ ООН. Разом з тим у класифікації документів УВКБ, на наш погляд, необхідно враховувати певні особливості. Так, окрему велику групу документів УВКБ становлять *ситуаційні документи*. Відповідно до *аналізу загальної гуманітарної і безпекової ситуації* в Україні документи можуть бути представлені у таких *формах*: *звіти* (систематизовані відомості за напрямками діяльності), *огляди* (аналіз виявлених і зафіксованих характерних рис і обставин щодо ситуації в Україні у певний період часу), *бюлетені* (поточна інформація про стан, діяльність і можливості для задоволення потреб і захисту населення), *інформаційні довідки* (опис конкретного явища, ситуації, стану за певних обставин).

За *функціональним призначенням* документи УВКБ ООН можна поділити на *описово-ілюстративні* (відображають результати моніторингів і містять відомості констатувального характеру) і *дослідницькі* (містять всебічний аналіз результатів моніторингів, порівняльні та систематизовані відомості щодо вирішення конкретних завдань).

За *територіальною ознакою моніторингу* документи можуть бути *міжнародні, національні, регіональні й локальні*. За *регулярністю й повторюваністю* проведення моніторингу і публікації його результатів – *періодичні та епізодичні*. За *переліком розглянутих питань* документи можуть бути *тематичні* (економічні, соціальні, педагогічні тощо) та *комплексні* (з кількох аспектів життя українських вимушених переселенців).

Відповідно до *цільової аудиторії респондентів* розрізняємо документи, що презентують ситуацію з 1) *українськими біженцями за кордоном*, 2) *внутрішньо переміщеними особами*, 3) *універсальні* (різні категорії респондентів). Зазначимо, що в документах УВКБ ООН аналітиками виокремлено окрему категорію українських вимушених переселенців – особи, які повертаються в Україну. Відтак в універсальній групі документів може бути представлено у тому числі й аналіз ситуації щодо українських репатріантів.

Через обмеження обсягів наукової статті акцентуємо увагу на характеристиці групи документів ґрунтового дослідження і комплексу ситуаційних документів, що, на наш погляд, можуть бути найбільш репрезентативними для науковців, які вивчають проблеми українського вимушеного переміщення через широкомасштабне вторгнення Росії в Україну.

Прикладом комплексного періодичного дослідження УВКБ ООН проблем українських утікачів від війни у різних державах можна вважати “Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine” (Життя на паузі: наміри та перспективи біженців з України). Аналітичні документи, підготовлені Порталом оперативних даних (ODP UNHCR) Європейського регіонального бюро УВКБ ООН, відображають результати моніторингу базової інформації щодо профілів, настроїв і намірів українських вимушених переселенців, створюють платформу для відстеження тенденцій розвитку ситуації з українськими втікачами від війни у державах ЄС ¹. Основні принципи і підходи подальшого моніторингу й аналізу становища українських біженців було визначено у першому регіональному звіті про дослідження, проведене у травні-червні 2022 р. у Чехії, Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії, Словаччині, оприлюдненому в липні 2022 р. [11].

Перший звіт містить важливі ключові висновки щодо базових відомостей про соціальний портрет українського втікача від війни і його наміри щодо повернення. За визначенням авторів дослідження, більшість біженців з України – жінки з дітьми, які мають високий рівень освіти та різноманітні професійні навички [11, с. 6]. Зокрема, 70% респондентів виїхали з України у супроводі інших осіб (переважно – найближчих родичів), і 90% з усіх членів родини – це жінки і діти. 82% біженців змушені були покинути хоча б одного з найближчих членів родини, який залишився в Україні. 77% респондентів завершили технічне, професійне або університетське навчання; у більшості є професійний досвід у сфері послуг. У липні 2022 р. аналітики УВКБ ООН фіксували готовність більшості біженців з часом повернутися в Україну, але поки що респонденти зазначили, що планують залишитися (65% – у теперішній країні перебування і 9% – переїхати до іншої країни) [11, с. 3].

Документи про п'ять раундів дослідження УВКБ “Lives on Hold” відображають фактичне становище українських біженців за кордоном у європейських країнах станом на липень 2022 р. (№ 1), вересень 2022 р. (№ 2), лютий 2023 р. (№ 3), липень 2023 р. (№ 4) і лютий 2024 р. (№ 5). Важливим складником зазначеного дослідження є те, що у кожному наступному звіті

¹ Особливості цього дослідження обговорено під час Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (жовтень 2024., Київ. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). Див.: Закірова С. Дослідження УВКБ ООН “LIVES ON HOLD”: зміни стану і намірів українських утікачів від війни. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1958>

наведено діахронне порівняння статусу й обставин життя українських біженців у окремих країнах ЄС, змін у намірах і настроях українських переселенців, проблем і викликів, з якими стикаються українці у країнах перебування. З огляду на ґрунтовність підготовки і ретельність вибірки фактичні відомості, наведені в опублікованих звітах, виступають важливим джерелом аналізу становища українських біженців і дають дослідникам змогу відстежувати тенденції у вирішенні складних проблем, що постають перед українськими громадянами у нових країнах перебування.

Починаючи з другого раунду дослідження аналітики Регіонального бюро УВКБ ООН для Європи та УВКБ ООН в Україні оприлюднюються звіти не тільки англійською, а й українською мовою. На сайті спочатку з'являється англійський варіант тексту, згодом – український.

Паралельно з третім раундом дослідження стану українських біженців у Європі у грудні 2022 р. автори провели дослідження становища внутрішньо переміщених осіб в Україні, результати якого оприлюднено у лютому 2023 р. Це опитування вирішувало аналогічні завдання щодо моніторингу основних проблем, але пов'язаних із профілями та намірами не українських біженців за кордоном, а внутрішньо переміщених осіб в Україні. Документ містить аналіз загальної ситуації, потреб і перспектив вимушених переселенців, можливостей обговорення довгострокових рішень щодо їхнього майбутнього [12, с. 3].

Інший документ цього дослідження, оприлюднений у липні 2023 р., містить результати опитування 4000 респондентів про наміри ВПО, проведеного у травні 2023 р. Особливістю цього, четвертого, раунду дослідження «Життя на паузі: наміри та перспективи українських біженців і ВПО» є те, що автори поєднали обидві категорії суб'єктів моніторингу – біженці та внутрішньо переміщені особи – в одному звіті (що знайшло відображення і у назві випуску) та інтегрували отримані висновки. Аналіз проведено на підставі опитування 3850 домогосподарств біженців у Європі та 4000 домогосподарств ВПО в Україні у квітні-травні 2023 р. [13, с. 3]. Результатом цього раунду дослідження є оновлені висновки щодо намірів біженців та ВПО, порівняльний погляд на наміри і настрої респондентів, виокремлення чинників, що впливають на прийняття рішень українськими громадянами. Документ відображає різницю у можливостях досягнення поставлених українцями завдань, умови і підходи ВПО та українських шукачів захисту у європейських країнах до реалізації довгострокових рішень.

П'ятий раунд дослідження “Lives on Hold” також має свої особливості. Відповідаючи на зміни в ситуації з переміщенням українських утікачів від війни, дослідники виокремили і додали до моніторингу нову категорію українських вимушених переселенців – особи, які повертаються. УВКБ ООН визначав цих громадян, як колишніх біженців, які повернулися з приймаючої країни до своєї країни походження або колишнього по стійного місця проживання, спонтанно або заплановано, з наміром залишитися там назавжди, та які ще не повністю інтегрувались. Останній звіт базується на

інтерв'ю, проведених у січні-лютому 2024 р. з близько 4000 сімей біженців по всій Європі, 4800 домогосподарствами внутрішньо переміщених осіб в Україні та близько 1100 домогосподарствами репатріантів [14, с. 3]. Тож підсумкові результати п'ятого раунду дослідження репрезентують стан, наміри і перспективи вже трьох різних категорій українських утікачів від війни.

Українцями важливими для аналізу ситуації з вимушеним переселенням наших громадян через повномасштабну російську агресію проти України є представлені систематизовані відомості щодо категорії осіб, які повертаються. Значущим для дослідження проблем вимушеного переміщення українських утікачів від війни є аналіз спонукальних мотивів для повернення. Згідно з даними цього звіту УВКБ українці частіше називали бажання повернутися до своєї країни та свого культурного середовища – 43% і 34% осіб, які повернулися, були вмотивовані бажанням возз'єднатися із членами родини [14, с. 9].

Ці дані відповідають показникам іншого міжнародного дослідження причин повернення українських біженців, яке проводилось наприкінці 2023 р. Найважливішими причинами повернення додому українці назвали бажання возз'єднатися зі своєю родиною (49%) і тугу за домом (35%) [15, с. 1].

Тобто головною зміною у спонукальних мотивах до повернення в Україну вимушених переселенців є перенесення акцентів з безпекових на особисто-емоційні причини повернення. Зокрема, у першому звіті “Lives on Hold” 2022 р. серед причин, які б дали біженцям змогу повернутися в Україну, 40% респондентів виділили покращення загальної ситуації з безпекою і на третє місце 12% біженців поставили бажання повернутися додому і возз'єднатися з родиною [11, с. 17]. У п'ятому звіті дослідження “Lives on Hold”, у лютому 2024 р., відчуття безпеки як спонукальну причину для повернення в Україну респонденти поставили на п'яту позицію (11%) [13, с. 7]. У цьому документі акцентовано увагу на аналізі часу і місця повернення в Україну: у звіті п'ятого раунду зазначається, що 64% біженців, які повернулися, зробили це у 2022 р. (переважно у травні – вересні (46%), що збігається зі звільненням частини українських територій від окупантів) [13, с. 9].

Аналітики називають іще одну особливість процесу повернення українських утікачів від війни з-за кордону. Зокрема, за даними УВКБ, лише 27% опитаних біженців повернулися до місць свого попереднього проживання [14, с. 9]. Тобто майже $\frac{3}{4}$ українців, які виїхали за кордон і в європейських країнах перебували у статусі тимчасового захисту відповідно до Імплементативного Рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 р., яким було застосовано Директиву № 2001/55/ЄС щодо українських шукачів захисту, в Україні перейшли до категорії внутрішньо переміщених осіб. На наш погляд, дуже важливо, що у звіті “Lives on Hold” спеціально визначається, скільки людей повернулися саме до місця свого попереднього

проживання. Цей показник відображає відсоток тих вимушених переселенців, які мають змогу повернутися до своїх домівок, і водночас відображає певним чином рівень збереженості житла на територіях, куди повертаються українські біженці.

Для порівняння наведемо аналіз ситуації з територіями повернення українських біженців іншого, вище згаданого дослідження. Зокрема, автори пропонують респондентам визначити в якості місця свого повернення один з 5 макрорегіонів, яким називають територіальну одиницю, що складається з кількох областей, а саме – Центр, Північ, Південь, Схід і Захід. За такого варіанта вибору місця повернення вийшло, що більшість українських біженців (82%) повернулись до місця свого довоєнного проживання (а не в інші регіони України). Автори дослідження наголошують, що загальні показники повернення демонструють відмінності між макрорегіонами, що, на наш погляд, має зрозуміле пояснення як безпековою ситуацією, так і ментально-територіальною близькістю населення сусідніх областей України. Зокрема, найвищий показник серед усіх макрорегіонів має Захід (серед областей – Волинська – 59%, Львівська – 50%), до якого повернулись 47% респондентів. І найнижчий показник повернення має макрорегіон Схід – 34% (до Луганської області переселенці взагалі не змогли повернутися (0%), до Донецької області повернулись 9% респондентів [15, с. 7].

Якщо за представленими у цьому самому дослідженні відомостями вирахувати середній відсоток українських біженців, які повернулись жити до свого довоєнного місця проживання у 15 областях України і м. Києві (що включені до аналізу), показник становитиме 29% (*наші розрахунки за відомостями дослідження* – [15, с. 8]), що майже збігається з відповідними даними п'ятого раунду дослідження УВКБ ООН.

Такі відомості щодо місця повернення українських біженців суттєво контрастують з планами українських утікачів від війни у перші місяці повномасштабної війни. У документальному звіті про перший раунд дослідження “Lives on Hold” практично усі респонденти (93%) висловлювали бажання повернутися до тієї самої області, де вони проживали перед широкомасштабним російським вторгненням [11, с. 17].

Загальне порівняння відомостей про повернення українських утікачів від війни у документах п'яти раундів дослідження дає змогу зробити висновок про те, що з огляду на обставини продовження широкомасштабної російської агресії і небезпеку через ракетні обстріли по всій території України дещо зменшилися показники намірів повернутися у найближчі 12 місяців додому, проте загальні тенденції щодо повернення в Україну після закінчення війни залишилися практично незмінними.

Для характеристики процесу вимушеного переміщення українців через повномасштабну російську агресію важливе значення також мають документи УВКБ ООН про безпекову і гуманітарну ситуацію в Україні. Ситуаційні документи УВКБ ООН представлені різними видами періодичних аналітичних бюлетенів, звітів і оглядів: тижневий огляд оперативної

інформації, щомісячний оперативний бюлетень з оглядом реагування, квартальний звіт діяльності.

Перший тижневий інформаційний огляд містить відомості про реагування УВКБ в Україні станом на 27 березня 2022 р. Загалом за 2022 р. на сайті оприлюднено 40 поточних оперативних документів. З початку 2023 р. документи, що інформують про гуманітарну і безпекову ситуацію в Україні, було представлено двічі на місяць, загалом 23 випуски на рік. З 2024 р. оглядові документи охоплюють інформацію про реагування УВКБ ООН на ситуацію в Україні у щомісячному форматі. Станом на 2 липня 2024 р. УВКБ ООН підготовлено й оприлюднено 70 оперативних інформаційних документів про реагування на гуманітарну і безпекову ситуацію в Україні після 24 лютого 2022 р. [16]. Названі документи мають певні структурні елементи, які можуть варіюватись у різних випусках: мапа реагування; ключові акценти допомоги від УВКБ; оперативний контекст щодо ситуації станом на конкретний час; відомості про реагування у цифрах; заходи, здійснені разом з партнерами; додаткова інформація про центри допомоги і координацію дій з партнерами. Особливістю цієї групи документів є саме оперативний контекст поточного стану, відомості про конкретні події в Україні, російські атаки і ракетні обстріли та їхні жакливі наслідки для цивільного населення й інфраструктури.

З квітня 2022 р. УВКБ почало публікувати щомісячний інформаційний бюлетень про гуманітарну ситуацію в Україні, заходи реагування й огляд наданої допомоги постраждалим від російської агресії категоріям українського населення. У перших документах цього періодичного видання автори підкреслювали надзвичайне зростання потреби у допомозі, захисті і підтримці українських громадян, які вимушені були покинути свої домівки через широкомасштабне вторгнення Росії в Україну. Зокрема, у квітні 2022 р. акцентовано, що тільки за один місяць реагування УВКБ ООН зросло більш ніж у п'ять разів [17, с. 3]. Цей випуск містить огляд реагування УВКБ ООН на гуманітарну і безпекову ситуацію в Україні з перших днів повномасштабного вторгнення: станом на 28 лютого 2022 р., 31 березня 2022 р. і 30 квітня 2022 р.

Документ про діяльність УВКБ в Україні має приблизно однакову структуру представлення матеріалу. Звіт інформує про:

- кількість офісів УВКБ та його партнерів (з назвами і локаціями) в Україні загалом і в окремих областях;
- ключові показники щодо діяльності УВКБ у попередньому і поточному роках;
- рівень допомоги за найважливішими кластерами (послуги у сфері захисту, грошова допомога, житло, предмети першої потреби, місця компактного проживання ВПО);
- участь у довгострокових рішеннях щодо захисту прав постраждалих від війни категорій населення;

- координування співпраці УВКБ з державними і місцевими органами влади, міжнародними інституціями, неурядовими організаціями;
- стан і структуру фінансування для реалізації програм УВКБ ООН. Звіт також містить загальні висновки й оперативний контекст щодо безпекової ситуації в Україні за звітний період.

З квітня 2023 р. до структури документів цього виду включено розділ «Публікації», в якому представлено підготовлені й оприлюднені на сайті УВКБ нові огляди, бюлетені, інформаційні довідки різного типу з гіперпосиланнями на їхні сторінки на порталі установи. Станом на 1 липня 2024 р. на сайті УВКБ ООН в Україні представлено 17 відповідних документів (7 – у 2022 р. і 10 – у 2023 р.) [18].

У травні 2024 р. УВКБ ООН розмістило на сайті новий вид ситуаційного документа – кварталний огляд діяльності УВКБ ООН [19]. Як і в інших видах ситуаційних документів, у новому огляді є логічна структура, яка розкриває практично такі самі напрями діяльності і кластери реагування УВКБ на ситуацію в Україні, але вже за три місяці поточного року. Особливістю цього огляду є включення до документа нового підрозділу: «Головне у цьому кварталі», в якому автори коротко презентують деякі результати п'ятого раунду дослідження УВКБ «Життя на паузі».

Загалом ситуаційні документи УВКБ ООН дають змогу отримувати перевірені відомості для аналізу поточних і минулих подій періоду повномасштабної російської агресії проти України, виступають важливим джерелом для дослідження причин виїзду українців за кордон, переселення до більш безпечних місць всередині України, спонукальних мотивів і факторів репатріації до своєї країни; висвітлення різних аспектів проблем життя українців у нових місцях перебування.

Підсумовуючи проведені дослідження комплексу документів УВКБ ООН щодо вимушеного переміщення українців у пошуках безпеки через повномасштабне російське вторгнення в Україну, констатуємо можливість класифікації документів, представлених на офіційному порталі установи. Документи оприлюднено різними мовами, деякі з них мають кілька варіантів. Запропонована класифікація уможливила розподіл документів за: функціональним призначенням; змістом; формою представлення аналізу ситуації; територіальною ознакою моніторингу; регулярністю і повторюваністю; цільовою аудиторією.

Аналіз документів УВКБ ООН, що стосуються результатів дослідження “Lives on Hold”, засвідчив ґрунтовність висвітлення становища українських утікачів від війни в Україні та країнах тимчасового перебування. У документах визначено причини і терміни переміщення, показані профілі вимушених переселенців, порівнюються умови життя і ситуація у країнах, які приймають українських утікачів від війни, визначаються мотиви репатріації українців. Аналіз результатів дає змогу констатувати, що повернення наших громадян з-за кордону в Україну часто не призводить до анулювання статусу

вимушеного переселенця, а лише змінює його з біженця і шукача тимчасового захисту на внутрішньо переміщену особу.

Група ситуаційних документів УВКБ ООН, які містять оперативну інформацію про кризову і гуманітарну ситуацію в Україні через російську військову повномасштабну агресію, дають широке уявлення про становище незахищених категорій українського населення, обсяги допомоги від УВКБ та його партнерів для захисту громадян і цивільної інфраструктури, дають змогу відстежувати оперативний контекст поточних подій та організації допомоги за найважливішими кластерами і групами.

Аналіз документального комплексу УВКБ ООН щодо вимушеного переміщення українців не обмежуватимемо рамками цієї статті, оскільки вбачаємо важливі перспективи для наукового вивчення процесів виїзду і репатріації, внутрішнього переселення українських громадян у пошуках безпеки, участі УВКБ у відновленні зруйнованої російською агресією економіки України, у процесі реінтеграції тимчасово окупованих українських територій, всебічній підтримці мирних ініціатив України на міжнародній арені для відновлення територіальної цілісності нашої держави.

Список бібліографічних посилань

1. Офіс Омбудсмана спільно з громадськими організаціями починає 10-ти денний інформаційний марафон до Міжнародного дня прав людини. *Омбудсман України*. 01.12.2022. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/sogodni-startuye-10-ti-dennij-informacijnij-marafon-do-dnya-prav-lyudini (дата звернення: 25.07.2024).

2. Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal UNHCR's*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 25.07.2024).

3. Ukraine. *Operational Data Portal UNHCR's*. URL: <https://data.unhcr.org/en/country/ukr> (дата звернення: 25.07.2024).

4. ЄВРОПА. Країни. Корисна інформація для подорожуючих. *Міністерство закордонних справ України*. URL: https://tripadvisor.mfa.gov.ua/?page_id=655 (дата звернення: 25.07.2024).

5. Закірова С. Звіти Міжнародної організації з міграції: аналіз проблем українських біженців і внутрішньо переміщених осіб в умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 70. С. 119–143. <https://doi.org/10.15407/np.70.119>

6. Котляр О. І. Надання міжнародного захисту від імені біженців – ключове завдання УВКБ ООН. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 329–333.

7. Реньов Є. В. УВКБ ООН: Міжнародно-правовий статус та аналіз окремих аспектів діяльності в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 2. С. 136–140. <https://doi.org/10.32837/chern.v0 i2.362>

8. Чічкань М. В. До питання співпраці України з Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 349–353. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.51>

9. Алмаші І. Співробітництво органів державної влади України і Управління Верховного комісара ООН у справах біженців: правові засади та напрями вдосконалення. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право*. 2023. Т. 2. № 76. С. 184–190. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.31>

10. Сорока І. Права шукачів притулку в практиці УВКБ ООН. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 294–300. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.50>

11. Lives on Hold #1. Profiles and intentions of refugees from Ukraine: Czech Republic, Hungary, Republic of Moldova, Poland, Romania & Slovakia (July 2022). *Operational Data Portal UNHCR's*, 16 March

2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99599> (дата звернення: 25.07.2024).

12. Lives on hold: Profiles and intentions of internally displaced persons in Ukraine (February 2023). *UNHCR UKRAINE*. 2023. 24 p. URL: <https://reporting.unhcr.org/ukraine-lives-hold-report-intentions-and-perspectives-idps> (дата звернення: 25.07.2024).

13. Життя на паузі: наміри та перспективи українських біженців і ВПО. Регіональний звіт щодо намірів № 4. Липень 2023 . *UNHCR UKRAINE*. 2023. 66 с. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/12/2023-06-RBE-UKR-Intention-Report-No-4-UKR-v3_FINAL.pdf (дата звернення: 25.07.2024).

14. Життя на паузі: наміри та перспективи біженців, осіб, що повертаються, та ВПО з України. Регіональний звіт щодо намірів № 5. Підсумкові висновки. Лютий 2024 р. *UNHCR UKRAINE*. 16 с. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/03/UNHCR-LIVES-ON-HOLD-5-INTENTIONS-OF-REF-REF-RETURNEES-AND-IDPS-FROM-UKR-SUMMARY_UKR.pdf (дата звернення: 25.07.2024).

15. Що ми знаємо про українських біженців, які повертаються додому після початку повномасштабного вторгнення? Лонгітюдне дослідження українських біженців, Раунд 18 – кінець жовтня/початок листопада 2023 року. *ReliefWeb OCHA*. 26.03.2024. URL: <https://reliefweb.int/report/poland/what-do-we-know-about-ukrainian-refugees-returning-home-full-scale-invasion-longitudinal-survey-ukrainian-refugees-round-18-late-octoberearly-november-2023-enuk> (дата звернення: 25.07.2024).

16. Ukraine. Emergency UNHCR: Operational Response, Delivery Updates. *UNHCR UKRAINE*. URL: <https://www.unhcr.org/ua/en/61343-ukraine-emergency-unhcr-operational-response-delivery-updates.html> (дата звернення: 25.07.2024).

17. Щомісячний інформаційний бюлетень. Україна. Квітень 2022 року. *УВКБ ООН в Україні*. 2022. 8 с. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp->

content/uploads/sites/38/2022/06/Ukraine-Monthly-Operational-Update_April-2022_UKR.pdf (дата звернення: 25.07.2024).

18. Ukraine Emergency: UNHCR Operational Monthly Update. *UNHCR Ukraine*. URL: <https://www.unhcr.org/ua/en/61349-ukraine-emergency-unhcr-operational-monthly-update.html> (дата звернення: 25.07.2024).

19. Україна: кварталний огляд діяльності УВКБ ООН. Січень- березень 2024 р. *UNHCR Ukraine*. 28.05.2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/108947> (дата звернення: 25.07.2024).

(Джерело: *Закірова С. Документи УВКБ ООН щодо вимушеного переміщення українців через повномасштабну російську агресію проти України / С. Закірова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2024. – Вип. 71. – С. 144–166. – Режим доступу: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2024_71_9).*

Н. Тарасенко,

науковий співробітник,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення

органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Фобії щодо технологічних винаходів: історичні уроки та сучасність

За всю історію існування людства було створено безліч технологічних винаходів, багато з яких стали справді революційними та кардинально змінили життя людей. Утім визнання їхньої важливості здебільшого відбувалося не одразу, а після подолання нерозуміння, страху і часом паніки. Занепокоєння, скепсис та негативні прогнози супроводжували винаходи і нововведення в усі історичні часи, аж до сьогодні. На щастя, більшість цих побоювань виявлялися марними, і з часом новинки стали звичною буденністю, подолавши перепони свого негативного сприйняття суспільством. Тож аналіз цих історичних процесів є важливим кроком до розуміння та прийняття важливих технологічних змін сьогодення, які на своїх початках так само викликають сумніви та страхи.

Помилкові прогнози про події та винаходи, які вплинули на людство, зібрані в американському урядовому звіті «Помилкові прогнози і негативні коментарі щодо розвідки, територіального розширення, науково-технічного розвитку. Вибрані заяви». Його у 1969 р. підготувала дослідницька служба Конгресу США. Звіт зробили на замовлення сенатського Комітету з аеронавтики і космічних наук. Дослідницька служба Конгресу не розголошує для чого укладаються подібні звіти, але оглядач *The Washington Post* Д. Келлі припускає, що таким чином сенатори хотіли переконати своїх колег підтримати фінансування космічної програми США. Адже на освоєння

Космосу завжди доводилося витратити багато грошей, а в той час багато політиків не бачили в цьому перспектив і критикували такі великі витрати як не виправдані.

У цьому звіті задокументовані статті, які виступали проти подій, будівель або винаходів, які зараз є історично або сучасно важливими. Частина помилкових прогнозів стосується безпосередньо Сполучених Штатів Америки. Приміром, конгресменам нагадали, як їхні колеги в минулому критикували покупку в Росії Аляски. З цього приводу у звіті зазначено, що в 1867 р. Росія продала США свої володіння у Північній Америці площею понад 1,5 млн км² за 7,2 млн дол. Серед американських конгресменів багато хто був незадоволений цією угодою і не бачили сенсу в тому, щоб фінансувати Геологічну службу США. Однак згодом на Алясці виявили поклади корисних копалин, зокрема, дорогоцінних металів. Тільки видобуток золота на Алясці до 1915 р. приніс американцям близько 200 млн дол.

Інші статті стосуються критики подій і відкриттів, які мали всесвітнє значення, наприклад, відкриття Америки Х. Колумбом. Укладачі звіту нагадують, що в 1486 р. при дворі іспанського короля Фердинанда і королеви Ізабелли організували спеціальний Комітет, щоб вивчити пропозицію мореплавця Х. Колумба відкрити найкоротший шлях до Індії та Китаю, попливши на Захід через сучасний Атлантичний океан. Комісія з богословів, космографів (космографія – наукова дисципліна, що вивчала будову Всесвіту в цілому, охоплювала предметні області сучасних геології, географії та астрономії. Існувала до поч. ХХ ст.), юристів, ченців і придворних вивчала проєкт чотири роки. Зрештою, вони порадили не фінансувати цю експедицію, яка «видається неможливою будь-якій людині, хай би як мало вона була освіченою». Ось їхні аргументи: шлях на Захід займе неймовірно довгі три роки; західний океан нескінченний і, скоріш за все, непрохідний; суші на протилежному від Європи боці земної кулі не існує, тому що так говорив християнський богослов і філософ Святий Августин.

Х. Колумбу зрештою вдалося переконати королівський двір надати йому кораблі і команду. Восени 1492 р. він відкрив і започаткував дослідження Південної і Центральної Америки, хоча сам спершу вважав, що доплив до Індії. Саме завдяки експедиції Х. Колумба вперше відомості про землі на Заході стали загальним надбанням і поклали початок колонізації Америки європейцями.

Помилкові прогнози і негативні коментарі часто стосувалися медицини. У зазначеному звіті дослідницької служби Конгресу США в цьому контексті наводиться приклад несприйняття вакцинації як способу попередження хвороб. У 1796 р. британський лікар Е. Дженнер провів першу у світі вакцинацію – проти віспи. Він взяв невелику кількість гною у доярки, яка перехворіла на коров'ячу віспу, і наніс його на подряпину на руці восьмирічного хлопчика. Тому саме слово «вакцинація» походить від латинського *vaccus* – корова. В англійських медичних колах його експеримент різко розкритикували. Стверджувалося, що в тих, хто зробить щеплення,

з'явиться коров'яче обличчя, по всьому тілу виросте густе волосся і така людина буде кашляти, як корова. Один з лікарів сказав: «Віспа – це Боже явище, а коров'яча віспа – справа рук самовпевненої людини. Перша віспа була послана Небесами, а друга, можливо, є зухвалим порушенням нашої святої релігії». Натомість з того часу завдяки вакцинації вдалося подолати багато інфекційних захворювань, в тому числі і віспу, яка забирала мільйони життів. Застосування вакцин стало звичним процесом у всьому світі, вони визнані одним з найбільш ефективних засобів боротьби з багатьма хворобами.

Упереджене ставлення в медицині склалося також стосовно анестезії. У 1839 р. французький хірург А. Вельпо написав, що не бачить майбутнього для анестезії: «Усунення болю в хірургії – це химера, абсурдно прагнути цього сьогодні. “Ніж” і “біль” – два слова, які назавжди мають відбитися у свідомості пацієнта». Британський хірург Д. Еріксен у 1873 р. писав: «У тому, що ми вже досягли остаточних меж у медичній науці, не може бути сумнівів. Не завжди можуть бути нові області для завоювань хірургічного ножа. Деякі частини людського тіла завжди залишатимуться недоторканими для його вторгнення. Черевна порожнина, грудна клітка і мозок будуть назавжди закриті для всякого мудрого і гуманного хірурга».

Однак з появою і поширенням анестезії хірургія перейшла на зовсім інший рівень. Стало можливим проводити операції повільніше, а значить, і точніше. Саме завдяки анестезії хірургія застосовується в будь-яких ділянках людського організму, а її види і способи весь час удосконалюються [1].

Серед технічних винаходів, які викликали несприйняття людства у часи їх появи, згадується електрика й електрична лампочка. На початку ХІХ ст. британський хімік, сер Г. Дейві винайшов першу дугову лампу, яка дала старт новій ері освітлення. У 1878 р. дугові лампи вперше використали для освітлення вулиць навколо Паризької опери. Утім, звиклим до тьмяного полум'я свічок перехожим це світло здавалося занадто яскравим і навіть небезпечним. У листі до журналу Times професор хімії М. Тайді писав, що після тригодинного перебування на площі з дуговим електричним освітленням він майже повністю осліп, бачив все в блакитному кольорі і мав страшний головний біль [2].

У 1878 р. британець Д. Свон та американець Т. Едісон розробили лампи розжарювання і презентували концепцію сучасного електричного освітлення – з вимикачами, уніфікованими цоколями для лампочок розжарювання, клемами, штепсельними розетками з вилками, запобіжниками і навіть лічильником електроенергії та в якості експерименту запропонували освітлити Манхеттен у Нью-Йорку. Однак масового розповсюдження таке освітлення не отримало, бо це було дуже дорого. До того ж люди боялися, що електричні лампи можуть вибухнути і спричинити пожежу. У перші роки використання електричного освітлення справді траплялися летальні випадки, коли електрики торкалися оголених дротів, але попередня система освітлення

газовими лампами була ще небезпечнішою – наприклад, лише за одну ніч у Відні загинуло 600 людей від вибуху газової системи освітлення.

Згодом дедалі більше людей почали цінувати електричне освітлення. Британський інженер Д. Гордон писав у 1881 р., що з електричною лампою він міг «комфортно читати у будь-якому кріслі у будь-якій частині кімнати». Та попри те, що електричне освітлення дійсно змінило на краще домашній простір, деякі дослідники та філософи вбачали в цьому проблему. Так, письменник В. Шівельбуш стверджував, що електричне освітлення зруйнувало відчуття родинного єднання, коли ввечері вся сім'я збиралася разом в єдиній світлій частині кімнати. Ще люди боялися, що штучне освітлення порушить природний ритм сну, призводячи до втоми та безсоння.

Поява електрики також сильно вплинула на розподіл людської праці. З одного боку, вона створювала нові можливості для інтенсифікації виробництва, а з іншого – викликала побоювання, що електрифікація відбиратиме в людей робочі місця та знищить село, спричинивши масову міграцію до міст. Дійсно, на початку ХХ ст. спостерігалася значна урбанізація – популяція міст ущільнювалася, почали будуватися перші хмарочоси. Проте дослідники сходяться на тому, що промислова революція не відібрала в людей робочі місця, а створила нові.

Зрештою, відкриття електричного струму викликало справжній переворот в існуванні і світогляді всього людства, яке отримало можливість стрімко розвивати науку і техніку, робити життя значно більш комфортним і зручним.

Подібна історія трапилася з телефоном і радіо, винайдення яких стало результатом низки досліджень електромагнітних хвиль у кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Люди вважали, що телефон зробить розмови менш змістовними, оскільки люди не бачитимуть співрозмовника. Також були побоювання, що цей пристрій дозволить людям спілкуватися таємно, сприяючи змовам та аморальній поведінці. Радіо розглядали як інструмент пропаганди, що може зробити людей менш критичними. Вважалося, що люди перестануть читати книги, бо їм достатньо буде слухати новини та розваги, а постійні звукові хвилі негативно впливатимуть на нервову систему і викликатимуть психічні розлади.

У 1842 р. творець електромагнітного телеграфу С. Морзе демонстрував свій винахід перед членами Конгресу США. Один із senatorів відреагував так: «Я уважно стежив за його обличчям, щоб зрозуміти, чи не був він божевільний. Пізніше інші сенатори запевнили мене, що теж не мають до нього довіри». Коли в Конгресі обговорювали, чи варто дати С. Морзе грошей на будівництво першої телеграфної лінії від Балтімору до Вашингтону, то звучали такі заперечення: «Що буде робити цей телеграф? Чи буде він передавати листи і газети? Телеграф можна використовувати на шкоду – передавати по ньому секретну інформацію, яка може завдати шкоди інтересам торговців».

У 1913 р. Лі де Форест, винахідник тріода – електронної лампи, конструкція якої уможливила радіомовлення, постав перед судом. Його звинувачували у шахрайстві, оскільки він намагався продати акції радіотелефонної компанії – нікчемного, на думку прокурора, підприємства. У ході засідання обвинувачення заявило наступне: «Лі де Форест заявив у багатьох газетах, що можна передавати людський голос через Атлантику. Це абсурдні заяви, які навмисно вводять публіку в оману». Зрештою Лі де Фореста виправдали, але суддя порадив йому «знайти якусь нормальну роботу, наприклад, стати садівником».

У результаті Лі де Форест став одним з батьків «століття електроніки», а тріод назвали одним з найбільших факторів прогресу чистої науки протягом першої половини ХХ ст. Швидкість передачі інформації телеграфом здійснила революцію у глобальній економіці, політиці та соціальних відносинах. Згодом азбука, яку розробив С. Морзе, стала основною мовою телеграфії у світі. Сьогодні телеграф потіснили сучасні, швидкісні види зв'язку, і від нього стали відмовлятися в багатьох країнах. В Україні відправку і доставку телеграфних повідомлень припинили у 2018 р.

Нові побоювання людству принесла поява глобальної мережі «Інтернет». Ширилися страхи щодо тотального стеження, зникнення анонімності та витоку особистих даних. Вважалося також, що інтернет призведе до масового поширення дезінформації, зниження рівня критичного мислення та соціальної ізоляції. Очікувалося ще і зникнення традиційних медіа – друкованих газет, журналів та телебачення, що призведе до культурного занепаду. Особливу тривогу викликала бездротова технологія Wi-Fi, «невидиме випромінювання» якої, на думку деяких людей, має жахливі наслідки, наприклад, «електрочутливість» та рак. Але на сьогоднішній день немає достовірних доказів будь-яких шкідливих наслідків бездротових технологій будь-якого роду [3].

Приводом для міфів і придуманих жахів став також мобільний зв'язок, особливо, вишки стільникового зв'язку, про випромінювання яких ходило багато легенд. То вони викликають ракові захворювання, то можуть зробити чоловіків і жінок безплідними, то сигнал може перетворити людину на зомбі. Окремої згадки заслуговує 5G – мережа стільникового зв'язку п'ятого покоління, англійською generation – звідси літера G у назві. Для кращого розуміння її відмінності від попередніх версій варто нагадати, що перша мобільна мережа давала можливість лише здійснювати дзвінки. Далі, завдяки 2G, з'явилися текстові повідомлення, або ж SMS. Третє покоління забезпечило доступ до інтернету, використання Wi-Fi та відеодзвінків. 4G значно пришвидшило завантаження даних, тоді як 5G дозволить збільшити швидкість інтернету і передачу інформації в десятки разів. Серед головних переваг також низький рівень затримки сигналу та можливість одночасно підключати до інтернету мільйон пристроїв.

Наразі фактично в кожній країні є люди, які вірять в небезпеку нової технології і готові робити все можливе, аби цього впровадження не сталося,

керуючись здебільшого конспірологічними теоріями, які приписують 5G виникнення раку, послаблення імунітету і масову загибель птахів. А після початку вакцинації проти коронавірусу COVID-19 набули популярності фейки про те, що разом з вакциною людям під шкіру вживлюють чипи 5G. У 2020 р. прихильники теорій змови спалили щонайменше два десятки веж мобільних операторів, мовби через те, що вони поширюють коронавірус через мережу 5G. В Україні на сайті Офісу Президента України навіть була розміщена петиція із закликом заборонити впровадження цієї технології – через начебто негативний вплив на здоров'я. Її підписали понад 25 тис. громадян.

Натепер відсутні будь-які докази того, що 5G сприяє розповсюдженню COVID-19 або будь-якої іншої хвороби чи інфекції. Тим більше на мить появи коронавірусу більшість країн не мали і досі не мають мереж 5G. Тому передавати недугу вони аж ніяк не могли. До того ж, радіохвилі, на яких працює 5G, не можуть проникати в тіло людини, адже їхня довжина не більше 10 мм, а отже шкоди людському організму вони не становлять, переконують у Всесвітній організації охорони здоров'я. Цьому навіть є практичне підтвердження. Приміром, британський регулятор у галузі телекомунікацій Ofcom опублікував результати вимірювання електромагнітних полів, які проводили поблизу 22 веж 5G та попередніх поколінь, які встановлені в 10 містах Великої Британії. В усіх випадках вимірювані рівні електромагнітних полів поблизу базових станцій з підтримкою 5G, були навіть нижчі, рекомендованих ICNIRP. Єдине перевищення рівня від базової станції 5G було зафіксовано всього на 0,039 % від норми [4]. Відсутність шкоди від цієї технології підтверджують і вимірювання вишок 5G, які провело Міністерство цифрової інформації України. «Випромінювання від базових станцій 5G не перевищує випромінювання від станцій 4G. Тобто підстав для хвилювання від впровадження цієї технології немає», – зазначив керівник напряму розвитку мобільного інтернету Міністерства цифрової трансформації України С. Прибитько [5].

Утім, чи не найбільші страхи людей пов'язані зі штучним інтелектом (ШІ), загальнодоступна технологія якого під назвою ChatGPT була презентована на поч. 2023 р. Одним з піонерів штучного інтелекту називають Дж. Гінтона, англо-канадського когнітивного психолога й інформатика, який найбільш відомий своєю роботою над штучними нейронними мережами. Понад 10 років тому він розробив математичну основу для систем розпізнавання, а після продовження досліджень створив AI-компанію, яку згодом купила Google. Саме його розробки лягли в основу ChatGPT, Google Bard та інших чатботів.

У 2018 р. Д. Гінтон отримав премію імені Алана Т'юрінга «за концептуальні та інженерні прориви, що зробили глибинні нейромережі нарізним компонентом у обчислювальній техніці». Проте вже за п'ять років вчений звільнився з Google і у своєму інтерв'ю The New York Times висловив

занепокоєння щодо того, які небезпеки чекають людство за умови активного розвитку штучного інтелекту [6].

«Важко зрозуміти, як можна завадити поганим акторам використовувати штучний інтелект для поганих речей», – коментує свої побоювання Д. Гінтон. За словами вченого, він шкодує, що досяг таких успіхів у справі свого життя. «Я раптово змінив свої погляди на те, чи будуть ці істоти розумнішими за нас. Я думаю, що зараз вони дуже близькі до цього, і в майбутньому вони будуть набагато розумнішими за нас», – каже Д. Гінтон. «Як ми це переживемо? Ми знаємо, що багато людей, які хочуть використовувати ці інструменти, є поганими акторами, такими як Путін чи Десантіс. Вони хочуть використати їх для перемог у війнах або маніпулювання електоратом». Згадав Д. Гінтон і війну в Україні. «Не варто думати, що Путін не буде робити гіперрозумних роботів, щоб убивати українців. Якби він це міг зробити, він би не вагався. І якщо він захоче, щоб вони вміли це робити, він не бажатиме управляти ними – він зацікавлений в тому, щоб вони самі розуміли, як це робити».

Окрім використання ШІ диктаторами у війнах та знищенні інших націй, Д. Гінтон назвав й інші проблеми, серед них – поширення фейків і втрата робочих місць. Він переконаний, що завдяки ChatGPT та аналогам мережі «Інтернет» дуже швидко буде переповнений фейковим контентом, через що «звичайні люди не знатимуть, де правда».

Побоювання дослідника вже сьогодні стають реальністю. Нещодавно дослідники з організації NewsGuard виявили бот-мережу сайтів, контент яких було створено чат-ботами на кшталт ChatGPT. На Amazon вже продаються десятки книжок, написаних чат-ботами, очевидно, без зазначення того, що це результат автоматизованої праці.

Експерти впевнені, що коли штучний інтелект прийде в соціальні мережі, він буде здатен створити там найбільш впливових та переконливих інфлюенсерів, а в поєднанні із цифровими людьми ці інструменти будуть здатні просунути будь-який потрібний товар чи ідею. А звичайні люди навіть не підозрюватимуть, що їх думками та вибором маніпулюють. Не меншою проблемою популярності штучного інтелекту експерти вважають те, що багато людей втратять свою роботу. Як не дивно, цей процес розпочався з музичної індустрії – штучний інтелект створює музику та записує пісні, які неможливо відрізнити від справжніх. Нещодавно Spotify повідомив про видалення десятків тисяч музичних треків, які були згенеровані ШІ та розміщені на платформі. За деякими даними, у певний момент їх кількість склала 7 % від загального об'єму контенту, доступного на Spotify.

Видання Axios звернулось до експертів із штучного інтелекту з проханням поділитися своїми найбільш ймовірними побоюваннями щодо ШІ. У переліку ризиків фігурували дезінформація та маніпуляції за допомогою неї та ще декілька загроз:

1. Кібератаки – вони можуть виявитися значно небезпечнішими через досконалий шкідливий код, створений штучним інтелектом.

2. Шахрайство – ідеально написані фішингові листи, що містять переконливі фрази або фальшиві голоси родичів під час голосових дзвінків у месенджерах. Приблизно так виглядає майбутнє цифрового шахрайства, до якого долучився штучний інтелект.
3. Масове спостереження – величезна кількість камер спостереження, оснащених функціями розпізнавання – це реальність, в якій ми живемо сьогодні. Якщо до розпізнавання та аналізу долучити штучний інтелект, людина практично не зможе сховатися в сучасному місті – AI-інструменти зможуть точно знати її перебування в кожний момент часу.

Правозахисна організація Fair Tails до цього переліку додає нові ризики – на думку її експертів, штучний інтелект посилює расизм та дискримінацію меншин. Натомість нові експерименти говорять про ще серйозніший вплив штучного інтелекту та розвиток людства. До прикладу, дослідження, про яке розповідає The Wall Street Journal, показало, що написання творів та есеїв за допомогою ШІ-інструментів ризиковане маніпулюванням думками людей та підштовхуванням їх до певних точок зору, що в результаті впливає у зміну переконань учасників експерименту.

Американський технологічний експерт К. Ньютон переконаний, що необхідно припинити розробку штучного інтелекту, інвестувати набагато більше грошей у дослідження безпеки та запобігти подальшому його комерційному розвитку, доки ми не розробимо стратегію, щоб уникнути найгірших сценаріїв застосування цієї технології. До його думки долучилися автори відкритого листа з організації Future of Life. Серед тих, хто його підписали – І. Маск, С. Возняк, Я. Таллінн (засновник Skype), Т. Харріс (засновник Time Well Spent), багато дослідників, вчених, бізнесменів. Автори листа теж переконані в необхідності призупинити розвиток штучного інтелекту та вивчити всі ризики та їх прояви.

Побоювання експертів щодо небезпек ШІ нещодавно відобразилися в певних юридичних застереженнях – в ЄС прийняли перший у світі законопроект, який регулює використання штучного інтелекту. Серед явних заборон – жорсткі обмеження стосовно функцій розпізнавання, соціального скорингу та право людей відмовлятися від ситуації, коли з їх даними працюватимуть інструменти штучного інтелекту.

Найбільш песимістичний шлях розвитку штучного інтелекту описав у своїй книзі «Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин» шведський філософ Н. Бостром. Він описує декілька сценаріїв, суть яких полягає в тому, що за умови створення суперінтелекту, тобто такого, здібності й уміння якого перевищують інтелект людини, великою імовірністю є знищення людства. На думку вченого, є декілька шляхів до цієї катастрофи. Її може спричинити хибна реалізація команд для штучного інтелекту (помилково сформульовані команди, які штучний інтелект сприйме невірно або занадто буквально) чи інфраструктурне пригнічення (ситуація, коли ШІ буде використовувати всю існуючу інфраструктуру для реалізації

своєї мети, навіть якщо ця мета така банальна, як, наприклад, виготовлення мільйону канцелярських скріпок). Третім можливим сценарієм, найбільш складним для передбачення, може стати сприйняття ШІ як інструменту, який володіє моральними якостями чи гуманізмом та послуговується ними у своїх рішеннях. Відсутність таких норм та застережень у роботі ШІ може бути дуже небезпечною не лише для певних аспектів життя конкретної людини, але й для існування та розвитку людства загалом.

Насправді, якщо спробувати з'ясувати, з чим пов'язані страхи людей перед розумними машинами, варто згадати, що люди боялися роботів ще задовго до їх появи. Тема конфлікту людства з різними формами штучного інтелекту стала однією з основних у науковій фантастиці ХХ ст. Зокрема, у 1920 р. чеський письменник К. Чапек написав п'єсу R.U.R., у якій штучні створіння, яких він назвав «роботами», захоплюють владу на Землі та знищують людей. Проте найяскравіше тема «машин, що проти людей» представлена в кінематографі. «Космічна одіссея 2001 року», «Термінатор», «Чужий», «Зірковий крейсер “Галактика”», «Крикуни», «Зоряні війни» – ось лише кілька найяскравіших прикладів фільмів та серіалів, в яких людям доводиться взаємодіяти з ворожим штучним інтелектом будь-яким чином. Завдяки цим та багатьом іншим творам у жанрі наукової фантастики, припущення про високу ймовірність протистояння людей та роботів стало своєрідною самозрозумілою аксіомою [7].

Водночас більшість страхів та міфів про штучний інтелект можна спростувати за допомогою переконливих аргументів. Проте твердження про те, що штучний інтелект за визначенням розумніший, ніж звичайні люди, за численними дослідженнями, ґрунтується на самій назві «штучний інтелект». Люди думають, що за ним стоїть не комп'ютерна програма, а якийсь «штучний мозок», який прораховує прогнози погоди та ймовірність виграшу в казино, а не комп'ютерні програми, які лише запрограмовані на певні дії.

Підкріплює це переконання візуалізація нейромереж:

- вони розмовляють;
- генерують зображення;
- відповідають на питання в режимі онлайн.

Але ШІ не робить все це сам. Він не здатний сам себе запрограмувати, поставити завдання та вирішити його – для цього йому потрібна людина. Алгоритм лише виконує поставлені людиною завдання, і робить це не завжди добре. Особливо складно ШІ даються оригінальні завдання, адже він зовсім не здатний на творчість. Усе, що може нейромережа – швидко зібрати з частинок вже готового в мережі одне ціле. Вона ніби збирає пазли, розкидані всім інтернетом, але точно неспроможна створювати нові частинки цих пазлів [8].

Припущення про те, що штучний інтелект все бачить і знає та стежить за людьми також є міфом. Адже, наприклад, безкоштовні версії ШІ дуже обмежені в базах даних. Якщо запитати нейромережу про конкретну людину – відповідь буде негативною, вона просто не володіє такими даними. ШІ

може брати інформацію тільки з відкритих джерел, таких як «Вікіпедія», відкриті форуми та журнали, більше даних у нього немає.

Також не є правильним твердження про те, що ШІ прийматиме рішення замість людей. Штучний інтелект діє за певними алгоритмами, і лише в їх межах. Так, вони можуть підібрати нам музику та фільми, ґрунтуючись на наших попередніх виборах, але це не означає, що вони здатні щось вгадувати. Так само ШІ не зможе аналізувати стан пацієнта і ставити діагнози замість профільних медичних працівників, зате вони можуть швидко вивчити подані дані та підказати кілька можливих варіантів діагнозу та лікування. Але ухвалити рішення про те, який з них вибрати має людина.

Побоювання того, що технології ШІ відберуть у людей роботу теж не є абсолютною істиною. Якісь процеси справді можна буде автоматизувати, і це скоріше плюс, ніж мінус. Машина давно замінюють людей у складних та небезпечних технологічних процесах, але це не означає, що люди стали непотрібними, вони просто навчилися нових технологій, замість ручної праці освоїли керування машинами і так далі. Навіть популярність машинного перекладу не означає зникнення професії перекладача. Просто замість того, щоб вручну перекладати та набирати текст, перекладачі тепер вичитують та редагують згенеровані ШІ тексти.

Оцінюючи наведені аргументи, можна дійти висновку, що ще дуже довго роль «розумних» машин у нашому житті, межі їх можливостей і ступінь небезпеки будуть визначатися людьми. І тільки злий умисел, дурість чи безвідповідальність зроблять ШІ небезпечним, як це було з усіма іншими досягненнями цивілізації. Люди самі несуть відповідальність за все, що робить штучний інтелект, і мають впоратися з цим викликом, так само, як і з усіма попередніми. Адже більшість нових технологій, які часто викликали в суспільстві побоювання та підозри, як показує історія, зрештою приносили більше користі, ніж шкоди, ставали основою прогресу, змінювали світ на краще і допомагали людству розвиватися. ШІ – черговий приклад такого зламу і суспільство зараз перебуває у фазі адаптації до його можливостей, пошуку нових способів використання цієї технології та подолання викликів, які вона поставила.

Список бібліографічних посилань

1. Пивоваров С. Уявіть, що в нас немає електрики, вакцин і літаків, а Колумб не відкрив Америку. Не можете? Тоді почитайте про найбезглуздіші прогнози в історії людства, які, на щастя, не справдилися. URL: <https://babel.ua/texts/69532-uyavit-shcho-u-nas-nemaye-elektriki-vakcin-i-litakiv-a-kolumb-ne-vidkriv-ameriku-ne-mozhete-todi-pochitayte-pro-naybezgluzdishiprognози-v-istoriji-lyudstva-yaki-na-shchastya-ne-spravdilisyа>

2. Козар О. Як змінилося суспільство і побут завдяки електроенергії. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/yak-zminilosya-suspilstvo-i-pobut-zavdyaki-elektroenergii>

3. Світлюк Ю. 10 технологій, яких ми боялися, а сьогодні використовуємо щодня. URL: <https://root-nation.com/ua/articles-ua/tech-ua/ua-10-tehnologiy-yakih-mi-boyalisya/>

4. Супрун У. Як технологія 5g впливає на здоров'я. URL: <https://suprun.doctor/mifi/>. <https://suprun.doctor/mifi/yak-texnologiya-5g-vplivae-na-zdorovya.html?=&page1593>

5. Катарина Х. Чому в Україні та світі люди бояться 5G та якими є переваги нового стандарту мобільного інтернету. URL: <https://www.5.ua/nauka/innovatsii-i-aki-liakaiut-chomu-v-ukraini-ta-sviti-tak-boiatsia-5g-257473.html>

6. Баловсяк Н. Занадто розумний. Чому люди бояться повстання штучного інтелекту. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/society/zanadto-rozumniy-chomu-lyudi-boyatsya-povstannya-shtuchnogo-intelektu-21052023-479915>

7. Чому люди бояться ШІ, або коротка історія взаємин людини та роботів. URL: <https://pitchavatar.com/uk/why-humans-are-afraid-of-ai-or-a-brief-history-of-the-relationship-of-humans-and-robots/>

8. Міфи про штучний інтелект: чому люди бояться. URL: <https://persha.kr.ua/zhittya/porady/239625-mify-pro-shtuchnyj-intelekt-chomu-lyudy-boyatsya/>

Наука – для обороноздатності країни

19.02.2025

Шулікін Д.

БПЛА + магнітометри – око, яке бачить міни

Після трьох років повномасштабної війни Україна стала найбільш замінованою країною у світі, а для того, щоб повністю очистити нашу територію від вибухонебезпечних предметів, можуть знадобитися десятки років. До розв'язання проблеми активно долучаються наші науковці, зокрема – з Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України. Вони беруть участь у проекті MinesEye зі створення ефективних систем дистанційного виявлення мін та боєприпасів, що не вибухнули (БНВ) ([Світ](#)).

[Докладніше див. додаток 1](#)

27.02.2025

УВАГА! Національний фонд досліджень України оголошує новий конкурс проєктів «Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України»!

Метою конкурсу є відбір проєктів для надання колективних грантів на виконання прикладних наукових досліджень або розробок, спрямованих на

створення нового науково-технічного продукту (нових матеріалів, пристроїв, технологій, програмних продуктів тощо), підготовленого до впровадження на підприємствах України ([Національний фонд досліджень України](https://nrfu.org.ua/)).

Джерело: <https://nrfu.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 2](#)

Читайте також: [ОГОЛОШЕННЯ про вибори Національним фондом досліджень України Комісії конкурсу для проведення конкурсного відбору проєктів з виконання прикладних наукових досліджень і розробок, спрямованих на зміцнення обороноздатності та національної безпеки України](#)

25.02.2025

Сучасні технології на війні та пошук нових геймченджерів – колонка Михайла Федорова про розвиток defense tech

Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій – Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров у колонці для РБК-Україна розповів про розвиток українських технологій в оборонній сфері ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Джерело: <https://thedigital.gov.ua/>

[Докладніше див. додаток 3](#)

21.02.2025

Нові українські ракети, дрони-перехоплювачі та ШІ в розвідці: Bravel провів Defense Tech Innovations Forum

Понад 3 000 учасників із близько 40 країн світу – так у Києві 18–19 лютого минув міжнародний Defense Tech Innovations Forum 2025 від Bravel та Міністерства цифрової трансформації України ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

[Докладніше див. додаток 4](#)

14.02.2025

Інновації у протиміній діяльності: у Києві відбулася дводенна інноваційна сесія

Обговорювали, зокрема, питання ефективності процесу розмінування, тестування і масштабування інновацій, покращення координації на національному рівні, визначення критеріїв оцінки нових технологій ([Урядовий портал](#)).

[Докладніше див. додаток 5](#)

06.02.2025

Команди понад 20 українських оборонних стартапів пройшли навчання в Кремнієвій долині – Катерина Черногоренко

22 українські компанії, які займаються інноваційними розробками в галузі оборони й безпеки, стали випускниками акселератора від каліфорнійського Науково-дослідного інституту SRI International, організованого за офіційної підтримки Міністерства оборони України та Генерального консульства України в Сан-Франциско ([Міністерство оборони України](#)).

[Докладніше див. додаток 6](#)

Оцінки ефективності та орієнтири розвитку вітчизняної науки й освіти

Коли у жовтні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив національний план щодо відкритої науки, Україна приєдналася до країн Європейського Союзу, які мають стратегію переходу до відкритої науки. Національна академія наук України теж бере участь у реалізації європейських принципів відкритої науки. Практичну реалізацію переходу до відкритої науки покладено на цільовий науково-технічний проєкт НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS) на 2023–2024 роки» (<https://www.facebook.com/NASofUkraine>).

Джерело: <https://www.facebook.com/NASofUkraine>

[Докладніше див. додаток 7](#)

05.02.2025

Вийшов новий випуск програми: «Не наукові розмови». У нас в гостях була Олександра Вікторівна Антонюк – науковиця Національної академії наук України, українська математикиня, докторка фізико-математичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту математики НАН України, заступниця директора з розвитку та інновацій Київ Academic University (KAU) та керівниця проекту науково-технологічного парку Academ.City (Academ.media).

Посилання на програму тут:

[«Не наукові розмови» з науковицею НАН України Олександрою Антонюк](#)

07.02.2025

МОН оголошує про початок державної атестації наукових установ і ЗВО за інженерно-технологічним та природничо-математичним напрямками

Міністерство освіти і науки України розпочинає проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти стосовно провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності за напрямками «**Інженерно-технологічний**» та «**Природничо-математичний**» ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Автор фото – пресслужба Міністерства освіти і науки України
Джерело:

[Докладніше див. додаток 8](#)

28.02.2025

Університет Шевченка очолив оновлений рейтинг Webometrics серед українських закладів вищої освіти

Київський національний університет імені Тараса Шевченка очолив оновлений рейтинг [Webometrics](#) серед українських закладів вищої освіти, посівши 1542 місце у світі серед понад 32 000 університетів. Це найкращий результат серед 256 українських освітніх інституцій, представлених у рейтингу, повідомили у навчальному закладі ([Світ](#)).

Сумський державний університет – посідає 1580 місце, а Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» – 1611.

[Докладніше див. додаток 9](#)

07.02.2025

РЕЙТИНГ УНІВЕРСИТЕТІВ ЗА ЦИТУВАННЯМ У GOOGLE SCHOLAR

Опубліковано рейтинг університетів за кількістю цитувань у профілях дослідників Google Scholar за січень 2025 року ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Він побудований за ініціативою Cybermetrics Lab, іспанської дослідницької групи Instituto de Políticas y Bienes Públicos del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Рейтинг відображає прихильність університетів до принципів відкритої науки і враховує цитованість 310 профілів авторів у Google Scholar. При побудові рейтингу використані відомості понад 6,3 тис. закладів вищої освіти, дані стосовно яких були упорядковані за кількістю цитат, отриманих найкращими дослідниками кожної установи. До топ-5 українських ЗВО у рамках цього рейтингу увійшли: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Сумський державний університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Детальніше: <https://surl.li/ycramf>, <https://surl.li/zbkhsx>

Наука і влада

26.02.2025

Уряд оновив склад Національної ради України з питань розвитку науки і технологій

Кабінет Міністрів України на засіданні 25 лютого 2025 року ухвалив розпорядження «Про внесення змін до складу Національної ради з питань розвитку науки і технологій» ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Чому це важливо?

Національна рада є ключовим консультативно-дорадчим органом при КМУ, що сприяє формуванню та реалізації державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Оновлення її складу забезпечить ефективну взаємодію представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки.

[Докладніше див. додаток 10](#)

26.02.2025

Кабінет Міністрів України призначив Оксану Романівну Кісь головою Національного фонду досліджень України

Провідна наукова співробітниця Інституту народознавства НАН України Оксана Кісь очолила Національний фонд досліджень України ([Національний фонд досліджень України](#)).

Читайте також: [Результати проведення конкурсу на посаду виконавчого директора Національного фонду досліджень України](#)

[Докладніше див. додаток 11](#)

15.02.2025

Робоча група завершила розроблення пропозицій щодо вдосконалення діяльності Національного фонду досліджень України

Робоча група з питань розбудови спроможності **Національного фонду досліджень України (НФДУ)**, диверсифікації напрямів та дебіюрократизації процесів його діяльності завершила аналіз поточної ситуації та напрацювала рекомендації для подальшого розвитку ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Серед основних проблем, які потребують розв'язання: бюрократичні перепони подання і оцінювання заявок, виконання проєктів, значна частка проєктів, які відхилили за формальними вимогами, обмеженість напрямів грантової підтримки, складнощі з фінансуванням та адмініструванням проєктів.

[Докладніше див. додаток 12](#)

26.02.2025

Визначено переможців основного конкурсу проєктів наукових досліджень МОН на 2025-2027 роки

Завершився один з найбільших конкурсів МОН, який фінансує наукові дослідження університетів, що цьогогоріч зазнав суттєвих змін ([Міністерство освіти і науки України](#)).

За результатами наукової і науково-технічної експертизи проєктів (проведено понад 3500 експертиз) та відповідно до протокольних рішень № 1, 2 засідань Наукової ради МОН від 14 та 24 лютого 2025 року [наказом № 369](#) від 25.02.2025 Міністерства освіти і науки України затверджено перелік із 131 проєктом досліджень.

[Докладніше див. додаток 13](#)

МОН затвердило фінансування центрів колективного користування науковим обладнанням у 2025 році

Міністерство освіти і науки України видало [наказ](#) №170 від 10 лютого 2025 року щодо фінансування центрів колективного користування науковим обладнанням. Це рішення спрямоване на підтримку їхньої матеріально-технічної бази для проведення наукових досліджень та науково-технічної діяльності ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

[Докладніше див. додаток 14](#)

13.02.2025

Модернізація мережі закладів вищої освіти: укрупнено Одеський національний університет імені І.Мечникова

У межах державної політики з модернізації мережі закладів вищої освіти в Одесі укрупнено Одеський національний університет імені І.І. Мечникова через приєднання до нього Національного університету «Одеська юридична академія». Відповідне розпорядження було ухвалено Кабінетом Міністрів України ([Міністерство освіти і науки України](#)).

<...> Одеську юридичну академію було виділено зі складу Одеського університету імені І.І. Мечникова у 1997 році. Тепер, відповідно до рішення уряду, освітні програми й наукові школи, які традиційно забезпечували високоякісну підготовку юристів в Одесі, повернуто до структури класичного університету, що відповідає європейській практиці.

[Детальніше](#)

19.02.2025

Рішення Атестаційної колегії МОН: що зміниться

Д. Курбатов, заступник міністра освіти і науки України:

«Відбулося перше засідання Атестаційної колегії у цьому році та з моменту переходу цього напрямку в мою сферу відповідальності. Вважаю, що ми повинні не лише надавати звання та наукові ступені, а й системно працювати над підвищенням якості досліджень, дотримуючись стандартів академічної доброчесності та якості наукових публікацій. Це важливий крок до інтеграції української науки в європейський і світовий дослідницький простір» ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 15](#)

17.02.2025

**ПРО КОНКУРС НА ПРИЗНАЧЕННЯ ІМЕННИХ СТИПЕНДІЙ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ДЛЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ – ДОКТОРІВ
НАУК НА 2026 РІК**

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій (далі – Комітет) інформує, що відповідно до Постанови Верховної Ради України від 05.02.2019 № 2676-VIII «Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук» розпочинається етап формування, висунення та подання робіт на конкурсний відбір на призначення іменних стипендій Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук (далі – Стипендії) на 2026 рік ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

<...> Комітет інформує, що прийняв Рішення від 12.02.2025 року (протокол № 166) не визначати тематики конкурсних робіт з питань розроблення проектів законодавчих та нормативно-правових актів, які належать до предмета його відання, на призначення іменних стипендій Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук на 2026 рік.

[Детальніше](#)

12.02.2025

**Інформація про засідання Комітету Верховної Ради України з
питань освіти, науки та інновацій 12 лютого 2025 року**

12 лютого 2025 року під головуванням Голови Комітету Сергія Бабака відбулося засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

<...> Під час засідання народні депутати України – члени Комітету розглянули контрольне питання: «Про стан підготовки проекту Закону

України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оновлення системи пріоритетних напрямів у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності» на виконання прикінцевих положень Закону України від 21 грудня 2023 року № 3534-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності», за наслідками розгляду якого надали низку рекомендацій Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України.

[Детальніше](#)

Міжнародне наукове співробітництво

20.02.2025

Українські науковці отримують більше можливостей для міжнародних досліджень: стартував проєкт LUKE

Ключова мета проєкту – оголошення спільного конкурсу дослідницьких грантів для посилення української екосистеми досліджень та інновацій, наукового потенціалу України для післявоєнного відновлення та економічного розвитку ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 16](#)

25.02.2025

Science Europe непохитно підтримує Національний фонд досліджень України та українську дослідницьку спільноту

З моменту набуття Національним фондом досліджень України членства в Science Europe у травні 2022 року, офіс асоціації та її члени продовжують вживати заходів для підтримки як НФДУ, так і української науково-дослідної екосистеми в цілому ([Національний фонд досліджень України](#)).

Джерело: <https://nrfu.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 17](#)

03.02.2025

ВІДКРИТО НОВИЙ КОНКУРС У МЕЖАХ КОМПОНЕНТА MSCA

Офіс «Горизонт Європа» інформує, що у рамках компоненти «Дії Марії Склодовської-Кюрі» напряму І «Передова наука» Програми «Горизонт Європа» стартував новий конкурс за типом фінансування MSCA COFUND 2025 (HORIZON-MSCA-2025-COFUND-01-01) ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Він охоплює два напрями – докторські та для постдоків («MSCA Cofund Postdoctoral programme» та «MSCA Cofund Doctoral programme») та надає унікальну можливість фінансової підтримки аспірантів під час навчання та докторів філософії (кандидатів наук) після захисту ними дисертацій. Фінансування в межах COFUND покликане допомогти у залученні найталановитіших молодих науковців, сприяти передовим дослідженням та сталому навчанню і кар'єрному зростанню дослідників. Заявку на участь у конкурсі можна подати до 24 червня 2025 року.

Детальніше: <https://surl.li/zbncsc> , <https://surl.li/xbxlwr>, <https://surl.li/hmywte>

17.02.2025

КОНКУРСИ CERIC-ERIC

Консорціум науково-дослідницької інфраструктури Центральної Європи (CERIC-ERIC) оголосив про старт нових конкурсів із забезпечення доступу

до сучасного обладнання для здійснення комплексних міждисциплінарних досліджень ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Консорціум об'єднує сучасну науково-дослідницьку інфраструктуру країн Центральної та Східної Європи та підтримує розвиток науки і промисловості у галузі матеріалознавства, біоматеріалів, нанотехнологій. Спільне використання провідних національних дослідницьких інфраструктур європейських країн дозволяє знаходити інноваційні рішення суспільних проблем у сферах енергетики, охорони здоров'я, харчування, культурної спадщини тощо. Наразі мережа CERIC-ERIC надає доступ до зазначеної інфраструктури (понад 60 одиниць сучасного складного технологічного обладнання, розташованого в країнах Європи) через єдину точку входу. Заявки на участь можна подати: до 3 березня 2025 року та 1 квітня 2025 року.

Детальніше: <https://surl.li/idgxji>, <https://surl.li/fldokr>, <https://surl.li/wbikow>

05.02.2025

Конкурс на участь у програмі фінансування міжнародного науково-дослідницьких проєктів Eureka

Проектний офіс Львівської політехніки інформує науковців Університету, що триває конкурс заявок на програму гнучкого фінансування міжнародного науково-дослідницьких проєктів Eureka ([Національний університет «Львівська політехніка»](#)).

Джерело: <https://lpnu.ua/>

[Докладніше див. додаток 18](#)

Навчання без кордонів: візит представників «Офісу Горизонт Європа в Україні» НФДУ до Естонської дослідницької ради

17-18 лютого представники відділу «Офіс Горизонт Європа в Україні» Національного фонду досліджень України з робочим візитом побувала у м. Тарту, Республіка Естонія. Зокрема, українська делегація відвідала Естонську дослідницьку раду (Estonian Research Council, *Eesti Teadusagentuur*, ETAG). Візит був спрямований на обмін передовим досвідом, зміцнення двосторонньої співпраці між двома фундаціями та отримання глибшого розуміння операційних механізмів мережі [Естонського національного контактного пункту \(NCP\)](#) Рамкової програми «Горизонт Європа» ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

[Детальніше](#)

17.02.2025

Програма SI Baltic Sea Neighbourhood від Інституту Швеції для українських науковців

Проектний офіс Львівської політехніки пропонує науковцям Університету звернути увагу на програму **SI Baltic Sea Neighbourhood** від Інституту Швеції (Swedish Institute). Програма забезпечує фінансування проектів, у яких шведські організації працюють над транскордонними проблемами та можливостями разом із організаціями країн Європейського Союзу з регіону Балтійського моря та країн Східного партнерства ([Національний університет «Львівська політехніка»](#)).

Джерело: <https://ipni.ua/>

В межах програми є два типи грантів:

- початкове фінансування *Seed funding* (бюджет – 100–500 тисяч шведських крон; тривалість проекту – 6–15 місяців);

- проекти співпраці *Cooperation project* (бюджет – 750 тисяч – 2 мільйони шведських крон; тривалість проекту – 12–24 місяців).

Участь у програмі можуть взяти організації, зокрема заклади вищої освіти, зі Швеції (основний заявник) та країн Східного партнерства, в тому числі з України (як учасники).

Крайній термін подання заявок – **4 березня 2025 року**.

[Докладніше](#)

10.02.2025

Експерти зі Швеції, Латвії та України домовились про реалізацію проекту, спрямованого на посилення ролі українських бібліотек, що фінансується Шведським інститутом

З 22 по 24 січня 2025 р. в Національній бібліотеці Латвії відбулася установча зустріч проекту «Посилення ролі бібліотек у відбудові України» в контексті Програми співробітництва Шведського інституту з Україною ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Джерело: <https://ula.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 19](#)

27.02.2025

Угорські гості подарували нашій бібліотеці видатні книжкові раритети і отримали навзаєм колекцію наших видань

25 лютого Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського відвідала поважна угорська делегація в складі Надзвичайного і Повноважного Посла Угорщини в Україні Антала Хеїзер, (Heizer Antal),

дипломатки з питань культури і освіти Посольства Угорщини в Україні Єви Хеізерне Хегедюш, генерального директора Національної бібліотеки Угорщини імені Ференца Сечені Давіда Рожа, спеціаліста з комунікацій та зв'язків з громадськістю Національної бібліотеки імені Ференца Сечені Петера Тот, працівників Посольства Угорщини Агнеси Шафар, Світлани Кабиш ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

Метою візиту було ознайомлення з діяльністю головної бібліотеки України, яка входить у число 20 найбільш знаних і багатих фондами книгозбірень світу, а також обговорення перспектив співробітництва національних бібліотек двох країн.

[Детальніше](#)

10.02.2025

Делегація МОН у США: зміцнюємо партнерство у сфері освіти та відкриваємо нові можливості для співпраці

Делегація Міністерства освіти і науки України на чолі з міністром **Оксеном Лісовим**, його першим заступником **Євгеном Кудрявцем** та заступницею керівника Офісу Президента **Оленою Ковальською** перебувала з робочим візитом у США. Головна мета поїздки – зміцнення партнерства у сфері освіти та створення нових можливостей для співпраці ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Під час відрядження представники МОН провели низку робочих зустрічей, зокрема з Національними академіями наук, інженерії та медицини США щодо посилення співпраці. Особливу увагу приділили імплементації механізмів підтримки гранту Національної академії наук обсягом 20 млн доларів, що сприятиме розвитку наукового потенціалу України.

[Детальніше](#)

21.02.2025

Триває конкурс на здобуття премії ЮНЕСКО та Екваторіальної Гвінеї за дослідження у галузі наук, що вивчають життя 2025

Премія присуджується щороку видатним ученим або групам науковців, установам і неурядовим організаціям, що працюють у сфері медицини, біології, сільського господарства, наук про навколишнє середовище, та зробили значний внесок у подовження і покращення якості життя пацієнтів, розробку сільськогосподарських методів підвищення продуктивності і стійкості сільськогосподарських культур, а також проводять дослідження навколишнього середовища, що сприяють збереженню екосистем й адаптації

до зміни клімату. Премія передбачає грошову винагороду в розмірі 300 тис. доларів США, що може бути розділена між трьома лауреатами ([Світ](#)).

Відповідно до умов конкурсу заявка повинна бути схвалена державою-членом ЮНЕСКО за підтримки національної комісії у справах ЮНЕСКО. Від однієї країни може бути подано не більше 5 заявок.

Кандидатам на здобуття премії необхідно зареєструватися онлайн за посиланням та надіслати інформацію про це на адресу spns@nas.gov.ua до 10 березня 2025 року для подальшої передачі заявки на розгляд Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Докладна інформація щодо премії ЮНЕСКО та Екваторіальної Гвінеї за дослідження у галузі наук, що вивчають життя: <https://1.facebook.com>

Наукові дослідження коронавірусу COVID-19

21.02.2025

Озгурк І.

У Китаї виявлено новий коронавірус у кажанів

Новий вірус отримав назву Нку5-CoV ([Главком](#)).

Китайські вірусологи виявили новий коронавірус кажана, який може заражати людей тим самим шляхом, що й Covid-19. Про це інформує [«Главком»](#) із посиланням на газету [South China Morning Post](#).

[Докладніше див. додаток 20](#)

19.02.2025

By Dr. Liji Thomas, MD

Lasting impact of long COVID and the protective benefits of vaccination

Нещодавнє дослідження, опубліковане в [The Lancet](#), вивчає результати психічного та фізичного здоров'я пацієнтів із тривалою коронавірусною хворобою (COVID-19) у порівнянні з тими, у кого ніколи не був діагностований або хто повністю одужав від COVID-19 ([News-Medical.Net](#)).

Тривалий COVID-19 може спричинити широкий спектр симптомів, які відрізняються за типом, частотою та тяжкістю. Незважаючи на широку поширеність тривалого COVID-19, залишається незрозумілим, як певні фактори можуть вплинути на тривалість і тяжкість цього стану.

[Детальніше](#)

03.02.2025

CDC Science and the Public Health Approach to Long COVID

Наука та підхід громадського здоров'я до тривалого COVID ([Centers for Disease Control and Prevention](#)).

ЩО ТРЕБА ЗНАТИ

- Встановлення всебічного розуміння інфекції SARS-CoV-2 і тривалого COVID допомагає інформувати про поточні та майбутні стратегії охорони здоров'я.

- Фахівці з громадського здоров'я повинні підвищувати обізнаність про тривалий COVID, допомагати боротися зі стигмою, з якою стикаються пацієнти з тривалим COVID, і робити акцент на профілактиці тривалого COVID шляхом отримання оновленої вакцини проти COVID-19.

[Детальніше](#)

Читайте також:

[Long COVID Basics](#)

[Living with Long COVID](#)

25.02.2025

Вакцинація знижує ризик тривалого перебігу Covid у дітей і не спричиняє раптової смерті – звіт

Нові результати наукового дослідження спростовують твердження, яке набуло популярності в соціальних мережах і серед груп, які виступають проти вакцинації. Передає УНН із посиланням на [JAMA Network Open](#) та американський центр [профілактики захворювань \(CDC\)](#) ([Українські національні новини](#)).

[Детальніше](#)

13.02.2025

Immunocompromised individuals need regular boosters for Covid-19 protection

Нове дослідження Кембриджського університету показало, що одних тільки щеплень від Covid-19 може бути недостатньо, щоб захистити людей із ослабленою імунною системою від інфекції, навіть якщо вакцина викликала вироблення антитіл ([News-Medical.Net](#)).

Висновки, опубліковані 13 лютого в *Science Advances*, свідчать про те, що таким людям знадобляться регулярні ревакцинації.

[Детальніше](#)

12.02.2025

By Christfried Dornis, [Universitaet Tübingen](#)

COVID and wearing masks outdoors: How culture and evolution shape our behavior

Міжнародна дослідницька група під керівництвом професора Тюбінгенського університету Крістофа Рендлера виявила, що під час пандемії COVID-19 люди з колективістських суспільств, таких як Японія, виявляли більшу готовність носити маски на вулиці, ніж люди з індивідуалістичних країн, таких як США ([Phys.org](#)).

[Детальніше](#)

06.02.2025

Як відрізнити грип від коронавірусу?

Ризик заразитися вірусною інфекцією існує завжди, особливо в холодну пору року. Одними з найнебезпечніших сезонних захворювань є грип і корона вірус ([Тернополіс](#)).

Ці дві хвороби мають схожу симптоматику, що може ускладнити діагностику. Щоб поставити правильний діагноз і призначити відповідне лікування, фахівці збирають докладний анамнез, аналізують симптоми та використовують експрес-тести на грип та коронавірус.

[Детальніше](#)

Новини наукового розвитку

10.02.2025

Шулікін Д.

Українська писемність: розвінчання російських міфів

«Спецоперації» росії в гуманітаристиці вже стали притчею во язицех. І почались вони не десятиліття, а століття тому. Так, російські філологи й історики вже давно поширюють міф про те, що аж до XIV століття українці, росіяни й білоруси нібито мали спільну мову. Ці фальсифікації розвінчують науковці, які досліджують світські написи, де очевидно проявляється українське говіркове мовлення, а також пам'ятки, що написані церковнослов'янською мовою. Низка вчених виділяє її українську редакцію. Серед них – професор кафедри української мови Житомирського державного університету імені Івана Франка, член-кореспондент НАН України й лейтенант Збройних Сил України Віктор МОЙСІЄНКО, який нещодавно представив на засіданні Президії НАНУ доповідь «Українська писемність XI–XIV ст.: розвінчання російських міфів» ([Світ](#)).

[Докладніше див. додаток 21](#)

06.02.2025

Станції «Академік Вернадський» – 29 років

6 лютого 1996 року в історії української науки відкрилася нова сторінка. Велика Британія передала Україні станцію «Фарадей», що стала нашою першою і поки що єдиною антарктичною базою ([Національний антарктичний науковий центр](#)).

Перейменована на честь першого президента Академії наук України Володимира Вернадського, станція відкрила перед українськими вченими унікальні наукові горизонти.

Що зробило її особливою і чому вона залишається надзвичайно важливою для України та світу?

Розказуємо на картках разом з Освіторією.

Повний матеріал також можна прочитати за [посиланням](#).

27.02.2025

Хто працюватиме в 30-й Українській [антарктичній](#) експедиції: визначено склад

30-та Українська антарктична експедиція проводитиме в Антарктиці геофізичні, метеорологічні та біологічні дослідження, а також забезпечуватиме роботу станції «Академік Вернадський» ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Автор фото – Національний антарктичний науковий центр

[Докладніше див. додаток 22](#)

13.02.2025

Як бактерії допомагають антарктичним рослинам виживати: важливе дослідження за участі науковиць НАНЦ

Вчені наблизилися до розгадки таємниці, як квітковим рослинам Антарктики вдається виживати в екстремальних умовах ([Національний антарктичний науковий центр](#)).

Йдеться про проєкт «Дослідження ролі ендофітних бактерій у підвищенні адаптивності антарктичних судинних рослин», яким керувала українська біологиня і полярниця Євгенія Прекрасна за підтримки EURIZON Fellowship.

[Докладніше див. додаток 23](#)

04.02.2025

Галата С.

Ендокринні порушення: зменшити ризики

Кожні батьки хочуть, щоб їхня дитина народилася здоровою. І саме наука допомагає зрозуміти, які фактори впливають на розвиток плода, що потрібно врахувати, щоб зменшити ризик патологій ([Національний фонд досліджень України](#)).

Доцентка кафедри гістології, цитології та ембріології Буковинського державного медичного університету Ірина Попова виконує саме таке дослідження. Рік тому науковиця перемогла в Конкурсному відборі на додаткові грантові можливості Нідерландської дослідницької ради (NWO) для українських вчених і приєдналася до команди Утрехтського університету. Науковиця досліджує порушення роботи щитоподібної залози в рамках проєкту «Аналіз ендокринних порушень без використання тварин – від науки до нормативного схвалення» (AFARA).

[Докладніше див. додаток 24](#)

20.02.2025

На Кіровоградщині відновили зернові сорти з Херсонщини, які були майже втрачені під час окупації

Інститут сільського господарства Степу НААН допоміг відновити насіннєвий матеріал Інституту кліматично орієнтованого землеробства НААН з Херсонщини, який міг бути повністю втраченим через окупацію Росією ([ukrinform.ua](#)).

Про це в [інтерв'ю Укрінформу](#) розповів заступник директора з наукової роботи Інституту сільського господарства Степу Національної академії аграрних наук України, доктор сільськогосподарських наук Віталій Іщенко.

[Докладніше див. додаток 25](#)

26.02.2025

 Штучний інтелект у підготовці наукової роботи: можливості та виклики

ШІ відкриває нові горизонти для науковців, але чи можна йому довіряти?

 [\(Наукове видання «Наука та метрика»\).](#)

Як ефективно використовувати його можливості та уникати ризиків?

У статті ви дізнаєтесь:

✓ Як ШІ допомагає в аналізі джерел, обробці даних та написанні текстів?

✓ Які етичні та академічні обмеження існують при використанні ШІ?

✓ Як уникнути ризиків плагіату та недостовірної інформації?

 Штучний інтелект – це інструмент, а не заміна дослідника!
Дізнавайтесь, як використовувати його з користю та безпекою!

Джерело: <https://www.facebook.com/nim.media>

[Штучний інтелект при підготовці наукової роботи: Можливості та виклики](#)

05.02.2025

 Штучний інтелект у науці: нова реальність чи тимчасовий тренд?

Світ науки змінюється швидше, ніж будь-коли, і сьогодні штучний інтелект (ШІ) стає його невід'ємною частиною ([Наукове видання «Наука та метрика»](#)).

Але як саме він впливає на обробку наукового контенту? 🤖

📌 Чи може ШІ допомогти вченим у створенні якісних публікацій?

📌 Як він змінює роботу Scopus і відбір матеріалів?

📌 Чи варто покладатися на алгоритми в наукових дослідженнях?

Нові технології відкривають нові горизонти, але чи готова наука до таких змін? Дізнавайтесь більше в нашій статті!

📖 Читати повністю:

[Scopus «Нові теми»: Штучний інтелект в обробці наукового контенту](#)

05.02.2025

Борисіхіна К.

Навіть через півсотні років. Дослідження виявило довгострокові наслідки ПТСР у ветеранів В'єтнаму

Нове масштабне дослідження, проведене Школою громадської охорони здоров'я імені Мейлмана при Колумбійському університеті, виявило, що ветерани війни у В'єтнамі досі стикаються з серйозними проблемами психологічного та фізичного здоров'я ([nv.ua](#)).

Це одне з найтриваліших спостережень за ветеранами В'єтнаму на сьогоднішній день. Воно показує, що посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та участь у бойових діях тісно пов'язані з серцево-судинними захворюваннями, хронічними хворобами і триваючим психологічним стресом. Наслідки цих переживань зберігаються протягом понад 50 років після служби.

[Докладніше див. додаток 26](#)

12.02.2025

Самойленко А.

Науковці з'ясували, у який час доби люди відчують себе найщасливішими

Вчені з Університетського коледжу Лондона з'ясували, у який час доби люди відчують себе найщасливішими. Про це [повідомляє](#) Inc ([Главком](#)).

Протягом двох років дослідники з Університетського коледжу Лондона надсилали майже 50 тис. людей запитання про їхнє психічне здоров'я та рівень щастя. Загалом було зібрано 1 млн відповідей, які дозволили вченим визначити, в який час доби люди почуваються найкраще.

Результати показали, що вранці більшість людей відчують себе щасливішими та мають краще психічне здоров'я. Натомість найгіршим періодом доби виявилася опівніч.

[Детальніше](#)

14.02.2025

Борисіхіна К.

Ніяких пластин і гвинтів. Новий цинковий імплантат може зробити революцію в лікуванні складних переломів

Дослідники з університету Монаша (Університет ім. Монаша у Мельбурні, Австралія – *Ред.*) здійснили прорив у сфері лікування переломів кісток, розробивши унікальний біорозкладний матеріал на основі цинку ([nv.ua](#)).

[Дослідження](#), опубліковане в журналі Nature, демонструє інноваційний підхід дослідницької групи до створення цинкового сплаву, який не тільки має міцність, яку можна порівняти з постійними сталевими імплантатами, а й перевершує за довговічністю інші біорозкладні матеріали, такі, як імплантати на основі магнію.

[Детальніше](#)

06.02.2025

ТРЕТИНА ЗЕМНОЇ СУШІ МОЖЕ СТАТИ НАДТО СПЕКОТНОЮ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПЕВНОГО ВІКУ: ПРО КОГО МОВА

Вчені заявили, що спека на Землі досягне екстремальних значень, небезпечних навіть для молодих людей, при нагріванні світу вже на два градуси Цельсія. Небезпечні значення спостерігатимуться на території, розміри якої можна порівняти з США, повідомляє [Science Alert](#). Третина ж суші стане занадто спекотною для людей старше 60 років ([ZN.UA](#)).

[Докладніше див. додаток 27](#)

03.02.2025

Гренландський льодовиковий щит тріскається швидше, ніж будь-коли – вчені

Друге за величиною тіло льоду в світі – Гренландський льодовиковий щит – тріскається швидше, ніж будь-коли раніше. Як передає Укрінформ, про це повідомляє [The Independent](#) з посиланням на науковців ([ukrinform.ua](#)).

Використовуючи 3D-мапи поверхні щиту, дослідники виявили, що тріщини стали значно ширшими та глибшими на його швидкоплинних краях між 2016 і 2021 роками.

[Докладніше див. додаток 28](#)

10.02.2025

Японські науковці виявили, що рівень вуглецю в атмосфері рекордно зріс у 2024 році

Дослідники з Японії за допомогою супутникових даних виявили, що концентрація вуглекислого газу в атмосфері Землі у 2024 році відзначилася найбільшим зростанням порівняно з попереднім роком за всю історію спостережень (ukrinform.ua).

Як передає Укрінформ, про це повідомляє [NHK](#).

[Докладніше див. додаток 29](#)

Проблеми енергозбереження

19.02.2025

InnovateUkraine відкриває другий раунд інвестицій у проєкти зеленої енергетики.

Другий раунд програми **InnovateUkraine** заохочуватиме інноваційну взаємодію між британськими, українськими та міжнародними компаніями, а також науково-дослідними установами. Спільними зусиллями вони розроблятимуть масштабовані та сталі енергетичні рішення (Academ.City).

Джерело: <https://academcity.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 30](#)

Другий круглий стіл

Минулого року в Україні розпочалася реалізація регіонального проєкту «PROGRESS: Підготовка країн Східного партнерства до Європейського зеленого курсу» (Promoting Green Deal Readiness in the Eastern Partnership Countries, PROGRESS) ([Інститут економіки та прогнозування НАН України](#)).

ДУ «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» – як один із виконавців регіонального проєкту **PROGRESS** – 30 січня 2025 року став майданчиком для проведення другого круглого столу Координаційної групи локальних партнерів проєкту PROGRESS. Цьогорічний захід було присвячено обговоренню перших результатів зазначеного проєкту за підсумками 2024 р.

Детальніше читайте у повідомленні на сайті НАН України: [Зеленим курсом до сталого розвитку України \(18.02.2025\)](#)

12.02.2025

В КПІ відкрито лабораторію відновлюваної енергетики та лекторій з вітрової енергетики

На базі Навчально-наукового Інституту енергозбереження та енергоменеджменту КПІ ім. Ігоря Сікорського у межах Меморандуму про співпрацю між компанією ДТЕК ВДЕ та КПІ відкрито лабораторію відновлюваної енергетики та лекторій з вітрової енергетики для підготовки фахівців, що відбудовуватимуть українську енергетичну галузь. Про це повідомляє офіційна сторінка університету ([Світ](#)).

Наступним етапом співпраці Київської політехніки та компанії ДТЕК ВДЕ буде розширення технічної бази, а також проведення воркшопів і лекцій від провідних спеціалістів з відновлюваної енергетики.

Нова навчально-наукова лабораторія:

- має два приміщення (для сонячної та вітрової енергетики);
- оснащена системами накопичення енергії, сонячними панелями, інвертором, обладнанням для вимірювання метеорологічних показників.

Тож КПІшники здобуватимуть тут практичні навички роботи, що значно підвищить рівень їхньої професійної компетенції.

Науково-організаційні заходи

11.02.2025

Міжнародний день науковиць

Щорічно 11 лютого світ відзначає Міжнародний день жінок і дівчат у науці – дату, яка утверджує рівний доступ жінок і дівчат до наукових

пошуків і досліджень, забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей жіноцтва ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

Джерело: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Вагоме місце у багатій скарбниці визначних учених посідають українські науковиці. За статистичними даними, 46% жінок представляють вітчизняну науку, що майже вдвічі більше, ніж у середньому в світі. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського – понад 70 відсотків наукових дослідниць, які працюють у сферах бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства, інформаційних технологій. Кожне їхнє дослідження – особистий внесок у розвиток вітчизняної науки.

Шановні науковиці – дослідниці, аспірантки, студентки! Щиро вітаємо вас із Міжнародним днем жінок та дівчат у науці! Шана вам і повага за відданість науці, пошук і невтомність, натхненну працю!

[Привітання Президента Національної академії наук України академіка Анатолія Загороднього до Міжнародного дня жінок та дівчат у науці](#)

28.02.2025

ПРЕЗИДІЯ НАН УКРАЇНИ ПРИСУДИЛА ПРЕМІЇ ТА ГРАМОТИ КРАЩИМ НАУКОВЦЯМ

Президія Національної академії наук України за підсумками конкурсу 2024 року присудила премії імені видатних учених України, премії НАН України для молодих учених і студентів за кращі наукові роботи, а також

відзначила грамотами Президії НАН України молодих учених і студентів закладів вищої освіти ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

[Постанова про присудження Національною академією наук України премій імені видатних учених України за підсумками конкурсу 2024 р..pdf](#)

[Постанова про присудження премій НАН України для молодих учених і студентів за кращі наукові роботи за підсумками конкурсу 2024 р..pdf](#)

[Постанова про нагородження грамотами за підсумками конкурсу 2024 р..pdf](#)

Більше на сайті [НАНУ](#).

21.02.2025

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

19 лютого 2025 року під головуванням Президента Національної академії наук України академіка Анатолія Загороднього відбулося чергове засідання Президії Національної академії наук України ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Під час засідання було заслухано та обговорено дві наукові доповіді та інші питання Порядку денного.

Із доповіддю «Створення поліфункціональних наноматеріалів: стан проблеми і перспективи» виступив академік НАН України Руслан Вовк.

Доповідь «Формальні та інтелектуальні методи автоматизації проектування програмних систем» представив доктор фізико-математичних наук Анатолій Дорошенко.

Обидві доповіді, представлені на засіданні, викликали велике зацікавлення та жваве обговорення серед учасників.

Звіт за результатами виконання Цільового науково-технічного проекту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» на 2023–2024 роки представив академік НАН України Олександр Хіміч.

Про нагородження відзнаками НАН України доповідав академік НАН України Вячеслав Богданов.

Наостанок було розглянуто декілька кадрових та поточних питань.

Читати більше на сайті [НАН](#) України.

12.02.2025

VIII Форум «Жінка в науці»: зберегти національну ідентичність

11 лютого 2025 року у Будинку вчених відбувся VIII Форум «Жінка в науці», присвячений Міжнародному Дню жінок і дівчат у науці, який відзначають щорічно 11 лютого. Ініціатором заходу традиційно є Наукове

товариство імені Шевченка у співпраці з провідними науковими установами України ([Львівський національний університет імені Івана Франка](#)).

Як зазначають організатори, це важливий об'єднуючий захід, що дозволяє жінкам у науковій сфері знайти спільну мову, вистояти перед викликами і розробити стратегії для розвитку та підтримки своїх ініціатив. Це платформа, яка не лише підтримує жінок, але й сприяє змінам у науковому середовищі, підвищуючи його стійкість та інноваційність. Тема цього річного форуму, докола якої об'єдналися українські науковиці, – «Головний фронт України: жінки, що зберігають національну ідентичність».

[Детальніше](#)

24.02.2025

Академічна наука та громадянське суспільство

На шостому вебінарі циклу «Повоєнне економічне відновлення України: варіанти, сценарії, моделі», що відбувся у Товаристві «Знання» України 24 лютого 2025 р., із доповіддю «Зарубіжний досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України» виступила завідувач відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» д.е.н. Вікторія Небрат ([Інститут економіки та прогнозування НАН України](#)).

Зазначений цикл вебінарів ініційований Всеукраїнською асоціацією економістів-міжнародників і спрямований насамперед на комунікацію науковців та освітян із представниками громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування, малого та середнього бізнесу, на просвіту та обмін науковими знаннями задля ефективної взаємодії у забезпеченні стійкості економіки, суспільства та держави.

Співорганізаторами шостого вебінару стали:

- ГО Товариство «Знання» України
- ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
- ГО «Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників»

[Програма вебінару](#)

[Детальніше](#)

17.02.2025

„ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС: ФОРМУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО”

7 лютого 2025 року у Києві Міністерством юстиції України було проведено Форум «Вступ України до ЄС: формування трансформаційного порядку денного». Захід об'єднав високопосадовців, міжнародних партнерів, науковців та громадських діячів для обговорення стратегічних пріоритетів реформ, які будуть предметом перемовин України та ЄС у реалізації

передвступної стратегії ([Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України](#)).

Стратегію реформ представили голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук, віцепрем'єр-міністр України з питань європейської інтеграції Ольга Стефанішина <...> Як член робочої групи з підготовки переговорних позицій у кластері «демократія» у Форумі взяла участь Галина Зеленько – завідувачка відділу політичних інститутів та процесів, професор, член-кореспондент НАН України.

[Детальніше](#)

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ провів у Києві інформаційний захід, присвячений аспектам Програми «Горизонт Європа»

13 лютого 2025 року відбувся інформаційний захід «Окремі аспекти участі у Програмі “Горизонт Європа”». Цього разу подію, присвячену Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій, фахівці відділу «Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ провели у місті Київ. Захід викликав неабияке зацікавлення серед представників закладів вищої освіти, зокрема проректорів із наукової діяльності, наукових установ, малого та середнього бізнесу, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

[Докладніше див. додаток 31](#)

У Вінниці відбувся захід із поширення інформації, присвячений грантовим можливостям НФДУ та інструментам підтримки в рамках Програми «Горизонт Європа»

18-20 лютого у Вінниці відбувся захід із розповсюдження інформації «Грантові можливості Національного фонду досліджень України та інструменти підтримки в рамках Програми “Горизонт Європа”». Подію, організовану фахівцями НФДУ, провели для представників закладів вищої освіти, наукових установ, малого та середнього бізнесу, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій та всіх вітчизняних науковців, дослідників та інноваторів, зацікавлених у можливостях, що надає НФДУ та ЄС, а саме: у розрізі Рамкової програми «Горизонт Європа» ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

[Детальніше](#)

21.02.2025

Обговорено інновації в бібліотечній діяльності на міжнародному рівні

18 лютого 2025 року в партнерській установі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського – [Публічній бібліотеці Торонто](#) (Канада) – відбувся вебінар, присвячений питанням інноваційного розвитку у бібліотечній діяльності. Від НБУВ у заході взяли участь провідні фахівці: заступник генерального директора НБУВ з наукової роботи [Тетяна Коваль](#), старша наукова співробітниця [відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків Людмила Дем'янюк](#), директор [Інституту бібліотекознавства Ольга Василенко](#) та співробітник організаційного відділу [Владислав Дем'янюк \(Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського\)](#).

[Докладніше див. додаток 32](#)

21.02.2025

Ініціативне документування і авторське право: підсумки семінару ІР офісу для архівних установ України

Як коректно документувати навколишні події і не порушити при цьому права третіх осіб? Якими є межі використання архівами об'єктів авторського права, що зберігаються у фондах? Кому належать авторські права на хроніку подій, яку працівник архіву склав за власною ініціативою? ([ІР офіс](#)).

Ці та інші питання обговорювали під час семінару “Авторське право в архівній справі” із серії [“34 полюси творчості”](#). Захід спільно провели ІР офіс і [Державна архівна служба України](#).

[Детальніше](#)

15.02.2025

Австрієць королівської крові з душею українця

13 лютого 2025 року в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулась Міжнародна панельна дискусія «Історична постать Вільгельма фон Габсбурга (Василя Вишиваного) в контексті українсько-австрійських відносин». Вона була приурочена до 130-річчя від дня народження ерцгерцога Вільгельма фон Габсбурга ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

Організаторами заходу стали [Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#), [Інститут історії України НАН України](#), [Посольство Австрії в Україні](#). У залі образотворчих мистецтв і зарубіжної україніки НБУВ зібрались науковці, представники дипломатичного корпусу, історики, біографи, викладачі навчальних закладів, студенти. Багато учасників приєдналися до розмови через платформу Zoom.

Метою науково-культурного комунікаційного заходу стало висвітлення діяльності визначної особистості української історії – ерцгерцога Вільгельма фон Габсбурга, його ролі у становленні та розвитку українсько-австрійських відносин, історичного внеску у публічну дипломатію початку ХХ століття та його значення для сьогодення.

[Детальніше](#)

13.02.2025

Особові колекції у фондах академічних бібліотек: формування та збереження

Під такою назвою 12 лютого 2025 року відбувся семінар для бібліотекарів, організований [відділом науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства](#) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

Захід пройшов у змішаному форматі офлайнової й онлайнової зустрічі на платформі Zoom та у залі засідань Вченої ради НБУВ, модерувала його завідувачка [відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства](#) НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій [Олена Сокур](#).

У роботі семінару взяли участь близько 200 фахівців зі всіх куточків України <...> Було висвітлено питання формування та збереження цінних приватних книжкових колекцій українських учених, які зберігаються у фондах наукових бібліотек Національної академії наук України.

[Детальніше](#)

11.02.2025

Прокачаний ШІ: синтетичний та некерований. Креативна інтервенція про вплив штучного інтелекту на наше життя в Інтернеті

«Прокачаний ШІ» – це виставка-інтервенція, яку можна демонструвати в бібліотеках, громадських центрах, університетах, на фестивалях і в музеях. За допомогою інтерактивних плакатів і книг із зображеннями, згенерованими ШІ, відвідувачам буде цікаво пізнати, осмислити й обговорити складні питання, пов'язані зі штучним інтелектом ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

[Докладніше див. додаток 33](#)

07.02.2025

«Наша планета змінюється з загрозливою швидкістю»: українські та перуанські вчені на відкритті спільної виставки

У Києві стартувала унікальна українсько–перуанська фотовиставка «Планета на грилі: вразливі світи Антарктики та Амазонії». Її офіційне відкриття відбулося ввечері 6 лютого 2025 року в Культурно–мистецькому центрі НаУКМА ([Національний антарктичний науковий центр](http://uac.gov.ua/)).

Фото: Анна Торгоненко
Джерело: <http://uac.gov.ua/>

[Докладніше див. додаток 34](#)

Цифрова трансформація суспільства, упровадження інноваційної моделі економіки

В. Бондаренко,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Місце мобільних сервісів у забезпеченні доступу до офіційної інформації та адміністративних послуг в умовах війни

Реалізація доступу до офіційної і правової інформації та послуг на сьогодні має важливе значення для забезпечення інформаційно-комунікаційних потреб громадян. Бурхливий розвиток інформаційного суспільства та інноваційних технологій останніх десятиліть спричинив зміни в способах і підходах надання доступу до такого виду інформації та послуг. Важливим елементом змін у цій сфері є можливість надання інформації та послуг в електронному вигляді в зручний час та місці за допомогою мобільних сервісів.

В умовах воєнного стану такі цифрові рішення набувають особливої цінності, адже йдеться про дієвий інструмент, здатний врятувати життя, зберегти час та здоров'я людини. Своєчасне інформування громадян про загрози нападу чи окупації може сприяти вчасній евакуації населення, запобігти гуманітарним катастрофам та вчиненню злочинів проти людяності чи геноциду, а змога отримати послуги дистанційно критично важлива для ВПО, українських біженців за кордоном, релокованих підприємств.

Експерти визначили такі гострі проблеми в перші дні і тижні початку активної фази війни, що стосується адміністративного інформування та обслуговування:

- встановлення особи при втраті всіх документів, і одночасному закритті демографічного реєстру, припинення роботи підрозділів ДМС;
- загалом зупинення усіх послуг, пов'язаних із державними реєстрами (реєстрація бізнесу, нерухомості, транспортних засобів і т. д.);
- припинення надання однієї з наймасовіших груп послуг – реєстрації / декларування місця проживання, що мало вплив на (не)можливість надання інших послуг або утруднило їх надання;
- як наслідок – тимчасова втрата більшості послуг, які надавалися центрами надання адмінпослуг (ЦНАП);
- перебої в роботі застосунку «Дія» та ін.[1].

При цьому фахівці одразу ж наголошують, що «Дія» згодом суттєво врятувала ситуацію, надавши змогу швидко закрити потребу як виплат державної допомоги («ЄПідтримка») мільйонам громадян, так і повернувши інші корисні сервіси (цифрові документи для користувачів застосунку тощо).

Отже, у рамках реформи державного управління, у надскладних умовах повномасштабної війни, уряд продовжує працювати над цифровізацією, визначивши як стратегічну мету – переведення всіх топових послуг для бізнесу та громадян у діджитал-формат. Постійно розширюється перелік електронних публічних послуг, доступних на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг та в застосунку «Дія», користувачами яких, станом на кінець 2023 р., є майже 20 млн українців [2].

Тож актуальність пропонованого дослідження підтверджується, з одного боку, динамічним розвитком мобільних сервісів та еволюцією їх інструментарію, а також постійним зростанням кількості користувачів таких сервісів, з іншого – запитом на наукове осмислення та узагальнення цього питання як складової сучасної соціокомунікативістики.

Питання доступу до офіційної інформації та послуг студіювалися широким колом науковців. Сьогодні наукові розвідки цієї тематики розглядаються у двох аспектах: досліджується правова природа адміністративних цифрових послуг, їх сутність, особливості, проблеми впровадження, теоретичні підходи та технологічні аспекти до визначення механізмів надання; з іншого боку – науковий інтерес зосереджується на дослідженні запитів користувачів та впливу на функціонування громадянського суспільства.

Так, Н. Смірнова, досліджуючи реалізацію адміністративно-правових норм через інформаційно-комунікаційні технології, констатує, що «...із широким запровадженням концепції е-урядування відбулася заміна традиційних відносин громадян і уряду за принципом “людина несе зобов’язання перед державою” на сучасний, базований на розумінні сервісності держави та сприянні громадянам у реалізації їх прав і допомоги у виконанні обов’язків». Дослідниця дійшла висновку, що інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій має бути адаптована для підтримки різних проявів е-демократії [3].

Питання доступу до публічної інформації і відкритих даних як засобу забезпечення прав і безпеки громадян в умовах цифрових трансформацій досліджували О. Конотопенко та С. Лапшин. Науковці переконані, що «відкриті дані продукують економічні інновації, соціальні зміни, нові форми політичної і державної звітності» [4]. О. Кожушко у своїй статті «Проблеми та перспективи розвитку електронних адміністративних послуг в Україні» досліджувала правову природу адміністративних електронних послуг, їх сутність, особливості і проблеми впровадження. Дослідниця підсумовує, що одним із основних чинників процесу трансформації адміністративних послуг в електронні стала «“коронакриза”, яка створила так звану нову реальність, ...а це своєю чергою потягло за собою трансформацію сфери надання послуг громадянам і державних адміністративних процесів» [5].

Науковцями також досліджувалися теоретичні підходи до визначення механізмів надання адміністративних послуг у публічному управлінні [6], технологічні аспекти надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування [7]. З погляду користувачького запиту такої значної категорії як біженці і переселенці проаналізувала інформаційні ресурси підтримки С. Закірова. Вивчивши понад 70 інформаційних ресурсів підтримки біженців, створених в Україні та 24 державах світу, вчена виокремлює три головні напрями інформаційної підтримки: легалізація становища біженців, соціалізація та інтеграція в державі, облаштування життя на новому місці [8]. Вплив сучасних інформаційних технологій на окремі форми подієвої комунікації та застосування соціальних мереж і можливостей інтернету в суспільній взаємодії та державному управлінні аналізував М. Закіров. Автором виявлено можливості та виклики застосування мережевих інструментів в організації подієвої комунікації в умовах війни; підкреслено формування нової якості в забезпеченні інформаційної безпеки, функціонуванні державного механізму та організації колективної суспільно значущої діяльності [9].

Особливостям діяльності бібліотек як соціальних інститутів із формування та реалізації державної політики з питань забезпечення принципу гендерної рівності в суспільстві присвятила низку праць Л. Чернявська. Вона дослідила діяльність бібліотек у питанні формування цифрових компетенцій у жінок як бази цифрового включення їх до суспільних процесів. Авторка

наголошує на важливості навчання жінок принципам інформаційної та медіаграмотності у воєнний час [10].

Попри значний масив праць, присвячених дослідженням доступу до адміністративної і правової інформації та послуг, недостатньо розкритими залишаються питання місця мобільних сервісів у цьому процесі в контексті якісного інформування та обслуговування під час війни. З огляду на це, актуальним видається визначення місця мобільних сервісів в наданні доступу до адміністративної і правової інформації та послуг як одного з інструментів сучасної комунікації між громадянським суспільством і органами державної влади в умовах воєнного стану, чому й присвячена пропонована стаття.

Під час цього дослідження було проаналізовано застосунки, рекомендовані органами державної влади України як такі, що допоможуть громадянам отримати інформаційну підтримку та якісні адміністративні і правові послуги під час війни. Визначені застосунки було вивчено за такими критеріями: функціональність, кількість завантажень, відгуки користувачів.

Мобільні сервіси в адміністративному та правовому інформуванні відіграють значну роль: спрощують та помітно прискорюють доступ до адміністративних послуг та інформації про закони, правила та процедури, тож у такий спосіб сприяють ефективності управління, забезпечують зручний обмін інформацією між учасниками процесу адміністрування.

Наймасштабнішим державним проектом у сфері адміністративного інформування та надання послуг за допомогою мобільних технологій в Україні є запуск мобільного застосунку «Дія» (понад 10 млн завантажень з Google Play, рейтинг 4,0), що забезпечує доступ до чисельної номенклатури цифрових образів документів, а також низки послуг. У застосунку реалізована можливість ділитися копіями цифрових документів, перевірки дійсності цифрових документів іншої людини, оплати штрафів за порушення Правил дорожнього руху та оплати боргів за виконавчими провадженнями тощо [11]. Важливим є офіційний характер інформації та послуг, представлених у «Дії» (адже мобільний застосунок відображає ту інформацію, яка є в реєстрах) та визначення урядом е-документів в «Дії» – цифровими аналогами паперових документів.

У той час як «Дія» є універсальним, комплексним застосунком, різні органи влади паралельно створюють і спеціалізовані застосунки, що мають вузький, але більш конкретизований функціонал. Поява значної частини таких застосунків пов'язана з війною.

Унаслідок російської агресії Україна зіштовхнулася з важкою демографічною, економічною, соціальною та гуманітарною кризою. У таких умовах постало завдання – максимально убезпечити громадян у кожному куточку країни та зберегти здоров'я і життя якомога більшої кількості людей. У цьому контексті великою проблемою є забруднення території України наземними мінами, бомбами, артилерійськими снарядами тощо. Попередні оцінки експертів вказують на тривалий і складний процес розмінування [12,13], проте питання стоїть також про убезпечення українців «тут і зараз».

Враховуючи такі реалії, актуальним стає питання вчасного інформування та оповіщення про загрози такого виду. Для цього органами державної та місцевої влади, а також громадськими організаціями збирається, обробляється та розповсюджується інформація про поточні ризики по всій країні, докладається максимум зусиль для їх усунення. У цьому випадку оперативними і дієвими виступають мобільні сервіси як один із способів інформування населення. Так, за підтримки Державної служби України з надзвичайних ситуацій для підвищення обізнаності населення про небезпечні ділянки було розроблено мобільний застосунок «MineFree» (понад 10 тис. завантажень з Google Play, рейтинг – 4,2), який дає змогу сповіщати ДСНС про виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів на території України, а також надає доступ до мапи з визначеними територіями, які потенційно можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами; отримувати сповіщення, якщо користувач наближається до однієї з імовірно замінованих зон; повідомляти про вибухонебезпечний чи підозрілий предмет, додавши фото, опис, адресу чи геолокацію. Також у застосунку є довідник ДСНС з фото та описом усіх вибухонебезпечних предметів.

Ще одним аспектом безпекової складової інформування є захист українців від наслідків екоциду, що здійснює Росія у величезних масштабах. Право на доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту не може підлягати обмеженням в умовах воєнного стану, а відповідна інформація не може бути засекреченою відповідно до положень ст. 50 Конституції України [14]. Водночас з початком повномасштабних військових дій на території України значна частина об'єктів, що становлять екологічну небезпеку, опинились під загрозою пошкодження або знищення. Злочинні дії російських військових призвели до як гуманітарних катастроф, так і зумовили серйозні загрози аварійних ситуацій техногенного характеру. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України збирає дані про екологічні загрози, спричинені окупантами РФ, та розробляє план для їх подальшої ліквідації, працює над відновленням екологічних об'єктів після окупації.

Задля швидшого інформування населення України Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів реалізувало у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації проєкт «ЕкоЗагроза» – це мобільний застосунок, офіційний ресурс Міндовкілля, стандартизована форма для автоматичного збору та фіксації інформації про екологічні загрози в режимі реального часу, з географічною прив'язкою до місцевості. На етапі обробки інформації з мобільного застосунку «ЕкоЗагроза» (понад 5 тис. завантажень з Google Play, рейтинг – 4,1) або її вебверсії проходить автоматичний розрахунок впливу на довкілля, параметри та категорії розрахунків постійно оновлюються та розширюються. Після обробки інформації система формує відповідні розділи дашбордів для інформування населення про стан довкілля, офіційні застереження і вказівки від Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України та показники ліквідації наслідків загроз в режимі реального

часу. Система також передбачає визначення відповідального органу виконавчої влади за усунення наслідків екологічних загроз та відслідковування цього процесу в режимі реального часу (додавання фото відновленої території або ліквідованої загрози) [15].

Війна також призвела до масштабної демографічної кризи, що є багатомірним явищем: біженство та внутрішнє переміщення – проблема серйозна, потребує системного розв'язання. Вона, зокрема, актуалізує питання інформаційного та сервісного супроводу громадян України за кордоном. Згідно з даними українського Міністерства закордонних справ, станом на червень 2023 р. за кордоном перебувають 8 млн 177 тис. українців [16]. Одним із способів підтримки співвітчизників за кордоном може виступати розроблений МЗС України мобільний застосунок «ДРУГ» (понад 10 тис. завантажень з Google Play, рейтинг – 1,3). Це проєкт добровільної реєстрації українських громадян при подорожах за кордон, який є ефективним інструментом попередження, за потреби – розшуку та надання сприяння громадянам України в разі надзвичайних подій за кордоном – природних катаклізмів, соціальних заворушень, військових конфліктів. У разі виникнення надзвичайної ситуації в країні, до якої користувач застосунку зареєстрований, система надішле актуальну інформацію у формі текстового повідомлення на номер телефону або повідомлення на електронну адресу. Крім того, посольство чи консульство України матимуть змогу встановити зв'язок з особою або з особами, які зазначені в анкеті. Мобільний застосунок відобразить найближчі закордонні дипломатичні установи України при переході в розділ «Карта світу», а при їх виборі – усі необхідні координати. Розділ «Країни» поінформує про особливості країни вашої подорожі, митні правила, культурні та релігійні особливості, безпекову ситуацію [17].

Не втрачає своєї актуальності і проблема захисту прав постраждалих дітей під час війни. При цьому особливо гостро постає питання розробки новітніх підходів та способів забезпечення інформаційного супроводу розшуку зниклих та депортованих дітей.

Станом на березень 2024 р., за даними Національного інформаційного бюро, депортованими та/або примусово переміщеними вважаються 19 546 дітей, а 2097, за даними Національної поліції України, вважаються зниклими [18].

За дорученням Офісу Президента України Міністерством реінтеграції разом з Національним інформаційним бюро втілено в життя проєкт «Діти війни» – це єдина платформа, яка надає актуальну та зведену інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни Російської Федерації проти України (загиблі, поранені, зниклі безвісти, депортовані), та тих, кого вдалося розшукати і врятувати. Щодня правоохоронні органи оновлюють кількісні показники. Це універсальний канал зв'язку з правоохоронними органами: Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора, а також з Національним інформаційним бюро. Портал дає змогу повідомити: про дитину, яка загубилася; про злочин, скоєний проти дитини; про дитину без

супроводу дорослих; про факт депортації дитини; про примусову зміну громадянства та документів дитини; про інші порушення прав дитини під час війни [18].

Актуальним видається також проєкт, спільно напрацьований американською компанією «Find My Parent» та Національною поліцією України – мобільний застосунок «Reunite Ukraine» [19], як універсальний інструмент пошуку дітей, які зникли безвісти чи з якими втрачено зв'язок, а також возз'єднання членів сімей, які були внутрішньо переміщені, змушені виїхати за межі України або були незаконно депортовані. Головною метою такої співпраці є допомога у возз'єднанні зниклих українських дітей із членами їхніх сімей по всьому світу.

Завантаживши безкоштовний застосунок «Reunite Ukraine», створивши профіль, і додавши інформацію та фотографії про себе та свою родину, зокрема тієї особи, яка розшукується (чим більше інформації завантажується, тим ефективнішим є пошук) технологія штучного інтелекту «Reunite Ukraine» розпочне пошук, співставляючи профілі користувачів. У разі збігу інформації між двома профілями працівники поліції здійснять їх перевірку.

Окремо варто виділити цифрові рішення з надання правової допомоги та правового інформування, що є надзвичайно актуальним та цінним під час війни. До таких відносимо, зокрема: сервіси електронних звернень, вебплатформи, спеціальні мобільні застосунки, чат-боти, електронні реєстри та довідки, електронні судові заяви тощо.

Масштабним проєктом у сфері правового інформування та сервісу є система «Безоплатна правнича допомога» – це правнича допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел [20]. Співзасновниками цієї системи є правозахисні організації, громадські активісти, а також органи державної влади, серед яких Міністерство юстиції України, Венеційська комісія та Національна асамблея громадян України.

Цей проєкт реалізовується за допомогою вебсайту та мобільного застосунку. Так, вебсайт дає змогу отримати інформацію щодо консультації з юристом телефоном, письмово онлайн, звернутися до найближчого Бюро, скористатися довідково-інформаційною платформою правових консультацій.

Мобільний застосунок для клієнтів системи з надання безоплатної правової допомоги є спільним продуктом Координаційного центру з надання правової допомоги, Міністерства юстиції України, Української Фундації правової допомоги, створений за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» з метою спрощення та покращення доступу клієнтів БПД до державних сервісів.

Через мобільний застосунок «Безоплатна правова допомога» (понад 10 тис. завантажень з Google Play, рейтинг – 3,3) користувачі можуть: дізнатися про сервіси БПД; перевірити можливість отримання первинної правової допомоги; перевірити можливість отримання вторинної правової допомоги; знайти найближчий центр БПД та отримати усю необхідну контактну

інформацію; надіслати запит на правову допомогу; дізнатися новини та прочитати останні консультації з WikiLegalAid. Однією із основних функцій, яку вирішує мобільний застосунок, є інформування громадян про усі найближчі осередки надання правової допомоги. Отже, у такий спосіб зручно та швидко можна отримати інформацію про всі відділення БПД або місцеві правозахисні організації. Також за допомогою застосунку можна зателефонувати на єдиний номер 0 800 213 103 та отримати консультацію, замовити письмову правову консультацію, подати запит на отримання послуг із захисту та представництва в суді, надіслати запит на отримання адресної правової допомоги [21].

Знайти відповідь на питання правового характеру можна й самостійно, скориставшись довідково-інформаційною платформою правових консультацій «WikiLegalAid», що спрямована на підвищення правової свідомості та освіченості населення. На платформі є можливість ознайомитися не лише з посиланнями на нормативні акти, а й зі зразками процесуальних документів і посиланнями на судові рішення. WikiLegalAid функціонує за принципом відомої онлайн-енциклопедії «Вікіпедія». Над створенням консультацій, їх редагуванням та підтриманням в актуальному стані працює велика команда правників системи надання безоплатної правничої допомоги, а також представники правничої спільноти. Таким чином, WikiLegalAid є результатом колективної роботи кваліфікованих юристів-практиків. Консультанти на постійній основі працюють над розширенням та удосконаленням платформи: створюють нові консультації на актуальні теми, доповнюють наявні консультації новими розділами, зразками правових документів, посиланнями на судову практику, слідкують за тим, щоб викладена на платформі правова інформація відповідала чинному законодавству [22].

Окрім вебсайту системи «Безоплатна правнича допомога», варто також проаналізувати комплексні цифрові ресурси, що забезпечують надання правових консультацій та роз'яснень. Зокрема, це онлайн-платформа «Просто Прав», створена з ініціативи Української Фундації правової допомоги. Ресурс створено для того, щоб кожна людина (клієнт) могла самостійно розмістити інформацію про свою проблему й отримати фахову юридичну допомогу або ж безпосередньо звернутися до зареєстрованого на сайті правника. Зареєстровані правники можуть надавати правові послуги як безкоштовно, про що є відповідна відмітка в їхньому портфоліо на сайті, так і на платній основі. У такому випадку обраний правник повідомляє клієнта про вартість своїх послуг одразу ж після отримання запиту та всієї необхідної інформації по справі від клієнта через чат-вікно. Клієнти ж мають змогу оцінити фахову роботу правника (рейтингування спеціалістів) та надати свій відгук [23].

У питаннях, що вимагають захисту особистих прав, розібратись самостійно буває досить складно, тому актуалізується питання наявності інструментів, які б полегшили доступ до відповідей на правові питання у

простий, швидкий, зручний і зрозумілий спосіб. Прикладом такого рішення є мобільний застосунок «Твоє пр@во» (понад 10 тис. завантажень з Google Play, рейтинг – 3,8) – універсальний безкоштовний правовий довідник, який містить як необхідні правові роз'яснення, так і алгоритм дій для осіб, які потребують відповідної правової допомоги для захисту та відновлення своїх прав. Застосунок надає доступ до актуального розділу – «Права людей з інвалідністю», який містить інформацію щодо медичного та соціального забезпечення, умов працевлаштування, отримання освіти та соціальних послуг, реабілітації, безбар'єрного доступу до інформації та об'єктів соціальної інфраструктури та ін. Електронний довідник також містить корисні контакти державних інституцій та громадських об'єднань, куди можна звернутися за допомогою, а також і проконсультуватися в електронному вигляді [24].

Експерти зазначають, що інклюзивність та підхід, заснований на дотриманні прав людини, мають бути в центрі уваги будь-яких цифрових рішень у сфері правової допомоги. Доцільність сучасних технологій значною мірою залежить від тематики запиту на правову допомогу. У певних сферах чіткі алгоритми можуть суттєво полегшити доступ до послуги. Наприклад, коли йдеться про стандартні електронні заяви та скарги або оцифрування матеріалів та їхнє автоматичне опрацювання. Це відкриває можливості для створення певних електронних сервісів, що розширяють доступ до правових послуг [25]. У цьому контексті актуальними є мобільні сервіси, які сприяють отриманню доступу до правової інформації та окремих правових послуг у будь-який час і в будь-якому місці.

Актуальність адміністративних та правових послуг в електронному форматі підтверджується результатами дослідження «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у вересні – жовтні 2023 р. на замовлення Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за фінансової підтримки Уряду Швеції. Так, згідно з опитуванням, найбільше респондентів (51%) повідомляли про користування «Дією». Інші послуги називали помітно рідше, хоча за останній рік щодо низки послуг поза «Дією» спостерігається тенденція до активізації користування. Також варто враховувати, що у воєнний час «попит» на певні послуги може відрізнятись, і що окремі затребувані послуги були консолідовані в «Дію». Показовим є й те, що абсолютна більшість респондентів (78,5%), які користувалися державними електронними послугами, вважають досвід радше або дуже позитивним [26].

Результати дослідження також підтвердили наявність запиту в суспільстві на отримання доступу до якісних електронних послуг. Так, згідно з опитуванням, такі послуги вже сприймаються як невіддільна складова життя, що дає багато переваг, зокрема: суттєву економію часу і зусиль; можливість уникнути дискомфорту, пов'язаного з чергами та бюрократією; зменшення впливу людського чинника: меншу ймовірність помилки, менше

негативних моментів під час спілкування з державними службовцями; зручність: можливість скористатися послугою в бажаному місці, у бажаний інтервал часу [26].

Аналіз існуючих цифрових рішень у сфері доступу до надання адміністративних послуг показав наявність різних сервісів, водночас найбільш популярними рішеннями є ті, що орієнтовані на потреби людини – зрозумілі та доступні в користуванні. Що стосується розвитку IT-сервісів у сфері правової допомоги, то на переконання експертів, на відміну від адміністративних та інших публічних послуг, вони насамперед мають базуватися на спрощенні доступу до отримання правових консультацій та інших правових послуг, а не на мінімізації людського фактора в процедурі їх надання [27].

Крім цифровізації адміністративних та правових послуг, важливим фактором є рівень обізнаності громадян про нові цифрові сервіси адміністративного і правового інформування та обслуговування. У цьому контексті актуалізується роль бібліотек як провідних установ, що здатні повідомляти населенню про появу нових сервісів та популяризувати вже існуючі. Так, бібліотеки через свій сайт або соціальні мережі можуть надавати інформацію про наявні цифрові послуги та появу нових; створювати актуальні списки корисних мобільних сервісів адміністративної та правової напруги.

Отже, попри російське вторгнення, Україна продовжує рухатися у фарватері технологічного розвитку, впевнено крокуючи до налаштування ефективної взаємодії держави та громадян. Не можна не погодитися з тезою Міністерства цифрової трансформації України, що «цифрова трансформація – це те, що сьогодні виділяє нас у світі. Ми будуємо цифрову державу. Державу, яка стає сервісом. Без бюрократії, черг та корупції» [28].

З цього дослідження можна дійти висновку, що мобільні сервіси є перспективним засобом надання послуг та комунікації. Проаналізовані цифрові рішення з адміністративного і правового обслуговування та інформування, що отримали своє втілення в мобільному сервісі, показали актуальність та затребуваність серед користувачів. Дослідження кількості завантажень проаналізованих мобільних застосунків та відгуків користувачів підтверджує затребуваність та зручність такого каналу комунікації у військовий час. Сталий розвиток мобільних технологій дає змогу говорити про подальший розвиток, розширення та вдосконалення номенклатури адміністративних та правових послуг, втілених у мобільному сервісі.

Список бібліографічних посилань

1. Тимошук В. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. *UPLAN* : вебсайт. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Ефективна цифрова держава. *Урядовий портал* : вебсайт. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/efektyvna-tsyfrova-derzhava> (дата звернення: 23.01.2024).

3. Смірнова Н. Р. Реалізація адміністративно-правових норм через інформаційно-комунікаційні технології: концептуальні засади : дис. ... д-ра філос. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 228 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/7927a29e-867c-4153-a144-8837de08109e> (дата звернення: 20.01.2024).

4. Конотопенко О. П., Лапшин С. А. Публічна інформація і відкриті дані як засіб забезпечення прав і безпеки громадян в умовах цифрових трансформацій. *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах* : матеріали II наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 147–153. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/verstka_tezu.pdf (дата звернення: 20.01.2024).

5. Кожушко О. О. Проблеми та перспективи розвитку електронних адміністративних послуг в Україні. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 46–51. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.9>

6. Литовченко В. В. Теоретичні підходи до визначення механізмів надання адміністративних послуг у публічному управлінні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 4 (31). С. 9–13. <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-4.2>

7. Жадан О. В. Гончаренко М. В. Технологічні аспекти надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління / *Expert: paradigm of law and public administration*. № 1 (19) лютий – березень 2022. С. 80–90. URL: https://intellect.org.ua/wpcontent/uploads/2022/03/expert_1_19_final_edited_new1.pdf#page=81 (дата звернення: 20.01.2024).

8. Закірова С. Українські біженці від війни: аналіз інформаційних ресурсів підтримки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2023. Вип. 67. С. 54–81. <https://doi.org/10.15407/np.67.054>

9. Закіров М. Деякі аспекти подієвої комунікації в інформаційному суспільстві в умовах війни. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2023. Вип. 67. С. 18–34. <https://doi.org/10.15407/np.67.018>

10. Чернявська Л. Специфіка бібліотечної роботи у просуванні ідей гендерної рівності під час війни. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2023. Вип. 67. С. 174–191. <https://doi.org/10.15407/np.67.174>

11. Роль ЦНАП (центрів ДІЯ) у використанні е-послуг : навч. посіб. для працівників ЦНАП (Центрів Дія). 2021. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/703/E-skills-Manual.pdf> (дата звернення: 15.01.2024).

12. Звіт Globsec: При нинішніх ресурсах на розмінування України знадобиться 737 років. *Межа* : вебсайт. 2023. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/zvit>

globsec-pry-nynishnikh-resursakh-na-rozminuvannia-ukrainy-znadobytsia-737-rokiv/ (дата звернення: 17.01.2024).

13. Osmolovska Iu. Walking on Fire: Demining in Ukraine. *GLOBSEC* : вебсайт. 2023. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-04/Demining%20in%20Ukraine%20report%20ver5%20web.pdf> (дата звернення: 23.01.2024).

14. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. *Омбудсман України* : вебсайт.

2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%9F%D1%80>

[%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E/rozyasnennya-shchodo-doderzhannya-prava-na-dostup-do-informatsii-v-umovakh-voennogo-stanu13042022-3.pdf](https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E/rozyasnennya-shchodo-doderzhannya-prava-na-dostup-do-informatsii-v-umovakh-voennogo-stanu13042022-3.pdf) (дата звернення: 22.01.2024).

15. Мобільний застосунок «ЕкоЗагроза». *Google play* : вебсайт. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ua.gov.ecozagroza> (дата звернення: 19.01.2024).

16. Скільки мільйонів українців зараз живе за кордоном: конкретні цифри. *ТСН* : вебсайт. 2023. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ponad-20-naselennya-pazvali-konkretni-cifri-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-2376805.html> (дата звернення: 19.01.2024).

17. Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент комунікації органів державної влади та громадянського суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 373–395. <https://doi.org/10.15407/np.52.373>

18. Про платформу «Діти війни». *Childrenofwar.gov.ua* : вебсайт. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/about-us/> (дата звернення: 23.01.2024).

19. Про застосунок «Reunite Ukraine». *App Store* : вебсайт. URL: <https://apps.apple.com/lu/app/reunite-ukraine/id6444649623> (дата звернення: 20.01.2024).

20. Про систему БПД. *legalaids.gov.ua* : вебсайт. URL: <https://legalaids.gov.ua/pro-systemu-bpd/> (дата звернення: 21.01.2024).

21. Мобільний застосунок «Безоплатна правова допомога». *Google play* : вебсайт. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=io.ionic.free_legal_aid (дата звернення: 19.01.2024).

22. Мета створення та функціонування довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid». *Wiki.legalaids.gov.ua* : вебсайт. URL: <https://wiki.legalaids.gov.ua/index.php/WikiLegalAid:%D0%9F%D1%80%D0%BE> (дата звернення: 25.01.2024).

23. Правові послуги онлайн. *Prostoprav.in.ua* : вебсайт. URL: <https://www.prostoprav.in.ua/> (дата звернення: 23.01.2024).

24. Мобільний застосунок «Твоє пр@во». *Google play* : вебсайт. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.floor12apps.tvoepravo> (дата звернення: 20.01.2024).

25. Гречко О., Урсу О. Цифрова трансформація у сфері надання правової допомоги: виклики та рішення. *UNDP.org* : вебсайт. 2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/tsyfrova-transformatsiya-u-sferi-nadannya-pravovoyi-dopomohy-vyuky-ta-rishennya> (дата звернення: 21.01.2024)

26. Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг. Аналітичний звіт. *UNDP.org* : вебсайт. 2024. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-01/undp-ua-e-services-use-omnibus-2023.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

27. Надання правових послуг в Україні та можливості їх цифровізації. Результати дослідження. *UNDP.org* : вебсайт. 2020. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/report_dig.tools-for-legal-services_UKR.pdf (дата звернення: 19.01.2024).

28. Семенишин М. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. *U-LEAD з Європою* : вебсайт. 2023. URL: https://u-lead.org.ua/news/161?fbclid=IwAR1f53hBvrOjtboJsGaD0aMcPCnccPqzh9CDTpnh8cO_M9ndMHIAt-znd-k (дата звернення: 23.01.2024).

(Джерело: Бондаренко В. Місце мобільних сервісів у забезпеченні доступу до офіційної інформації та адміністративних послуг в умовах війни / В. Бондаренко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2024. – Вип. 70. – С. 67–85. doi: <https://doi.org/10.15407/np.70.067>).

04.02.2025

ОЕСР: КВАНТОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Організація економічного співробітництва та розвитку опублікувала робочий документ «Політика щодо квантових технологій» із серії «Документи ОЕСД з цифрової економіки» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Наголошується, що квантові технології мають величезні перспективи та потенціал для застосування у цифровій економіці і розвитку суспільства. Квантове зондування, обчислення та комунікації значно розширюють можливості для збору, оброблення й передачі інформації. У цьому документі розглядається трансформаційний потенціал квантових технологій, ймовірні варіанти їх комерційного застосування та можливий внесок у вирішення суспільних проблем. Разом із цим експерти аналізують пов'язані з розвитком таких технологій цифрові ризики, проблеми збереження конфіденційності та національної безпеки. Визначено ключові політичні можливості та виклики, зокрема – роль державної підтримки у розвитку нових технологічних екосистем, усуненні обмежень у ланцюгах постачання та розвитку

кваліфікованої робочої сили. Підкреслюється критична роль випереджувального управління та міжнародної співпраці у формуванні орієнтованого на людину та заснованого на цінностях розвитку квантових технологій.

Детальніше: <https://surl.li/egqzll>, <https://surl.li/lpmdll>

21.02.2025

Україна на перших позиціях у Європі за підтримкою стартапів – ESNA

Україна вперше увійшла до звіту European Startup Nations Alliance (ESNA) Report 2024. У рейтингу серед 24 європейських країн вона посіла четверте місце за рівнем упровадження Startup Nations Standards (SNS). Одним із важливих складників цього успіху стала Дія, яка допомагає українцям швидко отримувати державні послуги та реєструвати бізнес. ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Startup Nations Standards – це набір практик, які спрямовані на підтримку підприємництва в ЄС і розвиток стартапів у малі та середні інноваційні підприємства. Рівень упровадження SNS в Україні становить 73%, що значно перевищує середній показник у ЄС – 61%.

[Детальніше](#)

21.02.2025

Компанії, що займаються дослідженнями та розробками можуть стати резидентами Дія.City – Уряд ухвалив постанову

Тепер усі компанії, що займаються дослідженнями та розробками, можуть стати резидентами Дія.City – такі зміни підтримав Кабінет Міністрів України. Це нові можливості для розвитку технологій і додаткові податкові переваги для бізнесу ([Урядовий портал](#)).

[Докладніше див. додаток 35](#)

04.02.2025

Мінцифра запускає WINWIN AI Center of Excellence – центр передового досвіду з розробки та інтеграції ШІ

Міністерство цифрової трансформації України презентувало WINWIN AI Center of Excellence – центр передового досвіду з розробки та інтеграції ШІ, який трансформує державу, бізнес і суспільство, посилюючи глобальну конкурентоспроможність України ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Головні напрями роботи центру:

- розробка ШІ-продуктів для державного сектору й оборони
- упровадження штучного інтелекту в науку
- створення освітніх можливостей для AI-спеціалістів і громадян
- підтримка стартапів та малих і середніх підприємств в інтеграції ШІ
- співпраця з міжнародними технологічними компаніями (BigTech)

[Детальніше](#)

12.02.2025

Як академічні стартапи стають рушійною силою інноваційної економіки. (Пост-анонс Стартап-школа Academ.city)

Тривалий час у нашій країні наука та бізнес розвивалися окремо, ніби існуючи в різних реальностях. Бізнес шукав швидкі рішення з прогнозованим прибутком, тоді як наука зосереджувалася на глибоких дослідженнях, результат яких був не завжди передбачуваним ([Academ.City](#)).

Сьогодні ситуація змінюється – співпраця між науковими командами та бізнес-середовищем стає реальністю. Цей процес активно підтримує **Центр інновацій Київського академічного університету**, який сприяє створенню ефективної комунікації між дослідниками та підприємцями.

[Докладніше див. додаток 36](#)

28.02.2025

Цифровий інноваційний хаб NOSC-UA ДІН підтримав 18 підприємств у 2024 році за сприяння уряду Німеччини

В Україні стрімко розвивається ІТ-сектор, а рівень кваліфікації фахівців залишається високим. Однак для багатьох малих і середніх підприємств (МСП) впровадження сучасних цифрових технологій залишається недосяжним через нестачу фінансування, слабку інноваційну інфраструктуру та обмежений доступ до європейських ринків ([Academ.City](#)).

Щоб допомогти українським компаніям долати ці виклики, у межах проєкту «**Цифрова трансформація МСП у країнах Східного партнерства**» (DT4SME) за фінансування уряду Німеччини було надано підтримку провідним цифровим хабам у Києві та Львові.

Джерело: <https://academcity.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 37](#)

26.02.2025

IP офіс та SET University співпрацюватимуть задля залучення інвестицій та комерціалізації науки

Сторони закріпили спільні наміри у межах меморандуму, спрямованого на популяризацію та розвиток сфери інтелектуальної власності та інноваційної екосистеми України ([IP офіс](#)).

<..> SET University – це український інноваційний технологічний університет нового покоління, заснований у 2021 році. Його місія полягає у підготовці майбутніх новаторів, лідерів технологічної індустрії шляхом поєднання науки, підприємництва та технологій.

[Детальніше](#)

13.02.2025

КОНКУРС СТАРТАП-ПРОЄКТІВ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Інноваційна екосистема Sikorsky Challenge Ukraine оголосила про старт конкурсу стартап-проектів у сфері медичної інженерії та здоров'я людини ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Його мета – пошук інноваційних рішень, які сприятимуть збереженню людського капіталу та зростанню різних галузей української економіки,

пов'язаних з медициною та охороною здоров'я. Конкурс проводиться у рамках Міжнародного форуму «Інновації у медичній інженерії». Участь у ньому можуть взяти усі бажаючі, хто має інноваційні ідеї та розробки за наступними напрямками: штучний інтелект у медичній інженерії; інтелектуальні системи в медицині; клінічна інженерія, технології діагностики, медичне приладобудування та електроніка; реабілітаційна інженерія та технології ендо- та екзопротезування; фізична терапія; ерготерапія; тканинна та регенеративна інженерія, штучні органи та трансплантація. Заявку на участь у конкурсі можна подати до 10 травня 2025 року.

Детальніше: <https://kpi.ua/node/21043>, <https://surl.li/hetjzz>

Бібліотека в науковому процесі

Т. Дубас,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Нормативні аспекти видавничої діяльності європейських наукових бібліотек (на прикладі національних бібліотек країн Балтії)

Актуальність проблеми. Національні бібліотеки Європи як провідні світові інституції пам'яті відіграють важливу роль в інтелектуальному, освітньому, культурному, соціальному та економічному розвитку континенту, країн і спільнот, які вони обслуговують [1].

Як зазначила головний спеціаліст науково-дослідного центру Національної бібліотеки Естонії А. Нуут (Anu Nuut), «електронна ера 21 ст. принесла зміни в бібліотечне робоче середовище та придбання інформаційних ресурсів, що, у свою чергу, передбачає реалізацію нових стратегій, зміну структури та розроблення нових принципів придбань <...> Щоб бути успішними, бібліотеки повинні приділяти більше уваги розвитку тенденцій інформаційного суспільства, що дало б змогу скоректувати свої стратегії розвитку з урахуванням потреби в соціальній інформації. Тому важливо сприймати бібліотеку як частину соціального життя, модель суспільства та її роль у планах і стратегіях соціального розвитку, а також у законодавстві» [2].

«У 21 ст. бібліотеки вже не є просто сховищами книг, значний внесок у це зробили комп'ютерні технології та оцифрування документальної спадщини. Навички цифрової грамотності постійно вдосконалюються. Користувачі сучасних бібліотечних ресурсів завжди хочуть послуг, які відповідають передовим технологіям» [3, р. 6].

Розвиток сучасних технологій зумовлює необхідність упровадження в бібліотеки стандартів ISO, підтримування ефективності бібліотечних послуг та поліпшення якості видавничої продукції.

«Сьогодні ми маємо діяти комплексно. Поруч з традиційною діяльністю книгознавства, бібліотечної, бібліографічної та архівної справи треба зосередитися на великих даних, штучному інтелекті, мережевих науках тощо в сучасному світі. Поруч з класикою процесу читання суспільство стикається з величезним інформаційним потоком, пов'язаним з новими технологіями. І саме тут бібліотеки можуть стати великими digital collaboration spaces (англ. – hub) – акумулювати всю цінність, створену людством у різних сферах, поширювати її на суспільство. Кожен день наша реальність трансформується, бібліотека має встигати за нею, створюючи та реалізуючи проекти в цифровому просторі», – зазначає Р. Гудаускас (Renaldas Gudauskas), генеральний директор Литовської національної бібліотеки ім. М. Мажвідаса (2010–2024) [3, р. 6].

Отже, національна бібліотека розглядається в наш час як ключова ланка інформаційної сфери суспільства.

Як один із провідних виробників і постачальників інформаційних послуг національна бібліотека активно розвиває власну видавничу діяльність. Видавнича діяльність – важлива складова науково-дослідної роботи національної бібліотеки, вона «віддзеркалює специфіку апробації та впровадження результатів наукових досліджень...» [4]. Практичною реалізацією результатів науково-дослідної роботи національної бібліотеки є видання наукових продуктів високої якості.

Об'єкти нашого дослідження – національні бібліотеки – розташовані в різних країнах Європи, але зосереджені на вирішенні спільних завдань інформаційного обслуговування та забезпечення високої якості бібліотечно-інформаційних послуг, продуктів видавничої діяльності.

«Національні бібліотеки країн Балтії здійснюють бібліотечну та науково-видавничу діяльність і забезпечують реалізацію національної інформаційної політики, що входить до їхньої компетенції. Саме національні бібліотеки як великі національні культурні та інформаційні установи активно включаються в процеси трансформації і стають бібліотеками нового покоління. Важливим напрямом науково-видавничої діяльності національних бібліотек є підготовка й видання праць, що узагальнюють найважливіші результати фундаментальних і прикладних досліджень. Отож підготовка й випуск журналів, збірників наукових праць та іншої бібліотечної продукції це важлива складова видавничої справи національних бібліотек Балтії» [5]. Водночас важливим аспектом є дотримання чинних стандартів з видавничої справи під час підготовки видань. Тому вельми актуальною нині є досліджувана нами проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел дає підстави стверджувати, що видавничу діяльність європейських національних бібліотек у частині її унормування на сьогодні достатньо не досліджено.

Огляд цифрового видавничого ринку в країнах Балтії (Естонія, Латвія та Литва) здійснював А. Гудінавічус (Arūnas Gudiničius) [6]. Питання розроблення організаційно-методичних засад керування цифровим контентом бібліотек як інструмента оптимізації інформаційного обслуговування користувачів досліджував К. Баркалов [7]. На створенні Національною бібліотекою Естонії центру бібліотечної справи, який відповідає за статистику, стандартизацію та термінологічну роботу (розроблення й основне ведення бібліотечної та інформаційної термінології, до роботи якої входить ведення бази даних бібліотечної термінології, консультації з питань термінології й лінгвістики, організація засідань термінологічної робочої групи), акцентувала увагу А. Лепік (Aira Lepik) [8]. Висвітлюючи досвід Естонії, про роль бібліотеки в планах та стратегіях соціального розвитку і важливість сприйняття її як частини суспільства, модель суспільства наголошувала А. Нуут [2], підкреслюючи, що розвиток її послуг базується на якості та орієнтації на користувача послуг.

Поточну діяльність зі стандартів у бібліотеках Латвії та напрями й пріоритети Національної бібліотеки Латвії (далі – НБЛ), як головного виконавчого органу роботи зі стандартизації бібліотек, які хочуть продовжити в середньостроковій перспективі, ґрунтовно розглядав А. Індриксон (Antra Indriksone). На його думку, «потреба в загальноприйнятих стандартах для опису медіа всіх типів стає ще більш важливою і стандартизація повинна бути ключовим елементом стратегії бібліотеки» [9].

Оцінюючи розвиток бібліотек Естонії за останнє десятиліття, А. Лепік [8] наголошувала на тому, що можна помітити зрушення від ідеологічно централізованої бібліотечної системи до демократичної, спостерігаючи постійний процес модернізації бібліотеки та бібліотечної справи в Естонії.

Отже, **мета статті** – висвітлити досвід національних бібліотек країн Балтії у видавничій діяльності з позиції її унормування.

Методологія дослідження ґрунтується на аналізі та синтезі інформації, отриманої в результаті нашого дослідження питання щодо нормативних підходів до видавничої діяльності національних бібліотек країн Балтії. Залучено також традиційний огляд наявної джерельної бази та нормативних документів.

Виклад основного матеріалу. Правову основу видавничої діяльності становлять закони бібліотечної галузі та нормативні документи. На прикладі видавничої діяльності національних бібліотек країн Балтії розглянемо деякі її нормативні аспекти.

Литовська національна бібліотека ім. М. Мажвідаса займається стандартизацією різноманітних процесів бібліотечної справи. Відповідно до Закону «Про бібліотеки Литовської Республіки» № I-920 від 06.06.1995 р. Литовська національна бібліотека ім. М. Мажвідаса «...готує та подає на затвердження міністру культури проекти нормативно-правових актів, що встановлюють обов'язковість застосування литовських стандартів у бібліотеках, а також контролює застосування литовських стандартів» [10].

Відповідно до Закону «Про Національну бібліотеку Латвії» від 16.12.1992 р. Національна бібліотека Латвії «...реалізує ініціативу зі стандартизації бібліотечних процесів» [11].

Відповідно до Закону «Про Національну бібліотеку Естонії» від 22.02.2011 р. Національна бібліотека Естонії «...виконує функції національного агентства Міжнародної стандартної системи нумерації книг (ISBN), Міжнародної стандартної системи серійних номерів (ISSN) і Міжнародної стандартної системи нотних номерів (ISMN)...» [12].

Стандартизація сьогодні є одним з основних елементів успішної роботи будь-якої установи, яка працює у сфері інформаційного обслуговування. Необхідність у стандартах та однакових методах роботи зростає з кожним днем. Стандарти й стандартизація мають стати основним елементом стратегії та діяльності будь-якої бібліотеки [9, с. 204]. «Встановлення стандартів – найкращий інструмент керування за результатами. Встановлені вимоги до оцінки входу та виходу, а також ефективності та результатів за стандартами надають бібліотекам можливість аналізу продуктивності», – зазначає А. Нуут [2].

Визнаючи важливість участі в розробленні стандартів і процесі прийняття рішень Національна бібліотека Латвії взяла на себе відповідальність за галузі стандартизації бібліотечної та інформаційної науки в Латвії. Відділ стандартизації НБЛ оприлюднює інформацію про стандарти й рекомендації для бібліотек, наукових установ та інших інформаційних організацій. Розроблення, оновлення бібліотечних стандартів, прийняття міжнародних бібліотечних стандартів, підтримка латиської мови є основними завданнями відділу стандартизації НБЛ. Бібліотека представлена в Комітеті зі стандартів бібліотечної, архівної та музейної справи, який є підпорядкованим органом у системі організації стандартів Латвії під назвою “Latvijas Standarts”. Зауважимо, що Latvijas Standarts є латвійським національним центром для стандартизації та представляє Латвію в Міжнародній організації зі стандартизації (International Organization for Standardization) ISO, у Європейському комітеті зі стандартизації (CEN) [9, с. 205].

Викликає інтерес документ «Стратегії розвитку та діяльності Національної бібліотеки Латвії на 2024–2028 роки», у якому, зокрема, ідеться про посилення ролі Національної бібліотеки Латвії «як драйвера галузевого розвитку, реалізатора стандартів якості та передових технологій досягнення в галузі» [13].

Цілі, визначені в цьому документі, «<...> організувати нормативно-правову базу діяльності НБЛ з метою зміцнення її функцій і ролі як лідера сектору в сучасному контексті ...зміцнити НБЛ як наукову установу, а також покращити адміністративне керування дослідженнями в НБЛ та організації наукового видання ...зміцнити НБЛ як дослідний центр латвійського книговидання шляхом розвитку наукового потенціалу персоналу, ініціювання партнерства з науковими установами Латвії та за кордоном»,

спрямовано на подальший розвиток у тому числі видавничої діяльності Національної бібліотеки Латвії, покращення ефективності її виробництва [13].

Ухвалений постановою Кабінету Міністрів № 436 30 травня 2006 р. (протокол № 30 § 29) Регламент Національної бібліотеки Латвії визначає, що, «виконуючи функції, визначені Законом “Про Національну бібліотеку Латвії”, для забезпечення виконання цих функцій бібліотека виконує такі завдання <...> створює регулярні національні бібліографічні бази даних, складає і видає бібліографічні покажчики та координує роботу ретроспективної національної бібліографії в країні <...> Для забезпечення виконання завдань, зазначених у п. 3 цього положення, бібліотека має право <...> здійснювати видавничу діяльність за напрямом діяльності бібліотеки» [14].

Діяльність бібліотек в Естонії регулюється рядом правових актів. Найважливішими є Закон «Про Національну бібліотеку Естонії» (1998), акти про публічні бібліотеки (1992, 1998, 2011), закон про обов’язковий примірник (1997). З нормативно-правових актів, що стосуються бібліотечної справи, до зазначених нормативно-правових актів внесено зміни й пропозиції щодо внесення змін до закону про авторське право та закону про обов’язковий примірник [8].

Не можна не погодитися з думкою К. Талві (Krista Talvi), що «бібліотечні стандарти гармонізують і регламентують діяльність бібліотек» [15].

Національна бібліотека Естонії створила центр бібліотечної справи, який займається статистикою, стандартизацією та термінологічною роботою (розроблення й підтримка бібліотечної та інформаційної термінології, ведення бази даних бібліотечних термінів, консультації з питань термінології й лінгвістики, організація засідань термінологічної робочої групи) [8].

Фахівці-документознавці Національної бібліотеки Литви беруть участь у формуванні одномовних і двомовних термінологічних словників, виданні термінологічних праць, розробленні або прийнятті міжнародних стандартів у сфері інформації та комунікації [16].

Зазначимо, що постановою уряду Литовської Республіки схвалено приєднання Науково-енциклопедичного видавничого центру до Литовського національного центру Литовської національної бібліотеки. З 1 січня 2023 р. всі права та обов’язки Науково-енциклопедичного видавничого центру перейшли до Литовської національної бібліотеки ім. М. Мажвідаса. «Я вірю, – наголошує Р. Гудаускас, – що це покращить нашу видимість діяльності та посилить якість. Необхідно підкреслити, що приєднання також принесе користь MELC [Науково-енциклопедичний видавничий центр. – Авт.] – ставши частиною великої національної установи, буде можливість узяти участь у реалізації великих проєктів, що, по суті, дасть нову можливість для самореалізації» [3, с. 7].

«Бібліотечна спільнота Литви є не просто пасивним споживачем стандартизаційних продуктів і послуг, а має законодавчу можливість бути їх

активним розробником. У 2022 р. Національна бібліотека Литви ім. М. Мажвідаса опублікувала “Посібник із литовських стандартів інформації та документації”, підготовлений Далією Ясконене, допоміжний засіб для кращого розуміння стандартизації інформатики та галузей документації, важливих для бібліотек» [17].

Заслуговують на увагу затверджені у 2020 р. наказом генерального директора Національної бібліотеки Литви ім. М. Мажвідаса Принципи наукової видавничої політики Національної бібліотеки Литви ім. М. Мажвідаса. Цей документ «регулює основні принципи наукової видавничої діяльності, що застосовуються в національній бібліотеці, з метою забезпечення якості наукової інформації та координації її керування». У ньому зазначено, зокрема, що «Національна бібліотека сприяє виданню науково-методичних засобів відкритого доступу». Треба підкреслити, що кожного року генеральний директор бібліотеки затверджує план наукової діяльності, у якому визначено обов'язки вчених, які працюють у бібліотеці, щодо підготовки та видання наукових публікацій; видання наукової продукції за структурними підрозділами. Цікавий досвід для наслідування та організації у вітчизняних бібліотеках такої форми заохочення – за кращу наукову публікацію року працівник бібліотеки – науковий співробітник може бути матеріально заохочений у порядку, передбаченому системою оплати праці працівників Національної бібліотеки Литви ім. М. Мажвідаса [18].

Варто додати, що національні бібліотеки готують і видають наукові журнали у відкритому доступі. Редакційні колеги журналів затверджуються науковою радою бібліотеки за поданням генерального директора. Кожен з журналів володіє концепцією та структурою наукового видання. Редакційні колеги журналів дотримуються рекомендацій Комітету з етики публікацій (COPE) для редакторів, рецензентів та авторів, а також затверджують вимоги до авторів (Правила для авторів), яких дотримуються науковий редактор, головний редактор і рецензенти журналу [19].

Редакційні колеги активно беруть участь у запобіганні як науковому, так і професійному плагиату, а журнали проводять процедуру перевірки на схожість перед рецензуванням. «Якщо плагиат буде виявлено після публікації, буде дотримано вказівок, викладених у Політиці щодо недобросовісної практики видавництва» [20].

Аналізуючи нормативні підходи до видавничої діяльності національних бібліотек країн Балтії, звернемо увагу на один з документів, створений як керівництво для підготовки та адміністрування тематичних спецвипусків журналу “Relevant Tomorrow”, рецензованого двомовного періодичного видання “Diamond Open Access”, спрямованого на сприяння академічному діалогу й міждисциплінарним зв'язкам у соціальних і гуманітарних науках. Методичні вказівки до тематичних випусків містять кілька важливих кроків: вироблення ідеї організації тематичного спецвипуску (TSI); оцінка кваліфікації редакторів тематичного спецвипуску (TSI) Editors of a thematic special issue (TSI); встановлення контролю якості

для тематичного спеціального випуску (TSI); публікація тематичного спецвипуску (TSI). «Очікується, що редактори TSI підготують редакційний вступ до TSI. В ідеалі редакційна стаття повинна надати огляд документів, включених до TSI, доповнений поглядами редакторів на те, як вибрані статті та/або спеціальний випуск сприяють розвитку галузі та журналу» [21].

Окремо треба виділити видання бібліографічних продуктів. «Багато зусиль і ресурсів приділяється бібліографічній роботі: складанню національних і персональних, періодичних та поточних реконструктивних й анотованих бібліографічних покажчиків, опису відкриттів у фондах бібліотеки та новоутворених колекцій і публікації результатів бібліографічних досліджень» [22]. Усі видання доступні для широкого загалу в електронній формі за рахунок представлення на порталах національних бібліотек.

Висновки. Створено належну нормативно-правову базу, яка регламентує видавничу діяльність національних бібліотек Естонії, Латвії, Литви. Зі стандартизацією та термінологічною роботою щодо текстів та їх збереження, стандартизацією різноманітних процесів видавничої справи пов'язана, зокрема, і прикладна дослідна робота національних бібліотек.

Важливим є те, що, розвиваючи видавничу діяльність, національні бібліотеки країн Балтії дотримуються політики відкритого доступу, дбають про захист авторського права, застосовують у роботі нормативні документи, міжнародні видавничі стандарти, аби забезпечити високу якість бібліотечної продукції. Треба констатувати, що значна увага приділяється підвищенню рівня наукових журналів відкритого доступу. Увесь зміст таких видань доступний для безкоштовного перегляду, завантажування, копіювання, розповсюдження, друкування. Можна посилатися на повні тексти статей, опублікованих у цих журналах, без попереднього дозволу видавця чи автора.

Отже, досвід національних бібліотек країн Балтії показує інтенсивний розвиток їхньої видавничої діяльності, що представлено різноманітною науковою продукцією (як друкованою, так й електронною); забезпечення супроводу видавничої діяльності належною нормативно-правовою базою – з метою зміцнення функцій і ролі бібліотек у сучасному світі; покращення ефективності бібліотечних продуктів.

Список бібліографічних посилань

1. Who we are. *CENL*. URL: <https://www.cenl.org/about-cenl> (Last accessed: 10.07.2024).

2. Nuut A. The Role of Libraries In a Knowledge-Based Society: Estonian and European Experience. *Diversity in unity: Baltic Libraries in the European Union: Proceedings of the 7 th Congress of Baltic Librarians* (September 30 - October 2, 2004. Jumurda, Madona region, Latvia). (pp. 40-47). URL: https://www.academia.edu/970948/The_

Role_of_Libraries_In_a_Knowledge_Based_Society_Estonian_and_European_Experience (Last accessed: 10.07.2024).

3. Gudauskas R.: «Nacionalinė Biblioteka Kuria». *Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Ataskaita. 2023.* (p. 4-7). URL: https://www.cenl.org/wp-content/uploads/2023/09/01_Ataskaita_2020-2022.pdf (Paraiškos pateikimo data: 10.07.2024).

4. Буряк С. В. Видавнича діяльність провідних університетів: огляд минулого і сучасний стан. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2010. № 2. С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2010_2_12 (дата звернення: 14.07.2024).

5. Дубас Т. П. Особливості науково-видавничої діяльності національних бібліотек країн Балтії. *Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН ; відп. за вип. О. М. Василенко. Київ, 2022. С. 174–176. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349> (дата звернення: 14.07.2024).

6. Gudavicius A. An overview of the digital publishing market in Baltic countries (Estonia, Latvia and Lithuania). *Libellarium.* 2013. VI, 1-2. Pp. 43-54. *Publishing – Trends and Content: Proceedings of the International Conference* (Pula, Croatia, December 6-7, 2013). <https://doi.org/10.15291/libellarium.v6i1-2.183>

7. Баркалов К. Системи управління цифровим контентом бібліотек : кваліфікац. робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, ф-т культурології та соц. комунікацій, каф. цифрових комунікацій та інформ. технологій. Харків : ХДАК, 2024. 40 с. URL: <http://195.20.96.242:5028/khkda-xmlui/handle/123456789/2924> (дата звернення: 05.07.2024).

8. Lepik A. An Ongoing Process of Modernization: Libraries and Librarianship in Estonia. *Library Trends.* Vol. 63. №. 2. 2014. Pp. 183-196. <https://doi.org/10.1353/lib.2014.0029>

9. Indriksone A. Adapted International Library Standards in support of Latvian Librarians. *Diversity in unity: Baltic Libraries in the European Union: Proceedings of the 7 th Congress of Baltic Librarians* (September 30 - October 2, 2004. Dzumurda, Madona region, Latvia). (pp. 204-210). URL: https://www.academia.edu/1157912/Diversity_in_unity_Baltic_libraries_in_the_European_Union_proceedings_of_the_7th_Congress_of_Baltic_Librarians_September_30_October_2_2004_Jumurda_Madona (Last accessed: 15.07.2024).

10. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18307/asr> (Paraiškos pateikimo data: 25.07.2024).

11. Latvijas Republikas Likums. Par Latvijas Nacionālo bibliotēku. Rīgā, 1992. 16. Decembrī. LIKUMI. Latvijas Republikas Tiesību Akts. URL: <https://likumi.lv/ta/id/62905-par-latvijas-nacionalo-biblioteku> (Pieteikuma datums: 25.07.2024).
12. Eesti Rahvusraamatukogu seadus. Vastu võetud RT I, 09.03.2011, 4, jõustumine 01.04.2011. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019040> (Taotluse esitamise kuupäev: 25.07.2024).
13. Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbības stratēģija 2024-2028. gadam (PDF). Latvijas Nacionālā bibliotēka. URL: <https://lnb.lv/en/about-us/> (Pieteikuma datums: 25.07.2024).
14. Latvijas Republikas Tiesību Akts. Latvijas Nacionālās bibliotēkas nolikums. Izdoti saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 16.panta pirmo daļu. Ministru kabineta noteikumi Nr. 436 Rīgā 2006.gada 30.maijā (prot. Nr. 30. 29§). <https://doi.org/10.1353/cal.2006.0047>
15. Talvi K. Are the Activities of Estonian Libraries Co-ordinated Sufficiently. Is the activity of Estonian libraries sufficiently coordinated? *Diversity in unity: Baltic libraries in the European Union: Proceedings of the 7th Congress of Baltic Librarians* (September 30 - October 2, 2004. Jumurda, Madona County, Latvia). (pp. 103-106). URL: https://www.academia.edu/1157912/Diversity_in_unity_Baltic_libraries_in_the_European_Union_proceedings_of_the_7th_Congress_of_Baltic_Librarians_September_30_October_2_2004_Jumurda_Madona (Last accessed: 10.07.2024).
16. Tyrimų tipai ir dalykai. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. URL: <https://www.lnb.lt/#> (Paraiškos pateikimo data: 25.07.2024).
17. Černiauskaitė V. Apie pirmosios laidos “Lietuvos informacijos ir dokumentavimo standartų žinyną”. *Aktualu Rytoj*. 2021. T. 1. №. 20. P. 114-120. <https://doi.org/10.51740/RT.1.20.7>
18. Paskyros politika. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos mokslo leidybos politikos principai. *Metodologijos Paskyra*. URL: <https://journals.lnb.lt/metodologijos-paskyra/paskyrospolitika> (Paraiškos pateikimo data: 20.07.2024).
19. Apie žurnalą. *Parlamento studijos: mokslo žurnalą*. URL: <https://journals.lnb.lt/parliamentary-studies/about> (Paraiškos pateikimo data: 20.07.2024).
20. Žurnalo politika. *Parlamento studijos: mokslo žurnalą*. URL: <https://journals.lnb.lt/parliamentary-studies/journal-policy> (Paraiškos pateikimo data: 20.07.2024).
21. Gairės teminiams numeriams. *Aktualu rytoj: mokslo žurnalą*. URL: <https://journals.lnb.lt/relevant-tomorrow/guidelines> (Paraiškos pateikimo data: 20.07.2024).
22. Tyrimai ir tyrimų rezultatai. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. URL: <https://www.lnb.lt/#> (Paraiškos pateikimo data: 14.07.2024).

(Джерело: Дубас Т. Нормативні аспекти видавничої діяльності європейських наукових бібліотек (на прикладі національних бібліотек країн Балтії) / Т. Дубас // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2024. – Вип. 71. – С. 288–303. – Режим доступу: http://np.nbuiv.gov.ua/doc/npnbuimviv_2024_71_15).

19.02.2025

Як зробити штучний інтелект партнером бібліотек

В умовах повномасштабної російської агресії бібліотечно-інформаційний комплекс НАН України у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та 90 бібліотек наукових установ продовжував формувати вітчизняні та світові бібліотечно-інформаційні ресурси, надавати доступ до джерел наукових знань. Важливими завданнями, що постали перед бібліотеками наукових установ в умовах війни, є збереження і захист бібліотечних фондів, поповнення їх новими науковими виданнями, розвиток електронних науково-інформаційних ресурсів ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

[Докладніше див. додаток 38](#)

11.02.2025

Скористайтесь онлайн можливостями архіву української періодики

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського отримала річну передплату й відтак [безкоштовний доступ до архіву української періодики онлайн LIBRARIA](#) завдяки грантовому фінансуванню Фонду катедр українознавства (Ukrainian Studies Fund) (<https://www.ukrainianstudiesfund.org/>). Це освітня благодійна інституція, створена українською діаспорою в США 1958 року з метою сприяння розвитку освітніх програм, знань та інформації про Україну та українців. Найбільшим її проєктом є заснування програми україністики в Гарвардському університеті. ФКУ також надає підтримку численним проєктам вчених Північної Америки та Європи, серед них і українським ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

Джерело: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Тож запрошуємо скористатись можливістю знайти через наш портал дані щодо необхідних періодичних видань в архіві української періодики онлайн LIBRARIA.

18.02.2025

Лобановська І., завідувач відділу формування інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

Від традиційної книгозбірні – до сучасного галузевого науково-інформаційного ресурсного центру

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБ) вже 25 років є провідним науковим закладом, що забезпечує інформаційну підтримку освітніх процесів у країні ([Національна академія педагогічних наук України](#)).

Одним з ключових підрозділів бібліотеки є відділ формування інформаційних ресурсів, що відіграє центральну роль у створенні, організації та доступі до фонду бібліотеки.

[Детальніше](#)

03.02.2025

План роботи ВГО Українська бібліотечна асоціація на 2025 рік та зміни у роботі Секцій

Шановні індивідуальні члени ВГО Українська бібліотечна асоціація, представники регіональних відділень, секцій та офіційні партнери! ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Президія Асоціації 30 січня затвердила [План роботи на 2025 рік](#). Він розкриває наші стратегічні напрями та цілі, враховує наявні інтелектуальні, часові та фінансові ресурси, ініціативи та спроможності наших відділень і секцій, відображає реалії воєнного часу.

Впевнені, що усі члени та партнери ВГО Українська бібліотечна асоціація знайдуть у Плані роботи заходи, до яких ви можете долучитися на всеукраїнському чи регіональному рівнях або гнучко адаптувати їх до ваших умов, планів та очікувань у поточному році.

[Детальніше](#)

24.02.2025

Call for Papers for Special Edition Newsletter – ENDANGERED LIBRARIES

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) запрошує подавати статті для спеціального випуску інформаційного бюлетеня «БІБЛІОТЕКИ ПІД ЗАГРОЗОЮ» ([IFLA](#)).

Пропонується подавати невеликі статті іспанською та англійською мовами, які стосуються проблем бібліотек і бібліотечної справи, зокрема в контексті цензури, важких умов праці, обслуговування маргіналізованих верств населення та боротьби за доступ до ресурсів і послуг.

[Детальніше](#)

16.02.2025

Sharing ideas for IFLA100: what you told us

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ поділилася результатами опитування щодо ювілею ІФЛА у 2027 році ([IFLA](#)).

Джерело: <https://www.ifla.org/>

[Детальніше](#)

17.02.2025

Call for expression of interest to host the CENL AGM 2027

Конференція європейських національних бібліотек (CENL) запрошує висловити зацікавленість у проведенні загальних зборів CENL у 2027 році.

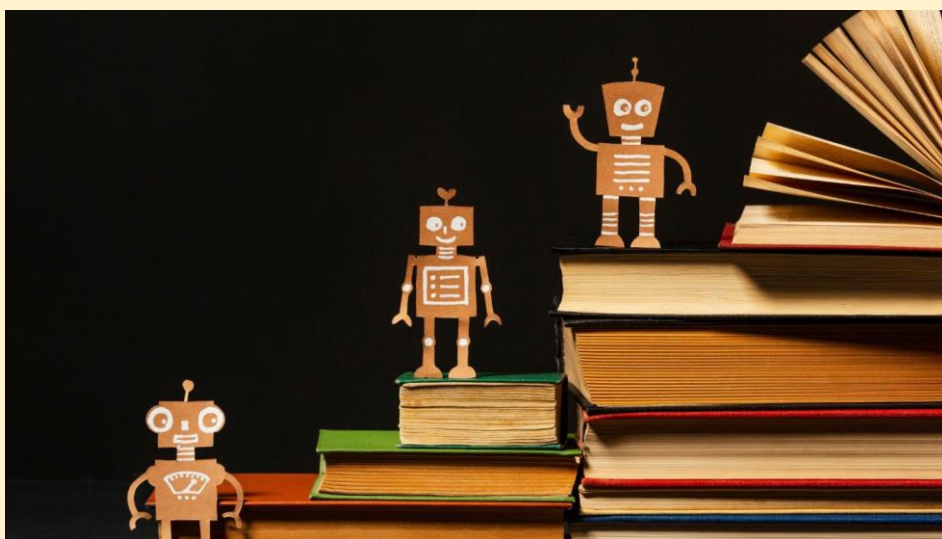
Пропонується дати відповіді на всі запитання у [формі заявки](#) та надіслати її до 31 березня 2025 року ([CENL](#)).

[Детальніше](#)

25.02.2025

How National Libraries Are Embracing AI For Digital Transformation

Оскільки цифрова трансформація продовжує змінювати спосіб доступу до інформації та управління нею, національні бібліотеки в усьому світі досліджують потенціал штучного інтелекту (ШІ) для покращення своїх послуг ([LibrarIN](#)).

Джерело: <https://librarin.eu/blog/>

Дослідницька ініціатива LibrarIN

Щоб оцінити, як штучний інтелект впроваджується в бібліотеках, консорціум із шести європейських дослідницьких установ провів пошукове інтерпретаційне дослідження в рамках проєкту **LibrarIN**. Дослідження було зосереджено на **13 національних бібліотеках** у Європі та Сполучених Штатах, ґрунтуючись на **70 експертних інтерв'ю** з керівниками проєктів, фахівцями з каталогізації та бібліотекарями.

[Детальніше](#)

19.02.2025

Access the British Newspaper Archive in our Reading Rooms

Відтепер користувачі Британської бібліотеки мають змогу отримати доступ до майже 90 мільйонів сторінок оцифрованих газет, використовуючи

Британський газетний архів на своєму пристрої в читальних залах бібліотеки ([British Library](#)).

[Детальніше](#)

21.02.2025

Aleksandra Pister

LNB vadovė Aušrinė Žilinskienė: literatūra skatina susimąstyti, pasėja abejonę, suteikia drąsos veikti ir pakelia minias nuo sofų

«Немає іншого способу відновити спалені, знищені чи вкрадені книги, окрім як зберегти їхні цифрові копії», – Аушріне Жілінскене, генеральний директор Литовської національної бібліотеки імені Мартінаса Мажвідаса ділиться думками про незворотні інновації у сфері літератури напередодні Вільнюського книжкового ярмарку ([Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo biblioteka](#)).

[Детальніше](#)

25.02.2025

NUK Strategic Plan 2025-2029: Shaping the future of knowledge and cultural heritage

Відповідно до національного законодавства Національна і університетська бібліотека Словенії кожні п'ять років подає річні програми та комплексний стратегічний план. Стратегічний план на 2025-2029 рр., розроблений у результаті спільного процесу за участю всього бібліотечного персоналу, стосується зміни ролі національних та університетських бібліотек у все більш цифровому, взаємопов'язаному та дослідницькому світі ([CENL](#)).

[Детальніше](#)

24.02.2025

RetroNews, le site de presse de la BnF, évolue en 2025

Оптимізовано роботу RetroNews – прессайту Національної бібліотеки Франції. RetroNews занурює своїх користувачів у весь світ, де історія проливає світло на сучасні події, де кожен клік наближає їх до захоплюючої епохи, неопублікованої історії чи незвичайної деталі ([Bibliothèque nationale de France](#)).

[Детальніше](#)

Академічні бібліотеки США в контексті відкритої науки: систематизований огляд

Відкрита наука стає невід'ємною частиною сучасної академічної спільноти, пропагуючи принципи доступності, прозорості та повторного використання наукових даних. Нещодавнє дослідження бібліотек Університету Карнегі-Меллон та Університету Іллінойсу в Урбана-Шампейн показує, як академічні бібліотеки США активно підтримують та впроваджують ці принципи ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

Дослідники проаналізували 3752 публікації та виявили, що бібліотеки виконують ключову роль у забезпеченні відкритого доступу до наукових даних, розвитку інфраструктури для збереження та поширення досліджень. Понад 50% публікацій описують ініціативи, які поєднують кілька напрямків відкритої науки, свідчаючи про комплексний підхід до цієї діяльності.

Особливо важливими є зусилля бібліотек у створенні репозиторіїв, наданні консультацій з питань авторського права та управління дослідницькими даними. Однак бібліотеки стикаються з викликами, серед яких – потреба в перенавчанні персоналу, відсутність єдиних стандартів та технічні труднощі.

Це дослідження підкреслює необхідність подальшої підтримки академічних бібліотек, які є важливими партнерами у впровадженні відкритої науки.

[Повний текст дослідження – за посиланням.](#)

Наукова комунікація

Зустріч науковців з представником компанії Bentham Science Publisher

У 2025 році українські дослідники можуть публікувати свої статті у 125 журналах компанії [Bentham Science Publisher](#) та отримати ряд переваг:

- безкоштовна обробка статті APC=0;
- необмежена кількість публікацій та номерів журналів;
- публікацій як у колекціях Hybrid (120+) та Gold (40+) серії журналів.

[\(Державна науково-технічна бібліотека України\).](#)

[Докладніше див. додаток 39](#)

Барселонська декларація про відкриту наукову інформацію: що далі?

Після успішного запуску Барселонської декларації у квітні 2024 року понад 100 організацій, які займаються дослідженнями та фінансують їх, з 26 країн вже підписали Декларацію, а близько 50 постачальників даних, сервісів

та інфраструктури офіційно висловили підтримку Декларації ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

У вересні 2024 року підписанти та прихильники зібралися на Паризькій конференції з відкритої наукової інформації, де вони спільно розробили дорожню карту з колективними діями для переходу до відкритої наукової інформації.

[Докладніше див. додаток 40](#)

01.02.2025

Принципи оцінювальної бібліометрії в контексті DORA та CoARA

Файний звіт підготували іспанські наукометристи [про сьогоднішнє та майбутнє оцінювальної бібліометрії](#) в контексті сучасних реформ у сфері наукової оцінки, зокрема таких ініціатив як [DORA](#) та [CoARA](#). Автори запропонували п'ять принципів, яких варто дотримуватися під час використання бібліометричних показників у процесах оцінювання наукових результатів ([Пан Бібліотекар](#)).

[Докладніше див. додаток 41](#)

03.02.2025

ПІДКАСТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сайті Times Higher Education опублікована стаття Девіда Аллана і Ендрю Мюррей «П'ять речей, які потрібно знати, перш ніж запускати дослідницький підкаст» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

У ній автори наголошують, що створення підкасту може насправді бути доволі ефективним рішенням для презентації дослідження новій аудиторії або просування академічних знань.

[Докладніше див. додаток 42](#)

12.02.2025

Шлях до успішного захисту дисертації: що потрібно знати про публікації у Scopus та Web of Science?

Публікації у престижних міжнародних базах – не просто формальність, а ключовий фактор успішного захисту дисертації! Як підготувати якісну статтю та пройти рецензування? ([Наукове видання «Наука та метрика»](#)).

🔍 Основні аспекти успішної публікації:

✓ Правильний вибір журналу – важливо обрати видання, що відповідає тематиці вашого дослідження.

- ✓ Якісний зміст – чітка структура, новизна та обґрунтовані висновки.
- ✓ Дотримання вимог – стиль оформлення, коректне цитування та дотримання академічної етики.
- ✓ Ефективна комунікація з редакцією – швидкі відповіді на зауваження рецензентів збільшують шанси на успіх.

🎯 Чому це важливо?

Публікації у Scopus та Web of Science підтверджують науковий рівень вашої роботи, підвищують вашу впізнаваність у науковій спільноті та відкривають нові можливості для кар'єри!

📖 Детальніше у статті:

[Шлях до успішного захисту дисертації: Публікації в Scopus та Web of Science](#)

12.02.2025

Профіль вченого в Ukrainian National H-index Ranking: Поширені помилки під час заповнення заявки

У цій статті ми детально розглянемо найпоширеніші помилки при заповненні заявки на додавання профілю вченого до Ukrainian National H-index Ranking та надамо рекомендації щодо їх уникнення, щоб допомогти дослідникам успішно представити свої здобутки ([National H-index Ranking](#)).

[Детальніше](#)

03.02.2025

Популярний посібник EIFL «Як обрати журнал для публікації досліджень? Контрольний список для дослідників і бібліотекарів» тепер доступний українською мовою. Велика подяка працівникам Наукової бібліотеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка за переклад посібника. Ось українська версія – <https://bit.ly/40KCsDw> а ось англійською – <https://bit.ly/3UcuvEW> Приємного перегляду! ([Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ Тараса Шевченка](#)).

21.02.2025

Автори статті вказують на те, що деякі журнали інколи роблять виправлення в статтях не повідомляючи про це наукову спільноту. Приховані виправлення – це зміни після публікації, без жодних ознак того, що публікацію було тимчасово чи остаточно змінено ([Українська кухня наукових публікацій](#)).

Вони знайшли таких 131 статтю. Якось вони без ентузіазму цим займались. Насправді такого добра дуже багато. Але робити так не можна.

Автори пишуть, що скриті виправлення – це загроза науковій чесності. Думаю, всім зрозуміло, що серед таких виправлень можуть бути і такі, що ніякий чесності не зашкоджують. Тим не менш... Автори рекомендують публічне реєстрування всіх змін після публікації, чіткі визначення та вказівки, а також постійну пильність, щоб повідомляти про приховані виправлення.

[The Existence of Stealth Corrections in Scientific Literature—A Threat to Scientific Integrity](#)

Зарубіжний досвід наукової діяльності

18.02.2025

By Martin Greenacre

Zaharieva urges more EU-US science collaboration

Виступи на Мюнхенській конференції з безпеки розкрили трансатлантичний розрив у політиці, науці та техніці ([Science|Business](#)).

У той час як деякі дослідники [припускають, що](#) повернення Дональда Трампа в Білий дім може підштовхнути Європу до пошуку інших партнерів, єврокомісарка з питань стартапів, досліджень та інновацій Катерина Захарієва припустила, що США залишаться ключовим союзником.

[Детальніше](#)

18.02.2025

By Martin Greenacre

Data Corner: Europe sees record VC investment in defence and security

[Згідно з новим звітом](#) Dealroom² та Інноваційного фонду НАТО (NIF), фінансування венчурного капіталу в європейських компаніях із захисту, безпеки та стійкості зросло майже в п'ять разів за останні шість років і досягло рекордних 5,2 мільярда доларів у 2024 році ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

² Заснована в 2013 р., Dealroom – це інформаційна програмна платформа, яка базується в Амстердамі та надає інформацію про стартапи, інновації та венчурні інвестиції урядам, фондам та приватним особам в глобальному масштабі. Комплексна база даних технологічних екосистем Dealroom використовується представниками влади, стартап-хабами, венчурними капіталістами та всією технологічною індустрією для того, щоб досліджувати, аналізувати та демонструвати показники діяльності інноваційних компаній, в основному стартапів та скейлапів у Європі та всьому світі. Її звіти стали орієнтиром серед стартапів у Європі, а також публікуються у The Economist, Financial Times, BBC, The New York Times та Washington Post. Більш детальну інформацією ви можете дізнатись на www.Dealroom.co. (Джерело: <https://surl.li/lmjzdb>).

11.02.2025

By David Matthews

EU DARPA equivalent must be independent, experts say

Брюссель хоче зробити Європейську інноваційну раду більш схожою на Агентство передових оборонних дослідницьких проєктів Міноборони США, але наразі відмінності великі ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

13.02.2025

A European Framework for Science Diplomacy

13 лютого Європейська Комісія опублікувала експертний звіт під назвою «[Європейська структура наукової дипломатії](#)». У звіті розглядається сучасний стан європейської наукової дипломатії та обговорюється її місія, цілі та цінності ([Research and innovation](#)).

[Детальніше](#)

10.02.2025

ALLEA Calls for Ethical Safeguards in Research Collaborations with Commercial Entities

10 лютого Всеєвропейська федерація академій наук (ALLEA) опублікувала рекомендації щодо того, як дослідникам слід співпрацювати з комерційними організаціями. ALLEA закликає політиків, академічні інституції та фінансові органи прийняти чіткі етичні принципи для співпраці з галузевими партнерами ([ALLEA](#)).

[Детальніше](#)

20.02.2025

By Juliette Portala

Leptin calls for a doubling of the ERC budget

Оскільки занепокоєння щодо майбутнього Європейської дослідницької ради все ще витає в повітрі, її президент Марія Лептін закликала Європейський парламент захистити раду від нападів на її свободу та ресурси ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

Розширення прав і можливостей жінок у науці: як ЄС стимулює зміни, сприяючи гендерній рівності у сфері досліджень та інновацій

Європейська Комісія прагне підтримувати гендерну рівність – одну з основних цінностей ЄС. До Міжнародного дня жінок і дівчат у науці, що відзначається 11 лютого, ЄК підготувала звіт про ключові заходи, за допомогою яких підтримується рівність у сфері досліджень та інновацій у розрізі Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

Джерело: <https://horizon-europe.org.ua/uk/>

[Докладніше див. додаток 43](#)

03.02.2025

Europeans strongly support science and technology according to new Eurobarometer survey

Останнє опитування Євробарометра щодо «обізнаності та ставлення європейських громадян до науки та технологій», опубліковане 3 лютого, показує, що понад 8 із 10 громадян (83%) вважають загальний вплив науки та технологій позитивним. Дві третини респондентів (67%) однаково погоджуються, що наука і технології роблять наше життя легшим, здоровішим і комфортнішим ([Research and innovation](#)).

[Детальніше](#)

19.02.2025

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA SEADUST KAASAJASTATI

Внесено зміни до закону про Академію наук Естонії. Метою змін є модернізація та спрощення законодавства та усунення деяких процедурних обмежень щодо внутрішніх процесів прийняття рішень в Академії ([Eesti teaduste akadeemia](#)).

[Детальніше](#)

12.02.2025

By Sarah Drumm

Scaling is the next big challenge for Lithuania's deep tech start-ups

У 2014 році загальна вартість стартапів Литви становила 419 мільйонів євро. Сьогодні ця цифра становить 16 мільярдів євро, тобто більше ніж на 3700%. Це робить Литву [найшвидше зростаючою](#) екосистемою стартапів у Центральній та Східній Європі ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

13.02.2025

By Ralf Nestler

Germany slowly rethinks defence and security research

З початком війни в Україні дослідження безпеки та оборони все частіше обговорюються в німецькій науковій спільноті. Перші результати вже видно, але зміни все ще повільні ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

21.02.2025

Economist Bettina Rockenbach assumes presidency of the Leopoldina

21 лютого економіст Беттіна Рокенбах вступила на посаду президента Німецької національної академії наук Леопольдіни. Її попередник, кліматолог Джеральд Хауг, йде у відставку після п'яти років перебування на посаді ([Nationalen Akademie der Wissenschaften Leopoldina](#)).

[Детальніше](#)

100 років DAAD – 100 років змінам через обмін

Налагодження контактів між людьми, культурами, науковими системами та дисциплінами ([DAAD Україна](#)).

У 1925 році Німецька служба академічних обмінів (DAAD) була заснована як студентська ініціатива, щоб надати студентам німецьких вишів можливість

навчання за кордоном. Сьогодні, через 100 років, DAAD як асоціація німецьких вишів та їх студентських спілок є найбільшою у світі організацією, що сприяє міжнародному академічному обміну.

Приєднуйтеся до нашої подорожі крізь століття академічного обміну та його впливу на минуле та сучасне – і підготуйтеся до глобальних подій, надихаючих історій та облич, які стоять за цим.

Додаткову інформацію можна знайти на нашому ювілейному веб-сайті: <https://www.daad.de/en/the-daad/who-we-are/change-by-exchange/>

19.02.2025

Dzień Nauki Polskiej: wsparcie PAN dla rozwoju nauki i innowacji

З нагоди Дня польської науки запрошуємо переглянути спеціальний фільм про те, як Польська академія наук підтримує науку та сприяє розвитку інновацій ([Polska Akademia Nauk](#)).

[Детальніше](#)

18.02.2025

Polska Akademia Nauk uruchamia portal popularnonaukowy „Academia”

Польська академія наук запустила новий науково-популярний портал «Academia», місією якого є поширення науки, популяризація знань та популяризація досліджень, які проводить Академія ([Polska Akademia Nauk](#)).

[Детальніше](#)

19.02.2025

ALLEA Publishes Statement Responding to Recent U.S. Restrictions on Academic Freedom

19 лютого Всеєвропейська федерація академій наук опублікувала нову [заяву](#), в якій висловила серйозну стурбованість останніми подіями в США, які впливають на автономію наукових досліджень, включаючи заморожування фінансування та відверту цензуру щодо мови, тем досліджень і методології ([ALLEA](#)).

Заява підкреслює критичну роль академічної свободи в демократичних суспільствах і закликає до колективних зусиль для захисту автономії досліджень у всьому світі.

[Детальніше](#)

24.02.2025

Теми досліджень мають визначати науковці, а не Білий дім

Товариство Макса Планка (MPG), провідна дослідницька організація Німеччини, активізує зусилля з найму провідних дослідників, які незадоволені науковою політикою президента США Дональда Трампа та розглядають можливість переїзду до Німеччини ([Світ](#)).

Про це пише видання University World News (<https://surl.li/ixlqde>).

[Докладніше див. додаток 44](#)

18.02.2025

By Richard L. Hudson

Scientists struggle to find the right formula for handling Trump

На щорічній конференції Американської асоціації сприяння розвитку науки у Бостоні вчені та політики з усього світу обговорювали, як протидіяти звільненням співробітників і скороченням бюджету ([ScienceBusiness](#)).

[Детальніше](#)

12.02.2025

Examination of R&D to build a Future Made in Australia

Комісія, яка проводить огляд досліджень і розробок для уряду Австралії, виявила значні проблеми з тим, як фінансуються дослідження (minister.industry.gov.au).

[Детальніше](#)

12.02.2025

Discussion paper shows Australia needs R&D reform urgently

Дискусійний документ показує, що Австралія потребує термінової реформи науково-дослідної роботи. На думку провідних австралійських вчених, документ для обговорення, опублікований 12 лютого в рамках [урядового стратегічного аналізу науково-дослідних робіт](#), є вкрай необхідним тривожним сигналом для нації ([Australian Academy of Science](#)).

[Детальніше](#)

10.02.2025

СВІТОВІ ІННОВАЦІЙНІ УНІВЕРСИТЕТИ

Інститут наукової інформації (The Institute of Scientific Information) опублікував глобальний рейтинг університетів «Топ-50 глобальних інноваційних університетів» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Він ґрунтується на даних щодо цитування унікальних винаходів, які отримали патенти за період 2018-2022 років. До п'ятдесяти інноваційних університетів світу наразі увійшли переважно заклади вищої освіти США (тридцять установ), за якими слідує у порядку спадання впливовості ЗВО Франції та Великобританії (по чотири університети), Японія (три університети), Канада та Швейцарія (по два університети), а також Бельгія, Китай, Німеччина, Сінгапур і Південна Корея (по одному ЗВО). У топ-10 найбільш інноваційних університетів світу – Гарвард, Стенфорд, Массачусетський технологічний інститут, Каліфорнійський університет Берклі, Університет Париж Сіте, Кембриджський університет, Університет Вашингтона у Сіетлі, Каліфорнійський університет Сан-Дієго, Мічиганський університет, Університет Торонто.

Детальніше: <https://surl.li/tlskri>, <https://surl.li/uenkqx>, <https://surl.li/ygisym>, <https://surl.li/zgxwbz>, <https://surl.li/encbec>

У критичному фокусі

16.02.2025

ЕКСПЕРТИ: ТЕ, ЩО В СИСТЕМІ ФАХОВИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ ПОТРІБНІ ЗМІНИ, Є ОЧЕВИДНИМ УЖЕ ДАВНО, АЛЕ МІНОСВІТИ НА СИСТЕМНОМУ РІВНІ ДОСІ НЕ РЕАГУВАЛО

Професор, доктор технічних наук [Сергій Штовба](#) та доктор філософії [Микола Петричко](#) у матеріалі [«Вітчизняні наукові фахові видання: тут густо, там пусто»](#) зазначають, що суспільний прогрес значною мірою залежить від того, наскільки швидко й ефективно можуть генеруватися, поширюватися та впроваджуватися наукові ідеї. Велику роль у цьому мають відігравати наукові видання ([ZN.UA](#)).

«Якісне наукове видання – це також інструмент боротьби з фальсифікацією, псевдонаукою та науковим спамом, оскільки воно встановлює високі бар'єри та щільні фільтри, насамперед через систему прискіпливого рецензування. Так це виглядає у візії ідеаліста, але реальна картина трохи інша», – йдеться у матеріалі.

Аналітики переконані, що крім базової функції наукової комунікації, вітчизняні фахові видання виконують також бально-галочкові функції. Йдеться про те, що публікації в таких виданнях приносять автору бали чи галочки за певним переліком вимог.

[Детальніше](#)

03.02.2025

Ніколаєв Є., кандидат економічних наук, заступник директора Навчально-наукового інституту «Академія вчительства» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Зміни вимог навряд чи допоможуть українським науковим журналам

«...На мою думку, державні вимоги до діяльності наукової періодики слід скасовувати, зосередивши зусилля на розширенні ресурсів для проведення реальних досліджень. Публікація їх результатів – наслідок самих досліджень, а не річ в собі» (Osvita.ua).

[Докладніше див. додаток 45](#)

20.02.2025

Струк О.

Аспірантське (не)щастя. «Система працює на те, щоб не допустити злочина, а не допомогти чесній людині»

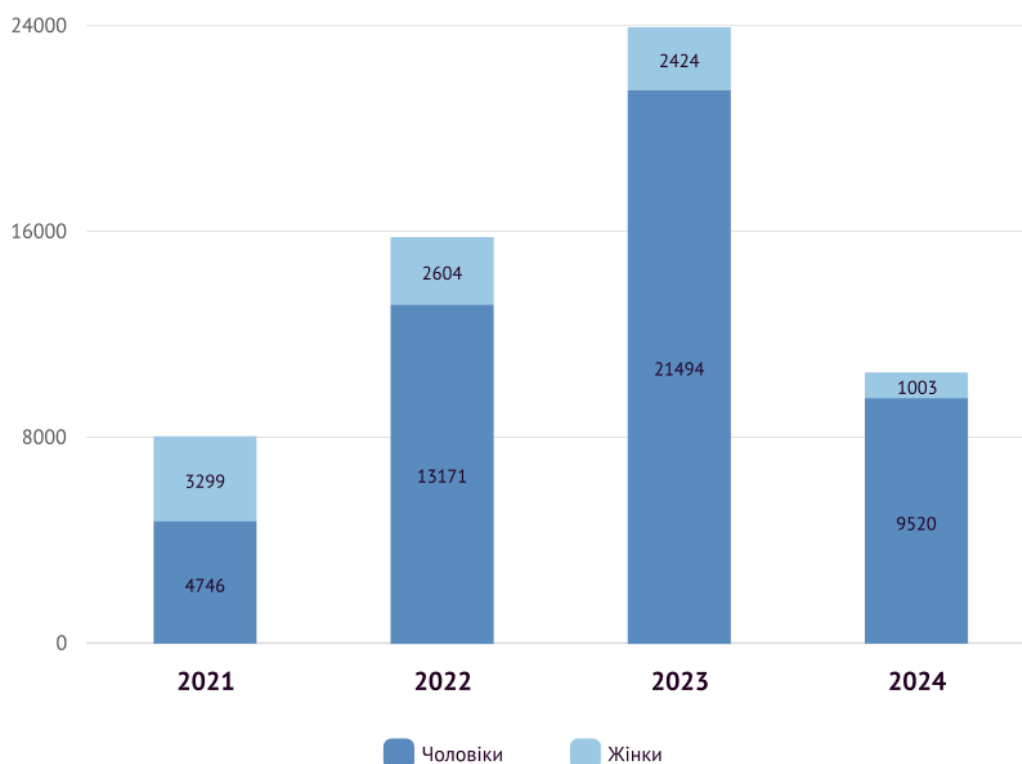
<...> Розбираємось, якою стала аспірантура після тривалого реформування, які проблеми мала і які оприявила повномасштабна війна (LB.ua).

Злети і падіння

Є сенс почати з цифр, адже вони привернули неабияку увагу до аспірантури навіть далеких до неї.

В останній рік до повномасштабного вторгнення аспірантура жила своїм непростим, але звичним життям. У 2021-му, за даними державного підприємства «Інфоресурс», що є технічним адміністратором Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), на третій рівень освіти зарахували трохи більше ніж 8 тис. аспірантів, причому майже порівну чоловіків і жінок. Уже наступного року картина змінилася докорінно: кількість зарахованих збільшилася майже вдвічі, на понад 80 % це були чоловіки. У 2023-му історія повторилася – аспірантура поповнилася практично на 24 тис., знову переважно чоловіками.

Скільки аспірантів зарахували до аспірантури

Ще цікавіше дивитися на розподіл новачків за галузями знань. Понад половина пішла на «соціальні і поведінкові науки», а це: економіка, політологія, соціологія і психологія; «управління та адміністрування»: облік та оподаткування, фінанси, банківська справа та оподаткування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівля та біржова діяльність; «публічне управління та адміністрування», «право», «освіту / педагогіку». Натомість ту саму біологію обрав менш ніж відсоток аспірантів.

Кульмінація історії настала 2024-го, коли на Єдиний вступний іспит (ЄВІ) зареєструвалися 91,6 тис. чоловіків призовного віку, що претендували на вступ до аспірантури.

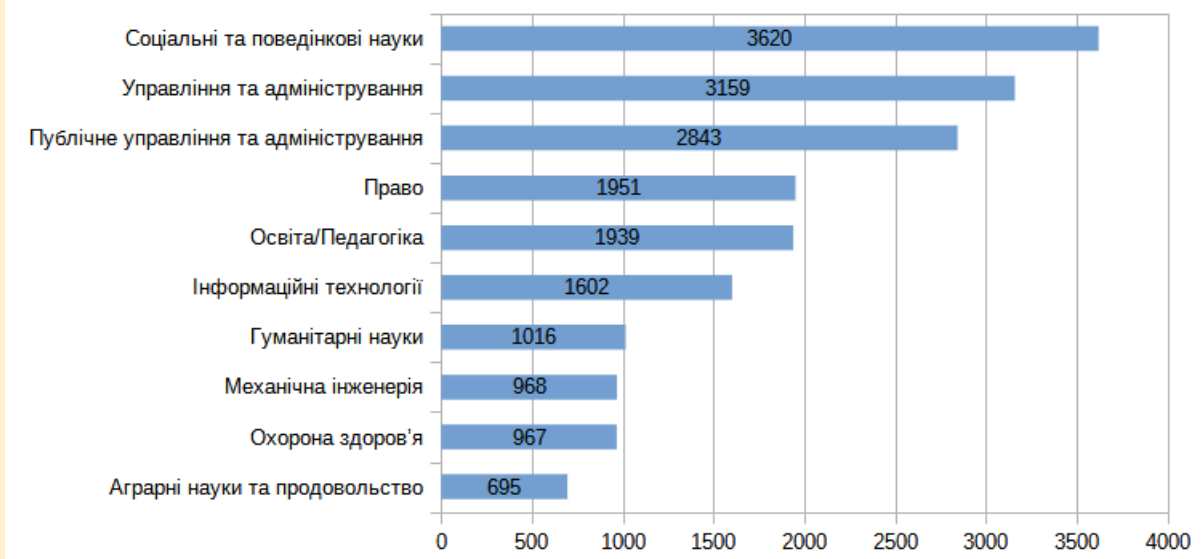
Тоді міністр Лісовий заявив, що [система освіти стала дірою для ухиляння](#). А відомство на третій рік узялося гасити пожежу: [скасувало контракт на денній формі навчання](#), залишивши його тільки для вечірньої та заочної, які не дають відстрочки від мобілізації; прохідний бал для Тесту загальної навчальної компетентності, що є складовою частиною ЄВІ, підвищило зі 150 до 160 балів. Це відбулося вже фактично під час вступної кампанії. Крім того, припинили зараховувати мовні сертифікати як результат мовного іспиту.

Які галузі обирали аспіранти в 2024 році: десять найпопулярніших за кількістю зарахованих

Усе це вкупі спрацювало. За даними ДП «Інфоресурс», 2024 року до аспірантури пройшли вже більш звичні 10 тис. осіб. Приміром, набір на соціальні та поведінкові науки й управління та адміністрування скоротився втричі, а на публічне управління й адміністрування – в 11 разів порівняно з попереднім роком.

Які галузі обирали аспіранти в 2023 році: десять найпопулярніших за кількістю зарахованих

Природно, що внаслідок змін правил гри, які відбувалися фактично з коліс, постраждали і цілком хороші кандидати. Так уже не вперше.

– Бо система працює на те, щоб не допустити злодія, а не допомогти чесній людині, – каже кандидат біологічних наук Олексій Болдирев, в.о.

завідувача кафедри біотехнології факультету Київського авіаційного інституту.

[Детальніше](#)

03.02.2025

Онищенко О.

МИЛОВАНОВ УСІХ НЕ ВИКУПИТЬ. ТРЕБА ЩОСЬ ЗМІНЮВАТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Про урядовий експеримент із корпоративного управління – інтерв'ю з в.о. президента Київського авіаційного інституту Ксенією Семеновою ([ZN.UA](#)).

К. Семенова, в. о. президента Київського авіаційного університету:

«Наявність у ректора наукового ступеню, як і вимога мати десять років педагогічного стажу, – це умови, передбачені законом «Про вищу освіту». І через те, що в нас так побудована система відбору керівників ЗВО, вона не працює ефективно. Бо насправді люди з амбіціями вже з асистентського крісла думають: для кар'єри мені потрібен «дисер», якщо я його не можу написати, то замовлю комусь... Наукові дослідження потребують багато часу й ресурсів, і науковець, який проводить дослідження, не може займатися нічим іншим. А той, хто купує дисертацію, має шанс набагато швидше просунути кар'єрними сходами. Тобто вимога, щоб ректор мав науковий ступінь, дає неконкурентну перевагу кандидатам, які імітують наукові дослідження».

[Детальніше](#)

08.02.2025

20 000 вчених публікують публікації з нереальною швидкістю. Деякі з них проводили сотні досліджень на рік із сотнями чи тисячами нових співавторів щорічно. Це було зроблено в результаті аналізу публікацій 200 тис. колег зі Stanford University's list of top 2% scientists. Цікаво як там справи з іншими 98%? Автори дослідження припускають, що серед отих 20000 є величезна кількість авторів, які використовують неетичні практики. У тому числі перелік співавторства здійснюється без вказівки на внесок в дослідження ([Українська кухня наукових публікацій](#)).

[20,000 scientists publish at unrealistic rates, study says](#)

ДОДАТКИ

Додаток 1

19.02.2025

БПЛА + магнітометри – око, яке бачить міни

«Світ» відвідав полігон і на власні очі побачив черговий етап випробування системи, яка виявляє вибухонебезпечні предмети за допомогою аеромагнітного знімання з дронів ([Світ](#)).

Ідея та базове розроблення проєкту належить українським і польським розробникам з благодійного фонду «Фундація Поступ», який було створено у 2022 році в Польщі. Окрім Інституту геофізики, до проєкту долучились НУ «Львівська політехніка», Вроцлавська політехніка, Авіаційний інститут Лукашевича ІЛОТ, а також — Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Близько року тому проєкт виграв грант програми НАТО «Наука заради миру та безпеки».

Фішка проєкту

Дорогою до полігону спілкуємося з в.о. заступника директора, завідувачем відділу петромагнетизму Інституту геофізики, членом-кореспондентом НАН України Володимиром Бахмутовим.

— Для пошуків вибухонебезпечних предметів застосовують різні методи дистанційного зондування, — розповідає він. — Це можуть бути як оптичні методи, так і геофізичні. Одним з останніх є магнітометрія. Вибухонебезпечні предмети, що містять залізні компоненти, різні залізовмісні залишки, створюють аномалії магнітного поля, які можна виміряти.

Магнітометри — прилади, які вимірюють магнітні властивості — застосовуються в геології, геофізиці, археології та інших галузях. Магнітне знімання за їхньою допомогою можна робити пішки, ці пристрої також прилаштовують на автомобілі, літаки, гелікоптери. Є спеціальні морські магнітометри, які встановлюють на судах, магнітометрична апаратура використовується й на супутниках.

— Фішка нашого проєкту — магнітометричну апаратуру ми встановлюємо на агродрон, який облітає певну територію, робить магнітне знімання, а далі за виявленими аномаліями магнітного поля ми дістаємо інформацію про залізовмісні предмети та їхні залишки, — продовжує Володимир Бахмутов. — Потім у спеціальній програмі оперативно створюється карта, на підставі якої можна стверджувати, чи забруднена ця територія.

За словами Володимира Бахмутова, цей метод дає змогу обстежувати 10–15 гектарів території на день. Нетехнічне обстеження територій — це процес, який дозволяє зрозуміти межі та характер забруднення земель вибухонебезпечними предметами й сформулювати ділянки для подальшого розмінування.

Методику вже кілька разів тестували на Харківщині й Миколаївщині, вже виконуються роботи спільно з операторами протимінної діяльності. І от зараз — чергове випробування у польових умовах.

— Наші колеги з «Фундації Поступ» розпочинали проєкт самостійно, — розповів «Світу» старший науковий співробітник відділу петромагнетизму Інституту геофізики НАНУ Євген Поляченко. — Але вони зіштовхнулися з тим, що оброблення магнітної інформації — це не дуже просто. Ми познайомилися два роки тому, і відтоді здійснюємо науковий супровід проєкту. Нам, науковцям, цей проєкт справді цікавий, адже це не класичне магнітне знімання — наземне або з літаків, а щось середнє. Цікаво обробляти й результати вимірювань, адже в класичному розумінні магнітне знімання використовується для розвідки корисних копалин, під час геологічного картування, пошуку археологічних об'єктів, розв'язання різних інженерно-геологічних задач, але пошук невеликих залізовмісних об'єктів (БНВ) є новим викликом сучасності.

За словами Євгена Поляченка, наукова складова проєкту становить значну частку гранту НАТО, завдяки цьому можна фінансувати сучасне обладнання, проводити експерименти як у лабораторних умовах, так і в умовах, наближених до реальних. Сьогодні для проєкту дуже важливий момент — триває етап експериментальної імплементації спільно з ДСНС, і паралельно — сертифікація системи.

Система у роботі

На полі у селі Демидів, що на Київщині, цього дня було людно. Сюди приїхали фахівці Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства економіки, польські партнери й, звісно, науковці Інституту геофізики та їхні колеги з «Фундації Поступ».

Одразу бачимо кілька «пташок» досить великого розміру. Це агродрони, які використовуються зокрема для обприскування полів, але зараз, як пояснює засновник БФ «Фундація Поступ» і проєкту MinesEye Влад Козак, замість резервуарів на них встановлено магнітометри, висотомір, GPS-навігатор, камеру тощо. Магнітометри розмістили на певній відстані від дрона на конструкції-підвісі, що нагадує лапки павука. За словами розробників, так вони розв'язали проблему електромагнітних завад, які створює сам БПЛА.

Заздалегідь на полі було розкидано й прикопано знешкоджені протитанкові й протипіхотні міни, снаряди, рештки касетних боєприпасів тощо. Останні приготування завершено, і «пташки» злітають (відповідний дозвіл на польоти військові дали задалегідь). Метр за метром вони «сканують» поле, за 15 хвилин повертаються — час замінити акумулятор, а потім знову злітають і продовжують роботу. Оператори дронів лише допомагають БПЛА злетіти й сісти, а далі безпілотники працюють в автоматичному режимі — маршрут уже закладено в програму. У режимі реального часу бачимо на моніторі, де саме летить БПЛА, статус роботи обладнання і що записує магнітометр. Вивчаємо лінії, нерівності у

«кардіограмі» — це і є магнітні аномалії, які створюють міни, снаряди й інші предмети. За годину вдалось обстежити близько гектара території. Минає ще 15 хвилин, і на моніторі комп'ютера Влад Козак з колегами вже демонструють карту.

Далі виходимо в поле і за координатами перевіряємо, що ж вдалося знайти. Перша знахідка, на яку натрапляємо, — знешкоджена протитанкова міна.

— Протитанкова міна дає нам велику аномалію, — зазначає Володимир Бахмутов. — Аномалії магнітного поля вимірюються в нанотеслах (нТл). Надчутливі магнітометри, які ми використовуємо, дають змогу впевнено визначити аномалії у 0.1 нТл, – а аномалія, наприклад, від протитанкової міни ТМ-62 вагою 6–8 кг, яка закопана на глибині півметра, враховуючи відстань магнітометра від поверхні землі (1–1,5 м) — від 5 до 10 нТл. Тобто ми досить чітко визначаємо, де вона, що не завжди можливо при «традиційному» розмінуванні.

Як розповідає Влад Козак, порівняно з традиційною візуальною інспекцією за допомогою дронів, перевага системи в тому, що детекція вибухонебезпечних предметів у різних умовах становить до 90 %, що дає змогу ефективно використовувати її для пріоритизації територій для розмінування. Зокрема, йдеться про обстеження території перед механізованим розмінуванням, що дозволить відповідно побудувати плани робіт для розмінувальних машин, які українські оператори, зокрема і ДСНС України, отримали протягом останніх декількох років від донорів. І, звісно, система допоможе уникнути пошкоджень коштовної техніки.

Крокуємо полем далі. Система чітко показує, де сховано протипіхотні міни, снаряди, металеві частини касетних боєприпасів. «Під час дослідження поля на Харківщині нам вдалося виявити нерозірваний снаряд від РСЗВ, який був закопаний майже повністю під землю, і його не визначила візуальна інспекція, — розповідає Влад Козак. — Але ми виявили велику магнітну аномалію, яку він створює».

Серед цікавих знахідок — залишки касети від «пелюсток» ПФМ-1. Як пояснив Євген Поляченко, вони створюють магнітну аномалію, яка свідчить про те, що поруч можуть бути пластикові міни, які магнітометр не виявляє.

Створити «портрети» боєприпасів

Серед іншого, в рамках проекту науковці Інституту геофізики опікуються удосконаленням алгоритмів обробки даних магнітних вимірювань.

— Зараз активно працюємо над тим, щоб створити «портрети» різних предметів, використовуючи потужності нашої магнітної лабораторії, — розповідає Володимир Бахмутов. — Кожна міна, снаряд чи інший вибухонебезпечний предмет має власні магнітні характеристики. Тому одним із завдань є розроблення відповідного програмного забезпечення з використанням технології машинного навчання.

За напрям «софту» у проєкті відповідає науковий співробітник відділу петромагнетизму Інституту геофізики Дмитро Літвінов. Він докладно розповів про етапи програмної обробки даних. За його словами, кінцевою метою є створення автоматизованого комплексу, який може з високою імовірністю автоматично встановлювати типи виявлених вибухонебезпечних предметів та класифікувати їх.

Підводні камені й стратегічні завдання

Як визнає Володимир Бахмутов, оскільки методика — в стадії розроблення, виникає й низка проблем. Одну з них — електромагнітні завади від дрона — вже вдалося частково розв'язати. Проте залишається питання щодо виявлення слабкого сигналу, виділення його на фоні інших завад. Ще одна проблема — виявлення пластикових мін, тут доводиться застосовувати оптичні методи. Над такими методами сьогодні працюють зокрема в Науковому центрі аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України. Виникає питання й замінування мілководдя річок та озер — у науковців також є напрацювання в цьому напрямі.

— Наше стратегічне завдання — розробити комплекс із кількох різних методів, які передбачають магнітометричні й оптичні дослідження, а також дослідження із застосуванням георадара, — зауважує Володимир Бахмутов. — Ще одна стратегічна мета — створення навчального центру, де можна буде готувати майбутніх операторів розмінування на обладнанні, яке буде пристосовано насамперед для магнітного знімання.

Виміряти магнітні властивості

Після випробувань на полігоні ми завітали до палеомагнітної лабораторії Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України у селі Демидів. Тут розміщено унікальний Центр колективного користування магнітометричними приладами при Президії НАН України. Місце розташування станції мінімізує вплив електромагнітних та мікросейсмічних завад на вимірювальну апаратуру, які характерні для великих міст. Про те, як під час російської окупації Київщини вдалося врятувати унікальне і коштовне обладнання, ви вже могли прочитати на сторінках «Світу» (<https://surl.li/hoojfp>).

Саме за допомогою цього обладнання, як розповів Володимир Бахмутов, досліджуються властивості будь-яких предметів — як магнітних, так і немагнітних, зокрема й вибухонебезпечних. На базі станції створено невеликі тестові полігони. Надворі бачимо стенди, на яких проводиться імітація польоту в ідеалізованих умовах з випробуванням різних датчиків, а також «клієнтів» — знешкоджені міни й снаряди та їхні залишки.

Відповідаючи на виклики часу, науковці частково переорієнтувалися на вирішення проблем, які пов'язані з війною. Окрім гуманітарного розмінування, це забруднення навколишнього середовища важкими металами внаслідок бойових дій. Учені пропонують магнітометричні методи, які значно дешевші за традиційні геохімічні аналізи.

Попри важкі умови, науковці бачать перспективу і будують плани. Станція є магнітом для дослідників, зокрема й молодих. От і цього дня зустрічаємо тут кількох студентів і аспірантів.

«Намагаємось постійно поповнювати парк обладнання, — розповів Володимир Бахмутов. — За грант Національного фонду досліджень вдалося придбати модулі нової апаратури — найсучасніші магнітометри. Є бажання докупити ще деякі модулі».

За словами пана Володимира, площі в основній будівлі станції не вистачає, треба розширяться і робити ремонти у деяких приміщеннях. І звісно, проєкт з розмінування потребує додаткових інвестицій, адже це і датчики, і дрони, і розроблення програмного забезпечення. «Будемо знову подаватись на гранти, щоб робити додаткові закупівлі, і нарощувати наші потужності, — запевняє Володимир Бахмутов. — Будемо використовувати будь-які можливості, зокрема й ті, що дає нам НАН України».

Дмитро ШУЛКІН

Цікаво знати

СКІЛЬКИ КОШТУЄ РОЗМІНУВАННЯ?

Сьогодні озвучують різні цифри вартості розмінування — залежно від стандартів, за якими воно проводиться і методів, які застосовуються.

Наше Мінекономіки висловлює бажання знизити витрати до близько тисячі доларів за гектар. Водночас міжнародні оператори гуманітарного розмінування називають цифри від 5 до 10 тисяч доларів за гектар, а українські — близько 3,5 тисячі доларів.

— Насправді дуже багато залежить від того, що ми рахуємо, — розповів Влад Козак. — Якщо ми прораховуємо ділянку, на якій мін чи інших предметів небагато, то вартість буде набагато нижча, а якщо ділянка повністю забруднена, то цифри можуть бути вищі. За допомогою таких систем як MinesEye і механізованих засобів ми хочемо знизити вартість розмінування до плюс-мінус 700 доларів за гектар.

([вгору](#))

Додаток 2

27.02.2025

УВАГА! Національний фонд досліджень України оголошує новий конкурс проєктів «Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України»!

Раді повідомити про те, що наукова рада Національного фонду досліджень України ухвалила рішення про оголошення та затвердила умови нового конкурсу проєктів з виконання прикладних наукових досліджень і розробок «Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України» ([Національний фонд досліджень України](#)).

Метою конкурсу є відбір проєктів для надання колективних грантів на виконання прикладних наукових досліджень або розробок, спрямованих на

створення нового науково-технічного продукту (нових матеріалів, пристроїв, технологій, програмних продуктів тощо), підготовленого до впровадження на підприємствах України.

За своєю тематикою проекти, що подаватимуться на конкурс, мають відповідати щонайменше одному з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених Законом України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, а також відповідати одному з перелічених в умовах конкурсу тематичних напрямів.

Конкурс орієнтований на отримання практичного результату у вигляді нового або істотно вдосконаленого матеріалу, пристрою, технології, програмного продукту тощо.

Виконання проєктів передбачається у 2025-2026 рр.

Термін подання заявок: з **03 березня 2025**, 00:01 по **01 квітня 2025**, 23:59 (за київським часом).

Умови конкурсу розміщено за посиланням: [Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України](#)

Бажаємо успішної подачі заявок та перемоги!

*Вимоги до учасників конкурсу (наукового керівника та авторів проєкту) сформульовано відповідно до Угоди про реформування оцінювання в галузі науки

https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf

Електронна пошта для довідок: applied.2025@nrfu.org.ua

([вгору](#))

Додаток 3

25.02.2025

Сучасні технології на війні та пошук нових геймченджерів – колонка Михайла Федорова про розвиток defense tech

За час повномасштабної війни в Україні буквально з нуля розвинувся ринок defense tech. Уже зараз в країні працюють сотні компаній, які займаються виробництвом дронів, РЕБ, наземних роботизованих систем та іншими технологіями. На платформі Brave1 зареєстровано понад 3 400 розробок від 1 500 виробників. Технології — це перевага й асиметрична відповідь на дії ворога. І зараз ми маємо шукати нові геймченджери, щоб ще більше посилити армію ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій — Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров у колонці для РБК-Україна розповів про розвиток українських технологій в оборонній сфері.

БпЛА

В Україні працює понад 500 компаній, які займаються виробництвом дронів, більш ніж 240 розробок кодифіковані. Серед топрозробок — морські

дрони як окремий жанр, дрони на оптоволоконні, український мавік, великі ударні коптери тощо.

РЕБ

У 2023 році в Україні було лише близько десяти рішень РЕБ. Зараз понад 140 компаній займаються виробництвом РЕБ. Brave1 уже видав 19 грантів на 22,8 млн грн компаніям.

НРК

Роботи — також один із геймченджерів технологічної війни, тому понад 200 компаній працюють над виробництвом роботів, а більш ніж 40 розробок кодифіковані за стандартами НАТО. Воювати мають роботи, а не люди. І це цілком реальна мета: бригада Хартія вже провела першу успішну роботизовану місію.

Боєприпаси

Крім того, ми спростили порядок виробництва боєприпасів для безпілотників на снаряди всіх типів, збільшили маржинальність для виробників до 25%. За рік виготовлено та поставлено 2,5+ млн українських боєприпасів Силам безпеки і оборони.

Ракети

Фокус та пріоритет зараз — це ракетна програма. Торік Brave1 видав перші гранти на ракети. Зараз 19 компаній працюють над розробкою українських ракет. Наступний крок — авіаційні та переносні зенітні ракети, які вражатимуть ворожі об'єкти, поки недосяжні для дронів, та захищатимуть наше небо.

Також Михайло Федоров поділився результатами бонусної системи розподілу дронів. Це система мотивації для підрозділів Сил безпеки і оборони, яка дає змогу накопичувати бали за ураження ворожих цілей. Що більше цілей знищують наші військові, то більше дронів отримують за ці результати. Станом на січень до бонусної системи вже приєднався 391 підрозділ. У серпні їх було всього 95. Зросла й кількість уражень: у серпні було лише 5 тисяч. Результат січня — 55 тисяч уражень.

Більше про ключові досягнення та перспективи читайте [за посиланням](#).
([вгору](#))

Додаток 4

21.02.2025

Нові українські ракети, дрони-перехоплювачі та ШІ в розвідці: Brave1 провів Defense Tech Innovations Forum

[\(Міністерство цифрової трансформації України\)](#).

На форумі Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій — Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров окреслив основні фактори, які стали геймченджерами війни:

- Відкриття ринків: Україна відкрила ринок БПЛА, ухваливши революційні постанови для розвитку інновацій. Досвід із дронами

масштабували на наземні платформи, РЕБ та боеприпаси — сотні кодифікованих розробок уже працюють на фронті. У 2024 році запустили ракетну програму: Brave1 почав видавати гранти українським виробникам. Незабаром ці ракети знищуватимуть цілі, недосяжні для дронів, і захищатимуть небо.

- Гейміфікація: запущено бонусну систему розподілу дронів. Учасники системи — підрозділи Сил безпеки і оборони отримують бали за ураження ворожих цілей, за які потім додатково отримуватимуть дрони. Система довела ефективність на полі бою: у січні цього року уражено найбільшу кількість росіян за весь період.

Далі на форумі експерти та лідери думок обговорювали розвиток чотирьох ключових доменів сучасної війни — Повітря, Земля, Вода та Космос.

Повітря: обговорили проблеми сучасних систем ППО, які не здатні ефективно протистояти масовим атакам дронів. Учасники дискусії, серед яких заступник Міністра цифрової трансформації Олександр Борняков, представники Rheinmetall, Mach Industries та КПП, розповіли про необхідність інтеграції систем ППО і цифровізацію. Також продемонстровано український БПЛА «Булава», який уражає цілі на відстані 35–50 км, як аналог російського «Ланцета».

Земля: представники ЗСУ та Міноборони, а українські виробники й міжнародні експерти з RAND Europe поділилися досвідом розробки автономних і роботизованих систем. Наголошувалося, що найбільша перевага України — це надшвидкий цикл тестування технологій у реальних бойових умовах. У межах проекту «Анатомія зброї» презентували рішення для управління флотилією дронів різних типів, наприклад система Frontier від Ark Robotics.

Вода: бригадний генерал СБУ Іван Лукашевич розповів про використання морських дронів, за допомогою яких було знищено 30% Чорноморського флоту РФ. Уперше показано кадри знищення російських кораблів за допомогою цих технологій.

Космос: спікери з In Orbit Aerospace, MIT, та RAND Europe обговорювали важливість космічних технологій для розвідки, зв'язку та логістики. Космос залишається стратегічно важливим доменом, тому важливо напрацьовувати нові ефективні рішення.

Також у перший день форуму підписано меморандум із французьким Агентством з питань інновацій у сфері оборони для тестування нових технологій.

Наступного дня Brave1 провів масштабне EXPO оборонних технологій, де були представлені сотні розробок найкращих українських та іноземних розробників. Серед останніх — Tekever, Shield.ai, Quantum Systems, ARX Robotics, MyDefence, Vermeer. Зокрема, БПЛА різних типів, РЕБ і РЕР, ракети, наземні роботизовані комплекси, ретранслятори, тренувальні системи, ППО та програми на базі ШІ.

Паралельно з виставкою провели три пітчінгові сесії, де 29 українських команд мали змогу запропонувати свої розробки українським та світовим інвесторам. Серед них — інструмент на базі ШІ для аналізу фото з БПЛА, програми для ефективного ураження, військові аеростати для розвідки та зв'язку.

Також відбулися два воркшопи. На першому військові — командир роти Гонор батальйону «Вовки Да Вінчі» Олександр Ябчанка та бійці Третьої штурмової бригади Гадюка та Філ поділилися досвідом використання роботів та інноваційних технологій у бою. На другому Наталія Микольська (Diia.City United), Олексій Добронравов (Дія.City) та Михайло Лукашенко (Aequo) розповіли про можливості особливого економічного режиму Дія.City.

Мінцифа та Brave1 дякують усім партнерам, серед яких DeViro, Quantum-Systems, УМО Україна, ARX Robotics, R2 Wireless, Neznamni, Uklon, Shield.ai, TEKEVER, а також іншим компаніям, організаціям та медіа, які зробили цей форум можливим.

([вгору](#))

Додаток 5

14.02.2025

Інновації у протимінній діяльності: у Києві відбулася дводенна інноваційна сесія

Понад 100 українських та міжнародних досвідчених фахівців, дослідників і технічних спеціалістів протимінної діяльності взяли участь в інноваційній сесії з питань протимінної діяльності в Україні. Захід спільно організували Женевський міжнародний центр з гуманітарного розмінування (GICHD) та Міністерство економіки України за фінансової підтримки Європейського Союзу ([Урядовий портал](#)).

«Давайте робити інновації, а не заголовки. Щоби результат був на полі, а не лише в яскравих заголовках», — сказав заступник Міністра економіки України Ігор Безкаравайний, виступаючи на відкритті інноваційної сесії.

Під час інноваційної сесії учасники працювали в форматі пленарних сесій і в тематичних робочих групах. Обговорювали, зокрема, питання ефективності процесу розмінування, тестування і масштабування інновацій, покращення координації на національному рівні, визначення критеріїв оцінки нових технологій. Окрему увагу приділили застосуванню мультисенсорних систем для детекції ВВП, які вже зараз на етапі тестування і польових випробувань демонструють хороший результат.

Більше читайте на [сайті](#) Мінекономіки.

([вгору](#))

06.02.2025

Команди понад 20 українських оборонних стартапів пройшли навчання в Кремнієвій долині – Катерина Черногоренко

Протягом двох тижнів вони працювали із фахівцями з провідних американських університетів, Підрозділу оборонних інновацій Міністерства оборони США (DIU), та провідних консалтингових компаній ([Міністерство оборони України](#)).

«Відбір цих команд — свідчення інноваційності нашої країни та її курсу на розвиток технологічних рішень. Ми певні, що ця співпраця дасть сильний поштовх розвитку оборонних і безпекових технологій», — зазначила заступниця міністра оборони з питань цифровізації Катерина Черногоренко.

Учасники програми отримали знання і поради від експертів, можливості стратегічних партнерств у оборонній галузі, а також презентували свої продукти інвесторам з Кремнієвої долини. Протягом пів року провідні американські експерти проводитимуть для них менторські сесії та допомагатимуть планувати вихід на ринок та залучати інвестиції.

«Ми мали честь приймати цю талановиту групу українських підприємців. Їхня винахідливість та драйв відповідають духу інновацій, що так процвітає у Кремнієвій долині, і ми з нетерпінням чекаємо на можливість допомогти їм розвивати свої проекти і робити внесок у глобальну безпеку», — сказав Пітер Маркотулліо, старший віцепрезидент із комерціалізації в SRI International, стратегічний партнер SRI Deep Tech Security Accelerator.

Довідка: Акселератор з наукомістких безпекових технологій (Deep Tech Security Accelerator) — це проєкт з посилення української обороноздатності. Його ініціювали та співзаснували разом з SRI International за підтримки донорів з США, та підтримки Міністерства оборони України та Генерального консульства України в Сан-Франциско Катерина Акименко, запрошена дослідниця Каліфорнійського університету в Берклі та співзасновниця українського консалтингу Yes&Design, та Готьє Вассер — виконавчий директор Центру бізнес-аналітики Фішера при бізнес-школі Хаас (Каліфорнійський університет в Берклі). SRI International — це неприбутковий науково-дослідницький інститут та організація зі штаб-квартирою в Менло-Парку, Каліфорнія, США. Вона займається технологічними розробками для урядових установ і бізнесу та має понад 4 000 патентів та патентних заявок по всьому світу.

([вгору](#))

■ Європейська політика відкритої науки передбачає можливість доступу до передових наукових розробок не лише для професіоналів і нівелює привілеї дослідників з розвинених країн щодо простоти й легкості отримання

найновіших публікацій і наукових даних для вивчення, що має стимулювати науковий прогрес у всьому світі. Додатковим стимулом для впровадження принципів відкритої науки стало питання ефективності розподілу фінансування, оскільки обмеження доступу, особливо в експериментальній сфері природничих наук, призводило до утримання надлишку дослідницької апаратури і дублювання вимірювань, одночасно ускладнюючи незалежну перевірку отриманих наукових результатів. Хоча історія цього руху досить довга, справжні можливості для реалізації ідеї відкритого доступу виникли лише з поширенням інтернет-комунікацій. І після 2016 року, отримавши політичну підтримку спочатку в Європі та США, а потім і на рівні ООН, відкрита наука стала стандартом і новою реальністю. Без урахування цього участь у міжнародній науковій співпраці стає неможливою, а внутрішній розвиток — неефективним (<https://www.facebook.com/NASofUkraine>).

🇺🇦 Коли у жовтні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив національний план щодо відкритої науки, Україна приєдналася до країн Європейського Союзу, які мають стратегію переходу до відкритої науки. Національна академія наук України теж бере участь у реалізації європейських принципів відкритої науки. Практичну реалізацію переходу до відкритої науки покладено на цільовий науково-технічний проєкт НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS) на 2023—2024 роки».

🎯 Цілі впровадження відкритої науки у Національній академії наук України:

📈 поліпшення видимості результатів досліджень науковців НАН України в інформаційному середовищі відкритої науки із застосуванням сучасних технічних та інформаційних засобів;

🌐 розширення доступу наукової спільноти як в Україні, так і на міжнародному рівні до наукових результатів НАН України;

📄 підтримка використання результатів досліджень, їхнього поширення із застосуванням сучасних механізмів відкритої науки, збільшення обізнаності наукового середовища в інших країнах із науковими публікаціями та дослідницькими даними вчених НАН України;

📊 підвищення достовірності, надійності та відтворюваності наукових результатів.

👉 Про результати впровадження європейських принципів відкритої науки у нашій Академії дізнавайтеся зі статті Президента і науковців НАН України для січневого числа журналу «Вісник Національної академії наук України»:

<https://nasu-periodicals.org.ua/.../article/view/14443>

(<https://www.nas.gov.ua/.../files/visn-1-20254-zag21.pdf>)

(вгору)

07.02.2025

МОН оголошує про початок державної атестації наукових установ і ЗВО за інженерно-технологічним та природничо-математичним напрямками

Атестацію проводитимуть відповідно до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 року № 1485, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20 листопада 2024 року за №№ 1743/43088, 1744/43089 (далі — [Методика](#)). Методика є єдиною для наукових установ та закладів вищої освіти ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Кінцевий термін подання документів за науковими напрямками «**Інженерно-технологічний**» та «**Природничо-математичний**» у профільний модуль Національної електронної науково-інформаційної системи URIS — **07.03.2025 р. о 13.00** (за київським часом).

За науковими напрямками «**Безпековий**», «**Біомедичний**», «**Гуманітарно-мистецький**» дату подання матеріалів буде додатково визначено та повідомлено громадськості у межах загального графіка [згідно з наказом](#) МОН № 1675 від 28.11.2024 року.

Інструкції, форми та іншу інформацію стосовно Атестації буде опубліковано в системі URIS за [посиланням](#).

Довідкова інформація за телефонами: +380 44 287 82 04, +380 44 287 82 34, +380 44 287 82 69, +380 44 287 89 30.

([вгору](#))

28.02.2025

Університет Шевченка очолив оновлений рейтинг Webometrics серед українських закладів вищої освіти

Загалом до престижного рейтингового списку 2025 року, складеного Лабораторією кіберметрики (Cybermetrics Lab) Національної дослідницької ради Іспанії (CSIC), увійшли заклади вищої освіти з усього світу, що аналізувалися за рівнем представленості у вебпросторі. Перше видання 2025 року містить інституційні ідентифікатори RoR і враховує вебіндикатори університетів, які демонструють конкурентоспроможність на глобальному рівні ([Світ](#)).

Результати січневого випуску рейтингу Webometrics були оприлюднені на онлайн-платформі для публікації дослідницьких даних [Figshare](#), що підтримує принципи відкритої науки та сприяє забезпеченню прозорості й відкритості наукових матеріалів.

Модель ранжування 2025 року базувалася на аналізі вебOMETричних та бібліOMETричних показників, зібраних із надійних джерел (Majestic, Google Scholar і Scimago-Scopus). Веб дані збиралися протягом перших днів січня, а бібліOMETрична інформація охоплює період із 2019 по 2023 роки.

Міжнародний рейтинг Webometrics, що покликаний демонструвати рівень відкритості університетів у забезпеченні доступу до знань, публікується понад 20 років поспіль. Він є одним із найавторитетніших рейтингів у світовому освітньому середовищі, адже оцінює ефективність роботи університетів через їхню представленість в інтернет-просторі, впливовість наукових досліджень та відкритість освітнього процесу.

Методологія рейтингу [Webometrics Ranking of World's Universities](#) базується на комплексному наборі вебOMETричних і бібліOMETричних даних:

- **Видимість (50%)** – кількість унікальних зовнішніх тематичних джерел, які містять посилання на вебсайт університету.
- **Відкритість (10%)** – цитованість профілів співробітників у Google Scholar (дані Transparent ranking: Top Universities by Google Scholar Citations).
- **Якість (40%)** – кількість публікацій, опублікованих у впливових міжнародних журналах, проіндексованих базою Scopus за період 2019-2023 років.

Лідерство КНУ імені Тараса Шевченка серед українських закладів вищої освіти та високі позиції у світовій академічній спільноті є результатом системної роботи науковців, викладачів і студентів. Університет демонструє стабільний розвиток, підтверджуючи свій статус флагмана української освіти і науки. Це досягнення не лише підкреслює якість наукових досліджень та активність міжнародної співпраці, а й робить Шевченків університет все більш впізнаваним у глобальному академічному просторі.

([вгору](#))

Додаток 10

26.02.2025

Уряд оновив склад Національної ради України з питань розвитку науки і технологій

([Міністерство освіти і науки України](#)).

Зміни, що відбулись:

Зі складу Адміністративного комітету Національної ради у зв'язку зі звільненням, переходом на іншу роботу, зміною посади вилучено:

- Івана Гаврилюка
- Олександра Краснолуцького
- Валерія Іваценка
- Віталія Пасічника

До складу Адміністративного комітету введено нових членів:

- Євгена Мойсюка — заступника міністра оборони України;
- Анатолія Мельниченка — ректора Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (за згодою);
- Вікторію Киреєву — заступницю міністра захисту довкілля та природних ресурсів України;
- Михайла Шевченка — менеджера проєктів з інвестицій акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» (за згодою).

Також зазначено нову посаду чинного члена Адміністративного комітету:

- Денис Шугалій — заступник голови Фонду державного майна України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації.

Рішення ухвалено відповідно до пункту 33 Положення про Національну раду України з питань розвитку науки і технологій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 226, та пункту 2 доручення Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала від 23 січня 2025 р. № 1020/1/1-25 щодо підготовки чергового засідання Національної ради.

([вгору](#))

Додаток 11

26.02.2025

Кабінет Міністрів України призначив Оксану Романівну Кісь головою Національного фонду досліджень України

25 лютого 2025 року Розпорядженням № 158-р, Кабінет Міністрів України призначив Оксану Романівну Кісь головою Національного фонду досліджень України строком з 8 березня 2025 року до 18 квітня 2027 року ([Національний фонд досліджень України](#)).

Оксана Романівна Кісь — українська науковиця, історикиня та антропологиня, докторка історичних наук, провідна наукова співробітниця відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України. Вона є президенткою Української асоціації дослідниць жіночої історії та співзасновницею Української асоціації усної історії.

Її наукові інтереси охоплюють українську жіночу історію, феміністську антропологію, усну історію, гендерні трансформації в постсоціалістичних країнах, феміністські студії і фемактивізм в сучасній Україні, повсякденне життя у таборах переміщених осіб у повоєнній Європі.

З 2019 року Оксана Романівна є членкинею наукової ради НФДУ, головою секції соціальних та гуманітарних наук, заступницею голови Фонду.

Оксана Романівна Кісь має багаторічний досвід у наукових дослідженнях та управлінні науковими проєктами. Її фахові знання і стратегічне мислення будуть спрямовані на подальший розвиток Національного фонду досліджень України та підтримку наукових ініціатив, що сприяють зміцненню наукового потенціалу країни.

Щиро вітаємо Оксану Романівну з новим призначенням і бажаємо успіхів у її діяльності на чолі Національного фонду досліджень України!
([вгору](#))

Додаток 12

15.02.2025

Робоча група завершила розроблення пропозицій щодо вдосконалення діяльності Національного фонду досліджень України

Окрім цього, було порушено питання про нагальну потребу запровадження електронного документообігу, усунення додаткових обмежень на закупівлю спеціалізованого обладнання тощо ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Для розв'язання цих викликів напрацьовано такі ключові кроки:

- розширення напрямів грантової підтримки, зокрема фінансування дослідницької інфраструктури, трансфер знань, мобільність науковців, підтримка молодих учених тощо;
- запровадження механізму коригування формальних помилок у заявках;
- дерегуляція напрямів використання і адміністрування непрямих витрат проєктів;
- розмежування прав і обов'язків керівників проєктів і адміністрації грантоотримувача;
- запровадження можливості корекції кошторису проєктів без проходження складної бюрократичної процедури;
- можливість заміни технічного персоналу проєктів без обов'язкового розгляду науковою радою НФДУ;
- застосування практики укладання безперервних договорів на весь період виконання проєкту;
- запровадження з 2025 року спрощеної форми звітування для усіх проєктів НФДУ;
- впровадження електронного документообігу для звітності за грантами.

Реалізація цих рішень зробить діяльність фонду ефективнішою, підвищить його спроможність, а підтримку науки — доступнішою. Запропоновані зміни НФДУ впроваджуватиме у співпраці з Міністерством освіти і науки України, яке допоможе розробити відповідні зміни в нормативну базу, там де це необхідно.

([вгору](#))

Додаток 13

26.02.2025

Визначено переможців основного конкурсу проєктів наукових досліджень МОН на 2025-2027 роки

Виконавцями цих проектів є заклади вищої освіти та наукові установи, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, які пройшли конкурсний відбір та фінансування яких розпочнеться з березня 2025 року за кошти державного бюджету України ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Основні нововведення конкурсу:

- **Гармонізація форм з програмою «Горизонт Європа»:** адаптація процедур та вимог для підготовки науковців до участі у міжнародних грантових програмах
- **Оптимізація секцій і напрямів конкурсу:** їхню кількість скорочено з 23 до 14, що відповідає міжнародним класифікаціям та стандартам, зокрема класифікації досліджень за принципами ОЕСР
- **Орієнтація на сучасні виклики:** особлива увага до досліджень у сферах оборони, економічного відновлення та технологічного розвитку.
- **Єдина експертна база:** нова система експертизи забезпечує максимальну прозорість оцінювання та об'єктивний відбір
- **Повна цифровізація конкурсного відбору**

Найбільше переможців серед проектів отримали секції: Фізика, ядерна фізика та астрономія / Інформаційні технології та електроніка / Механічна інженерія та машинобудування / Промислові і будівельні технології, логістика, транспорт.

Лідерами за кількістю відібраних проектів стали університети Києва, Львова, Дніпра та Харкова. На реалізацію досліджень у 2025 році буде спрямовано майже 130 млн грн.

Завдяки впровадженним змінам вчені отримали більше можливостей для якісних досліджень, які сприятимуть розвитку країни та її технологічному потенціалу.

([вгору](#))

Додаток 14

МОН затвердило фінансування центрів колективного користування науковим обладнанням у 2025 році

Центри колективного користування науковим обладнанням – це спеціалізовані наукові підрозділи при закладах вищої освіти та наукових установах, які надають доступ до високотехнологічного обладнання для дослідників з різних організацій. Їхня діяльність сприяє підвищенню рівня наукових досліджень, розвитку міжінституційної співпраці та ефективному використанню наявних ресурсів ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

Державна підтримка таких центрів є важливою, оскільки вона дозволяє оновлювати наукове обладнання, забезпечувати його належне

функціонування та розширювати можливості українських вчених у проведенні сучасних досліджень.

Довідково. В рамках проєкту, що фінансувався Міністерством освіти і науки України, Державна науково-технічна бібліотека України розробила [карту](#) центрів колективного користування науковим обладнанням, яка містить інформацію про їхнє обладнання та можливості доступу до нього.

([вгору](#))

Додаток 15

19.02.2025

Рішення Атестаційної колегії МОН: що зміниться

([Міністерство освіти і науки України](#)).

18 лютого 2025 року відбулося чергове засідання Атестаційної колегії МОН, де було розглянуто й ухвалено важливі рішення щодо:

- присвоєння вчених звань професора, доцента, старшого дослідника;
- присудження наукових ступенів доктора наук і кандидата наук;
- створення постійних спеціалізованих учених рад;
- розгляду питань академічної доброчесності та випадків плагіату;
- оновлення Переліку наукових фахових видань України.

Окремі ключові рішення Атестаційної колегії:

- Здійснено аналіз фахових видань категорії А, на предмет індексації у Scopus та/або Web of Science — за результатами з цієї категорії вилучено два видання через припинення індексації у 2022 році;
- Призупинено внесення фахових видань до категорії Б — до моменту розроблення нового Порядку;
- Протидія недоброчесності у дисертаційних дослідженнях — ініційовано заміну голови та секретаря однієї з медичних спеціалізованих учених рад.

«Відбулося перше засідання Атестаційної колегії у цьому році та з моменту переходу цього напрямку в мою сферу відповідальності. Вважаю, що ми повинні не лише надавати звання та наукові ступені, а й системно працювати над підвищенням якості досліджень, дотримуючись стандартів академічної доброчесності та якості наукових публікацій. Це важливий крок до інтеграції української науки в європейський і світовий дослідницький простір», — зазначив заступник міністра освіти і науки України **Денис Курбатов**.

([вгору](#))

Додаток 16

20.02.2025

Українські науковці отримають більше можливостей для міжнародних досліджень: стартував проєкт LUKE

5–6 лютого 2025 року в Брюсселі (Королівство Бельгія) офіційно відкрито проєкт LUKE. Мета проєкту: зміцнення міжнародної наукової співпраці України, запуск спільних дослідницьких ініціатив та залучення додаткового фінансування для українських науковців, а також поглиблення інтеграції України до Європейського дослідницького простору ([Міністерство освіти і науки України](#)).

До консорціуму LUKE увійшли 25 установ та організацій з 15 країн, а його координатором є німецька Агенція з управління проєктами (DLR). **Україну представляють:**

- Міністерство освіти і науки України
- Національна академія наук України
- Національний фонд досліджень України
- Український інститут науково-технічної експертизи та інформації
- Civitta Ukraine

Чому це важливо?

LUKE стане платформою для спільного фінансування транснаціональних науково-дослідних проєктів за участю України. Ключова мета проєкту — оголошення спільного конкурсу дослідницьких грантів для посилення української екосистеми досліджень та інновацій, наукового потенціалу України для післявоєнного відновлення та економічного розвитку. Проєкт триватиме з 1 січня 2025 року до 31 грудня 2028 року.

Під час стартової зустрічі партнери обговорили з Генеральними директоратами Європейської комісії з досліджень та інновацій (DG RTD), а також розширення та східного сусідства (DG ENEST) теперішню ситуацію у сфері досліджень та інновацій в Україні, здійснили перші кроки для ефективної реалізації проєкту та провели командну роботу для визначення подальших (фінансових) ресурсів для підтримки українських проєктів у сфері досліджень та інновацій.

З вітальним словом онлайн до учасників зустрічі звернувся **Григорій Мозолевич**, генеральний директор Директорату розвитку науки МОН України, наголосивши на важливості міжнародної підтримки та спільних досліджень:

«Ми прагнемо до відновлення, реформування та розвитку нашого наукового сектору. Водночас наукова спільнота України також має багато чого запропонувати своїм міжнародним партнерам, тож ми готові об'єднувати наш досвід для посилення Європейського дослідницького простору».

У засіданні також узяла участь **Олена Макаренко**, керівниця експертної групи з питань стратегування та інтеграції до Європейського дослідницького простору МОН, яка презентувала можливості України для міжнародного науково-технічного співробітництва.

Довідково: проєкт LUKE («Linking Ukraine to the European Research Area — Joint Funding and Capacity Building Platform for Enhanced Research and Innovation Cooperation» / «Приєднання України до Європейського

дослідницького простору — платформа спільного фінансування та розбудови потенціалу для посилення науково-дослідницької та інноваційної співпраці») фінансується Європейським Союзом та реалізовується за підтримки Європейської Комісії у межах програми «Горизонт Європа».

Детальніше про проєкт LUKE — [за посиланням](#).
([вгору](#))

Додаток 17

25.02.2025

Science Europe непохитно підтримує Національний фонд досліджень України та українську дослідницьку спільноту

У третю річницю початку війни в Україні Science Europe вкотре висловили свою непохитну підтримку Національному фонду досліджень України (НФДУ) та українській дослідницькій спільноті. У своїй заяві представники асоціації Science Europe закликали українську дослідницьку спільноту продовжувати свою діяльність, визнаючи надзвичайно складні умови, в яких вони працюють ([Національний фонд досліджень України](#)).

[ПЕРЕЙТИ ДО ЗАЯВИ](#)

З моменту набуття НФДУ членства в Science Europe у травні 2022 року, офіс асоціації та її члени продовжують вживати заходів для підтримки як НФДУ, так і української науково-дослідної екосистеми в цілому. Це включає:

- припинення співпраці та участі в науково-дослідних програмах з російськими установами;
- відкриття для українських дослідників нових програм фінансування, виділення додаткових фондів тощо;
- розробка спільних конкурсів та проєктів з українськими установами;
- розміщення та працевлаштування переміщених українських дослідників у своїх дослідницьких центрах;
- діяльність в рамках робочих груп, заходах та подіях Science Europe тощо.

Science Europe запевнили, що з метою зміцнення української науково-дослідної екосистеми ці заходи буде продовжено, відтак, НФДУ, українські заклади вищої освіти, науково-дослідні установи й українські дослідники можуть розраховувати на непохитну підтримку Science Europe, асоціація продовжує підтримувати друзів та колег в Україні.

Висловлюємо щирю вдячність європейським колегам за їхню неоціненну підтримку та солідарність у цей надзвичайно складний час. Спільними зусиллями ми наближаємо перемогу та відновлення української науки.

([вгору](#))

05.02.2025

Конкурс на участь у програмі фінансування міжнародного науково-дослідницьких проєктів Eureka

Програма полегшує співпрацю між організаціями в країнах Eureka (зокрема в Україні), пропонуючи свободу в розробленні проєктної пропозиції та створенні ідеального консорціуму ([Національний університет «Львівська політехніка»](#)).

Вимоги щодо проєкту:

- ідея повинна передбачати міжнародну співпрацю у вигляді конкретного проєкту;
- проєкт має бути спрямований на дослідження або розроблення продукту, процесу чи послуги;
- проєкт повинен мати цивільну мету;
- консорціум має включати щонайменше дві незалежні юридичні особи з принаймні двох країн Eureka, решта учасників можуть бути з інших країн;
- жодна окрема організація чи країна не може нести відповідальність за більше ніж 70% бюджету проєкту.

Фінансування учасників здійснює Міністерство освіти і науки України. Подання заявок на конкурс здійснюється на регулярній основі через онлайн платформу.

Бюджет – 8 500 євро.

[Докладніше](#)

[Сторінка Проєктного офісу Львівської політехніки у соцмережі Фейсбук \(вгору\)](#)

10.02.2025

Експерти зі Швеції, Латвії та України домовились про реалізацію проєкту, спрямованого на посилення ролі українських бібліотек, що фінансується Шведським інститутом

У спільному заході брали участь партнери проєкту – представники Університету Борос, Шведської школи бібліотечних та інформаційних наук, Швеція, співробітники Національної бібліотеки Латвії та представники з України – Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, ВГО Українська бібліотечна асоціація та благодійного фонду «Бібліотечна країна» ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Візит до Латвії – це перший крок нового проєкту, метою якого було познайомитися з партнерами для подальшої спільної діяльності, окреслити напрямки роботи, обговорити результати проєкту, а також отримати натхнення для його подальшого розвитку. Тому учасники проєкту не тільки

познайомилися з роботою Національної бібліотеки Латвії, а й відвідали бібліотеки в регіонах – Ікшкіле та Огре, щоб ознайомитися з широким спектром бібліотечних послуг для різних аудиторій бібліотечної спільноти.

За підсумками зустрічі учасники домовилися про розробку більш комплексної проєктної заявки на підтримку українських бібліотек. Вся увага буде зосереджена на розробці навчальної програми, що ґрунтуватиметься на потребах українських бібліотек, а також на створенні єдиного аналітичного документа, що дозволить висвітлити важливість бібліотек для суспільства у відновленні української держави та для зменшення наслідків війни.

Наступні кроки проєкту – проведення круглих столів на тему ролі та значення бібліотек, а також актуальних потреб українських бібліотек, які відбудуться в онлайн-форматі у березні 2025 року.

([вгору](#))

Додаток 20

21.02.2025

Озгурк І.

У Китаї виявлено новий коронавірус у кажанів

Цей [вірус](#) – нова лінія коронавірусу Нку5, вперше виявлена у японського нетопіра в Гонконгу ([Главком](#)).

Видання зазначає, що дослідження було проведено в лабораторії Гуанчжоу спільно з фахівцями з відділення Академії наук Китаю в Гуанчжоу, а також Уханьського університету та Уханьського інституту вірусології. Очолила роботи відома китайська вірусологиня Ши Чженлі.

«Ми повідомляємо про відкриття та виділення окремої лінії (лінії 2) Нку5-CoV, яка може використовувати не тільки (*мембранний білок*, – «Главком») Асе2 кажанів, але також Асе2 людини та різні ортологи (*гени, виявлені у різних видів із загальним походженням* – «Главком») Асе2 ссавців», – цитує видання вірусологів.

Дослідники виявили, що виділений із зразків кажанів вірус може інфікувати клітини людини.

«Мербековіруси кажанів становлять високий ризик поширення на людей або через пряму передачу або через проміжних господарів», – попереджають вони.

Команда Ши Чженлі зазначає, що новий вірус, що отримав назву Нку5-CoV, «може мати ширше коло господарів та більш високий потенціал для міжвидового зараження». Але при цьому вірусологи кажуть, що поки що немає приводів для паніки, оскільки «ризик появи НКУ5-CoV-2 у людських популяціях не слід перебільшувати». Однак китайські фахівці впевнені, що «потрібне ретельніше дослідження»...

([вгору](#))

10.02.2025

Українська писемність: розвінчання російських міфів

Виразні українські мовні риси зародилися в дописемний період, а відображені в найдавніших рукописних текстах XI ст. Як наголошує Віктор Мойсієнко, усвідомлення цього ніколи не відбудеться, поки науковці (передовсім ідеться про гуманітаріїв — як українських, так і закордонних) не вичавлять із себе бацилу «русского мира», який культивували в науці багато поколінь російських учених ([Світ](#)).

— російські гуманітарії (від Шахматова з Трубецьким до Молдована і Криська) вже понад 200 років поширюють у славистиці зокрема й у світовій гуманітаристиці загалом відверту брехню про давньоруську народність, культуру, мову і писемність як спільну для українців, росіян і білорусів до XIV століття, — каже доповідач. — А Турілов узагалі цю єдність і спільність продовжує нині до XVI століття. Вміло маніпулюючи назвами «руський» і «російський», завели етно- та глотогенез (процес становлення мови) східних слов'ян у глухий кут, називаючи українські й білоруські писемні пам'ятки давньоруськими, руськими або церковнослов'янськими «російської редакції».

Проте, як констатує Віктор Мойсієнко, російські гуманітаристи своїми студіями переконали в цьому абсурді не лише самі себе і поневолені народи, але й багатьох закордонних, та, на жаль, і українських медієвістів.

Практика дослідження найдавніших писемних текстів XI–XIV століть дає науковцям підстави вважати, що Русь-Україна цих часів — це невіддільна частина українського мовного минулого. Професор Мойсієнко вважає, що головне завдання славістів, українських істориків мови — спростувати російські етно- та глотогонічні міфи шляхом створення власного наукового продукту на основі скрупульозного й аргументованого аналізу найдавніших пам'яток нашої писемності, упровадити нову об'єктивну термінологію, пропагувати ці дослідження серед закордонних славістів.

— Терени Русі від XI до XIV століття протиставлялися в мовному плані, — наголошує доповідач. — На основі аналізу писемних пам'яток ми з упевненістю виділяємо періоди української — від XI століття, новгородської — від XI століття, білоруської — від XIII століття і московської писемності — від середини XIV століття. Від XI століття маємо графіті на стінах церков, грамоти на різних предметах, покрайні записи в текстах церковнослов'янських книг, кількість яких з кожним століттям зростала. Наші науковці констатують: їхня належність до давньої української писемної традиції очевидна.

Жива мова — у графіті

Український історик, заступник генерального директора з наукової роботи національного заповідника «Софія Київська» В'ячеслав Корнієнко опублікував 12 томів графіті зі стін Софійського собору, Кирилівської церкви

та церкви Спаса на Берестові, із яких написів XI–XIV ст. — кілька сотень. І всі вони, як констатував Віктор Мойсієнко, мають риси, притаманні саме українській мові.

— На стінах Софійського собору збереглося 7,5 тисячі графіті, — під час обговорення доповіді розповів В'ячеслав Корнієнко. — Вони датуються XI — початком XVII століття, а кількасот написів XI–XIV століття містять виразні риси української мови. Наприклад, бачимо типові закінчення імен — Петро, Марко, Данило. Порівнюючи епіграфічний матеріал із Києва зі знахідками з того ж Новгороду чи Полоцька, можемо впевнено сказати, що подібність графем, яка спостерігається, для невідготовленого фахівця з епіграфіки створила хибне враження, що всі ці графіті написані однією мовою, яку й називали давньоруською. Але насправді навіть на рівні графем київські пам'ятки відрізняються від новгородських цього ж періоду.

Один із міфів, які створили російські науковці, — неперервність і тяглість російської мови від Русі до московії, а відповідно — і до сьогодення. У цьому контексті Віктор Мойсієнко зауважив, що московська писемна традиція, яку в усьому світі знають як російську («русскую»), відома лише від середини XIV століття. У словниках, хрестоматіях «давньоруської мови», «давньоруської літератури» покликання на московські пам'ятки до XIV століття відсутні. «Наприклад, якщо зі «Словаря древнерусского языка XI–XIV вв.» видалити українські, білоруські й новгородсько-псковські приклади до словникових статей, то з 13 томів ілюстрацій із московських пам'яток залишиться заледве на один том», — додав доповідач.

Суть маніпуляції

Чому російські історики започаткували проект «Словарь русского языка XI–XVII веков» і назвали його саме так — не «древнерусского», а «русского»? На думку Віктора Мойсієнка, відповідь очевидна: оскільки до XIV століття російських пам'яток на території московії немає, то потрібно розширити часові межі, адже від XV–XVI й особливо від XVII століть пам'яток з московії відомо вже багато. Суть наукової маніпуляції — першими навести у словниковій статті цитати з української пам'ятки, а потім доповнити цитатами з московських.

Як приклад, професор Мойсієнко навів лексему «бубон» — у всіх історичних лексиконах російської мови зустрічаються найдавніші покликання на українські писемні джерела до XIV століття, а, наприклад, в «Словаре русского языка XI–XVII веков» наводиться покликання на московську пам'ятку 1480 року.

За оцінками дослідників, реєстр рукописних книг церковнослов'янською мовою української редакції XI–XIV століть становить 110–115 одиниць. Палеографічні, орфографічні, лінгвістичні узагальнення дослідники роблять на основі найдавніших писемних пам'яток, які незаперечно належать до української писемної спадщини: Реймське Євангеліє (XI ст.), Остромирове Євангеліє (1056–1057 рр.), Турівське Євангеліє (XI ст.), Ізборники Святослава 1073 і 1076 років, Архангельське Євангеліє (1092 р.), «Пандекти»

Антіоха (XI ст.), Чудівський Псалтир (XI ст.), Бичківський Псалтир (XI ст.), Уривки зі службової мінеї/Мінея Дубровського (XI ст.), «13 Слів Григорія Богослова» (XI ст.), «Синайський патерик» (XI ст.) — усе це пам'ятки, які переписували в Києві. І ще жоден славист, як зауважив Віктор Мойсієнко, аргументовано цього не спростував.

— Писемні пам'ятки, які потрапляли на Русь, звісно, опинялись у столиці — Києві, — зауважив доповідач. — Звичайно, якась книга з Болгарії могла потрапити й до Полоцька, і до Пскова, і до Новгороду. Але зрозуміло, що два скрипторії, котрі працювали вже в першій половині XI століття в Києві (великокняжий і митрополичий лаврський), були найпродуктивнішими.

Помилки — джерело для науковців

Хто ж упровадив перші мовно-орфографічні норми під час переписування церковнослов'янських книг на Русі? російські вчені пишуть, що більшість церковнослов'янських пам'яток на великій східнослов'янській території характеризується єдністю лінгвістичних норм. «Суть російського міфу — нібито від XI століття, коли писемні пам'ятки проникали на терени Русі, ці норми виникали в Києві, Новгороді, Полоцьку, Москві та інших територіях одночасно, — пояснив Віктор Мойсієнко. — Тобто складається враження, що писці комунікували між собою і домовлялися щодо норм. Це абсурд, адже зрозуміло, що норми впроваджувала конкретна людина, яка переписувала».

Одним з таких людей був київський дяк Григорій, який, переписуючи Остромирове Євангеліє у 1056–1057 роках, свідомо чи несвідомо вводив відхилення від церковнослов'янського оригіналу, викликані впливом його рідної київської говірки.

— Наприклад, він першим написав слова «серця», «наріц'ємий», щоб підкреслити м'якість, — розповів Віктор Мойсієнко. — Бачимо й українське повноголосся — «Володимира». А також — абсолютно унікальну особливість — дієслівну форму без кінцевого «ть». Хоча жодної такої форми у тексті на 340 сторінок писець Григорій не допустив, але у приписці вжив: замість «напишеть» — «напише». Чому він це зробив? Бо він так розмовляв.

Зустрічаються у київських пам'ятках того періоду і приклади відображення твердості/м'якості приголосних перед історично дієзними. «Очевидно, для писця «л» у слові «лице» і в слові «ізбавляя» мали різний ступінь м'якості, — зауважує професор Мойсієнко. — Ми звертаємо увагу і постійно наголошуємо, що новгородські писці, білоруські писці, а пізніше — і московські писці ніколи такого явища не впроваджували».

— Зі столиці київська писемна традиція (і відповідно започаткована редакція церковнослов'янської мови) поступово перетікає до Галицько-Волинського Королівства, де вона не лише продовжує київську, але й відбувається увиразнення цієї редакції в напрямку проникнення дотепер небувалої кількості говіркових місцевих елементів, — продовжує Віктор Мойсієнко. —

Тобто, виразна окремішність галицько-волинської редакції церковнослов'янської мови була настільки очевидною, що навіть московським історикам мови нічого не залишалось, як визнати існування окремого наріччя давньоруської мови. Але ніде в дослідженнях російських істориків мови ми не знайдемо нічого про окремішність київського і московського наріч. Про окремішність новгородського і галицько-волинського — так. Але ж усі ці характерні для пізнішого розвитку писемності на теренах Русі особливості пішли з Києва. Просто вони увиразнилися набагато потужніше на теренах Галичини й Новгородської землі.

Серед наукових праць, які розвінчують російські міфи, Віктор Мойсієнко назвав «Історію української мови. Хрестоматія X–XIII ст.» Василя Німчука, праці академіка НАН України Григорія Півторака (зокрема «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов»). Не втрачають актуальності й класичні праці Юрія Шевельова, які були опубліковані пів століття тому, зокрема його «Історична фонологія української мови».

А невдовзі вийде спільна з професоркою Варшавського університету Йоанною Геткою праця Віктора Мойсієнка, в якій автори доводять тяглість української мови від XI до XIV століття.

Що у світовій славистиці?

Директор Інституту української мови НАН України Павло Гриценко під час обговорення наголосив, що в сучасній світовій славистиці російська доктрина далеко не панівна і її інколи на сміх піднімають серйозні дослідники, які займаються наукою, а не політикою в науці.

— У сучасній світовій славистиці сьогодні тверде й абсолютно обґрунтоване переконання, що формування слов'янських, зокрема й української, мов відбувається на підставі локальних діалектних архетипів, що існували на цій території від кінця VI століття (від кінця розпаду тієї спільності, яку ми називаємо праслов'янською мовою), і це все є у фундаментальних працях, — розповів Павло Юхимович. — Те, що ми маємо сьогодні концепцію російську і концепцію неросійську — це закономірна ідеологічна боротьба в науці.

За словами Павла Гриценка, маємо віддати належне іноземному члену НАН України Юрію Шевельову — він був потужним ученим, до якого дослухалися всі провідні дослідники слов'янських мов і який у своїх працях спростував як ненаукову теорію східнослов'янської мовної єдності.

— Віктор Мойсієнко навів лише вершки багатьох досліджень, додавши зокрема і свої, — зауважив директор Інституту української мови. — Факт, що українська мова виникла не в XIV столітті, а значно раніше — це не наше революційне надбання. Західний світ уже поховав російські міфи. А те, що росіяни продовжують міфотворчість — це їхня справа. А наша — через свої дослідження і публікації доносити всю історичну правду, історичну вітальність української мови, а не сперечатися з росіянами.

Однією з важливих проблем Павло Гриценко назвав нестачу фахівців з історії української мови. У цьому контексті він запропонував доручити Відділенню мови, літератури і мистецтвознавства НАН підготувати звернення до Міністерства освіти і науки з пропозицією переглянути концепцію підготовки фахівців з української мови, наголосивши на необхідності глибшого вивчення історії української мови й діалектології.

Що можемо протиставити?

Тема, яку порушив Анатолій Мойсієнко, була, є і завжди буде на часі, але до актуальності наукової війна додала актуальності політичної. Таку думку висловив виконувач обов'язків академіка-секретаря відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України Богдан Ажнюк. «рашисти, аби якось мотивувати свої зазіхання на нашу землю, поширюють брехливі спекулятивні наративи про те, що всі давньокиївські пам'ятки — це їхня легітимна спадщина», — зауважив академік.

Він нагадав, що в росії видано 13 томів «Словаря древнерусского языка XI– XIV вв.» і риторично запитав, чи можемо ми протиставити їм 13 наших томів чи бодай десяток. Отже, простір для роботи наших науковців — дуже великий. Богдан Ажнюк погодився з Павлом Гриценком, що напрям історії української мови сьогодні переживає не найкращі часи й збіднений у кадровому плані, тож треба докласти зусиль для виправлення ситуації.

Окреслив академік й інші завдання на подальшу перспективу. Це насамперед реанімація і доведення давніх проєктів до рівня друкованих праць — у цьому контексті було згадано картотеку словника церковнослов'янської мови. А також — інформаційна робота в ЗМІ, щоб те, що продукують науковці, не залишалось здобутками вузького фахового середовища.

Отже, спростування псевдонаукової російської міфології залишається одним із найбільш актуальних завдань українських вчених. Тому немає сумніву, що розгортання досліджень історії української мови найдавнішого періоду потребує посиленої уваги й з боку наукових установ, і з боку університетів.

Як резюмував президент НАН України академік Анатолій Загородній, студії в цій галузі варто нарощувати й розвивати, слід максимально активізувати дослідження давньої української писемності, публікувати пам'ятки з глибоким науковим коментарем і доносити це до уваги української та міжнародної наукових спільнот.

Підготував Дмитро ШУЛІКІН

([вгору](#))

Додаток 22

27.02.2025

Хто працюватиме в 30-й Українській антарктичній експедиції: визначено склад

Затверджено склад ювілейної, 30-ї Української антарктичної експедиції (УАЕ). Команда працюватиме на станції «Академік Вернадський» упродовж року: з березня 2025-го до квітня 2026-го ([Міністерство освіти і науки України](#)).

У новій експедиції — 13 учасників та учасниць. Зокрема, 8 вчених (3 метеорологи, 3 біологи та 2 геофізики) та 5 представників команди життєзабезпечення: сисадмін, дизеліст, механік, лікарка та кухарка. Повний поіменний список — наприкінці новини.

Очолив 30-ту УАЕ досвідчений український полярник, метеоролог Олександр Полудень. Раніше він працював у п'яти річних експедиціях на станції «Академік Вернадський» як озонетрист. Цього разу вперше керуватиме командою і також вивчатиме озоновий шар Землі.

В експедиції буде чотири жінки: це стільки ж, як і в нинішній 29-й УАЕ. Нагадаємо, що вона стала рекордною за кількістю учасниць за останні 27 років. Перед цим чотири полярниці зимували на «Вернадському» у другій УАЕ 1997-98 років, а потому близько 20 років (до 2018-го) взагалі існувала негласна заборона на включення жінок до українських експедицій.

30-та УАЕ проводитиме в Антарктиці геофізичні, метеорологічні та біологічні дослідження, а також забезпечуватиме роботу станції «Академік Вернадський».

Більше цікавих фактів про нову експедицію та її роботу дивіться на [інфографіці](#).

Склад 30-ї Української антарктичної експедиції

Науковці	Керівник експедиції <i>Метеоролог</i> Олександр Полудень Черкащина <i>П'ять річних експедицій</i>	
	<i>Метеоролог</i> Роман Глущенко Київ	<i>Метеоролог</i> Олексій Мельничук Житомирщина
	<i>Геофізик</i> Андрій Сопін Харків <i>Чотири річні експедиції</i>	<i>Геофізик</i> Альберт Грабовецький Дніпро
	<i>Біологиня</i> Єлизавета Сафонова Одеса	<i>Біологиня</i> Зоя Швидка Київ
	<i>Біолог</i> Тарас Перетятко Львів <i>Одна річна експедиція</i>	
Команда життєзабезпечення	<i>Лікарка</i> Юлія Тихонович Полтавщина	<i>Кухарка</i> Олена Лещенко Полтава <i>Одна сезонна експедиція</i>
	<i>Системний механік</i> Юрій Шовкалюк Київщина <i>Дві сезонні експедиції</i>	<i>Дизеліст-електрик</i> Єгор Звержинський Полтавщина

[\(вгору\)](#)

Додаток 23

13.02.2025

Як бактерії допомагають антарктичним рослинам виживати: важливе дослідження за участі науковиць НАНЦ

Нагадуємо, що в Антарктиці є два види квіткових (судинних) рослин: щучник антарктичний і перлинниця. Вони виживають та поширюються в умовах низьких температур і значного ультрафіолетового випромінювання ([Національний антарктичний науковий центр](#)).

Вчених зацікавило, як рослинам у цьому допомагають бактерії, що мешкають всередині них.

Науковці визначили набори генетичної інформації (геноми) деяких таких симбіотичних антарктичних бактерій і виявили гени, які сприяють зменшенню стресу, синтезу фітогормонів, а також покращенню живлення рослин.

«Нам вдалось з'ясувати, що часто ці симбіотичні бактерії покращують стан рослин за нижчих, більш стресових температур. За деяких умов бактерії активізували гени, що сприяють росту рослин (наприклад, синтезу трегалози чи триптофану), безпосередньо всередині рослин», — зазначила Євгенія.

Більше того, бактерії впливають на кількість вторинних метаболітів всередині рослин (наприклад, фенолів, флавоноїдів чи глікозидів), які мають антиоксидантну функцію і так допомагають рослині долати стрес.

Також було встановлено, що деякі симбіотичні бактерії впливають на функціонування фотосинтетичного апарату рослин.

Це дослідження під керівництвом вченої НАНЦ зробило наукову спільноту ближчою до відкриття «суперсили» антарктичних рослин, яку в майбутньому можна буде використовувати на користь людства.

Проєкт впроваджувався Національним антарктичним науковим центром спільно з Національним ботанічним садом імені М. М. Гришка НАН України та лабораторією фотосинтетичних процесів, кафедра експериментальної біології рослин, Університет ім. Масарика (Брно, Чеська Республіка).

[\(вгору\)](#)

Додаток 24

04.02.2025

Ендокринні порушення: зменшити ризики

Запитуємо у пані Ірини: чому вона обрала саме цю тему? Чому це важливо? ([Національний фонд досліджень України](#)).

«Чернівецька область є ендемічною щодо йододефіциту, відповідно, показники ендемічного зобу в регіоні дуже високі. За статистикою, до патологій щитоподібної залози більш схильні жінки, і важливо з'ясувати причини, чому так, – відповіла дослідниця. – Окрім того, під час ракетних атак люди спускаються в укриття і проводять там чимало часу. На жаль, в укриттях часто бракує освітлення, що може привести до порушення циркадіанних ритмів організму та збоїв у роботі щитоподібної залози».

Темі захворювань щитовидної залози дорослих і, зокрема, вагітних жінок, присвячене й докторське дослідження науковиці. До отримання гранту Нідерландської дослідницької ради пані Ірина вивчала зміни в роботі залози та епіфізу в умовах порушеного фотоперіоду у тварин.

Грантове фінансування NWO дало можливість розширити тематику дослідження, зокрема, проаналізувати клінічні дані пацієнтів, які проживають в ендемічній зоні у Чернівецькій області.

«Один з основних напрямків дослідження – порушення гомеостазу щитоподібної залози, зокрема, за умов впливу токсичних речовин, – розповіла дослідниця. – Вивчаємо й зміни в роботі щитовидної залози під час вагітності та вплив цих змін на формування плоду».

Під час виконання проєкту науковця проаналізувала аналогічні дослідження в Україні та за її межами; збирила клінічні дані понад трьох сотень пацієнтів, що перебувають на амбулаторному нагляді та патогістологічні висновки щодо оперативних втручань. Ці дані допоможуть ученим краще зрозуміти епідеміологію ендемічного зобу у регіоні та змодельовати, як може розвиватися ситуація з захворюваннями.

«На основі цих даних плануємо розробити рекомендації щодо раннього виявлення патологій щитоподібної залози та профілактичного скринінгу, – продовжила розповідь Ірина Попова. – У рекомендаціях врахуємо вік, стать, умови проживання людей, тривалість порушення біоритмів. Упевнена, що це допоможе покращити надання медичної допомоги пацієнтам з ендокринною патологією».

Перші результати роботи науковця представила колегам під час візиту до Утрехтського університету наприкінці 2024 року. На сьогодні у співавторстві з Елен Хессел (Ellen Hessel) з Національного інституту громадського здоров'я та навколишнього середовища Нідерландів та професоркою Тетяною Білоус з Буковинського державного університету підготовлена до публікації перша стаття. Майже завершена й друга стаття, про особливості роботи щитоподібної залози у вагітних за умов впливу токсичних речовин.

Запитуємо у пані Ірини: як вона знайшла партнерів у науковій спільноті Нідерландів?

«Це мій перший досвід наукової співпраці з нідерландськими дослідниками, – відповіла вона. – Проєкт для співпраці я знайшла під час

спеціального заходу з пошуку партнерів, який організували NWO та НФДУ в серпні 2023 року. Саме під час онлайн-зустрічі познайомила з представницею проєкту Еленою Домінгес Ромеро (Elena Dominguez-Romeo). Потім були кілька інтерв'ю та онлайн зустрічей з професоркою Джульєттою Леглер (Juliette Legner), Елен Хессел та професором Крісом Евелло (Chris Evelo), обговорення плану дослідження та оформлення заявки».

З командою, яка виконує проєкт, пані Ірина познайомила й особисто під час візиту до Утрехта.

«Це спільнота професіоналів з різних галузей, які працюють задля покращення здоров'я людей, – розповіла співрозмовниця. – Я була вражена злагожденістю роботи, взаємопідтримкою та уважністю до деталей. Окрім того, наукова спільнота стежить за бойовими діями в Україні та щиро підтримує нашу країну».

Для Ірини Попової участь у проєкті за кошти Нідерландської дослідницької ради – це можливість продовжувати наукову роботу в Україні. «Я щиро вдячна NWO та НФДУ за цю неймовірну можливість, – наголосила вона. – Окрім того, робота з науковцями Утрехтського університету та їх підтримка дають мотивацію рухатися вперед та створювати краще майбутнє вдома, в Україні».

Світлана ГАЛАТА

([вгору](#))

Додаток 25

20.02.2025

На Кіровоградщині відновили зернові сорти з Херсонщини, які були майже втрачені під час окупації

"Інститут кліматично орієнтованого землеробства НААН релокувався з Херсона в Одесу, і коли почалася повномасштабна війна, ми розмножували їхній [насіenneвий](#) матеріал, щоби зберегти його генетично. Потім передали колегам, щоб вони відновили сорти, які були втрачені під час окупації, і тепер їх вирощують, впроваджують. Крім того, ми проводимо спільні дослідження на договорах творчої співпраці, щоб збагатити інформаційні дані", - розповів Іщенко ([ukrinform.ua](#)).

Він зазначив, що установа співпрацює з Всеукраїнським інститутом селекції, з ДУ Інститут зернових культур НААН, Донецькою сільськогосподарською дослідною станцією НААН, Миронівським інститутом пшениці ім. В. М. Ремесла НААН, Інститутом рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН, Селекційно-генетичним інститутом – Національним центром насіннезнавства та сортовивчення та ін.

Співпраця відбувається у напрямку випробування культур, але також була творча співпраця в селекції.

"Коли ми співпрацювали з Миронівським інститутом пшениці, закладали різний селекційний матеріал в трьох локаціях: у нас в інституті, у

Миронівському інституті пшениці, – це лісостепова зона, – і в Носівській селекційно-дослідній станції Полісся. Різні зони, але однакові селекційні лінії. Їх досліджували, і так отримали матеріал, на основі якого створили нові сорти ячменю ярого", - говорить науковець.

Таким чином дослідили як змінюється реакція сортів і ліній, як вони себе проявляють у різних зонах вирощування. Дослідження публікували в міжнародних наукових базах даних Scopus і Web of Science та в українських спеціалізованих наукових виданнях.

([вгору](#))

Додаток 26

05.02.2025

Борисіхіна К.

Навіть через півсотні років. Дослідження виявило довгострокові наслідки ПТСР у ветеранів В'єтнаму

Дослідження, опубліковане в журналі Journal of Occupational and Environmental Medicine, ґрунтується на унікальному 35-річному дослідженні здоров'я і благополуччя ветеранів В'єтнаму. У ньому взяли участь 729 ветеранів, які пройшли службу у В'єтнамі, з ширшої вибірки з 12 400 осіб, які служили в збройних силах США під час війни ([nv.ua](#)).

Результати дослідження підтверджують, що як участь у бойових діях, так і ПТСР є ключовими факторами, що визначають довгострокові наслідки для фізичного і психічного здоров'я.

Особливо тривожними виявилися дані про здоров'я серцево-судинної системи ветеранів. 28% учасників повідомили про діагностовані захворювання серця, причому в тих, хто зазнав інтенсивнішого впливу бойових дій, ймовірність розвитку серцево-судинних захворювань була вдвічі вищою, ніж у тих, хто зазнавав меншого впливу.

Розлад також тісно пов'язаний із підвищеним рівнем хронічних захворювань, таких як артрит, апное уві сні та гастроезофагеальна рефлюксна хвороба.

Дослідження також виявило, що навіть форма ПТСР, за якої симптоми не досягають порогу для формального діагнозу, суттєво впливає на здоров'я ветеранів. Ветерани з підпороговим розладом мають гірші показники фізичного та психічного здоров'я, ніж ті, хто ніколи не відчував ПТСР. При цьому вони часто не мають права на отримання допомоги від Управління у справах ветеранів, що підкреслює серйозну проблему в існуючій системі охорони здоров'я.

Дослідження, присвячене психосоціальним аспектам впливу бойових дій, виявило чотири різні моделі ПТСР за 35 років. У 2020 році 9% ветеранів все ще страждали від недуги. У 25% був підпороговий ПТСР, а у 10% ПТСР був у минулому, але симптоми більше не проявлялися. Більше половини учасників (56%) ніколи не відчували симптомів розладу.

Ветерани з ПТСР або підпороговим ПТСР повідомляли про значно гіршу якість життя, вищий рівень тривожності та депресії, а також про гірший загальний стан здоров'я.

Дослідження також пов'язує ПТСР із соціальними та сімейними проблемами. Ветерани з ПТСР або підпороговим розладом мали вищі показники розлучень і розставань, особливо ті, хто брав участь у більш інтенсивних бойових діях.

Середній вік учасників дослідження становить 72 роки, і їхні поточні проблеми зі здоров'ям потребують постійної уваги з боку медичних працівників і політиків. Дослідники закликають до комплексного підходу до догляду за ветеранами, який враховує весь спектр симптомів ПТСР, включно з підпороговими випадками, і бере до уваги як психологічні, так і фізичні наслідки бойових дій.

Правова інформація. Ця стаття містить загальні відомості довідкового характеру і не повинна розглядатися як альтернатива рекомендаціям лікаря. NV не несе відповідальності за будь-який діагноз, поставлений читачем на основі матеріалів сайту. NV також не несе відповідальності за зміст інших інтернет-ресурсів, посилання на які присутні в цій статті. Якщо вас турбує стан вашого здоров'я, зверніться до лікаря.

([вгору](#))

Додаток 27

06.02.2025

ТРЕТИНА ЗЕМНОЇ СУШІ МОЖЕ СТАТИ НАДТО СПЕКОТНОЮ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПЕВНОГО ВІКУ: ПРО КОГО МОВА

Зміна клімату призводить до збільшення числа смертоносних хвиль тепла в усьому світі, створюючи умови за межами того, що може витримати людина. Минулого року понад 1300 людей загинули під час паломництва хадж у Саудівській Аравії, де температура досягла 51,8 градуса за Цельсієм ([ZN.UA](#)).

У ході нового дослідження вчені вивчили вплив пекучої спеки на організм людини. Вони з'ясували, що площа суші, яка буде схильна до небезпечних температур, значно збільшилася. При цьому найбільшому ризику наражаються жителі Північної Африки та Південної Азії.

У своєму дослідженні вчені розглядали як небезпечні, так і нестерпні рівні спеки, коли температура піднімається до 42 градусів за Цельсієм протягом шести годин.

Дослідження дійшло висновку, що в період з 1994 по 2023 рік спека та вологість досягли небезпечних рівнів для людей віком до 60 років на територіях, еквівалентних приблизно 2% суші. Для людей похилого віку ця площа зростає до 20% суші.

Провідний автор дослідження Том Метьюз із Королівського коледжу Лондона сказав, що дослідження підкреслює «потенційно смертельні наслідки» підвищення середньої температури Землі на два градуси Цельсія вище за доіндустріальний рівень.

Паризька кліматична угода передбачала обмеження зростання глобальної температури значно нижче двох градусів Цельсія, переважно до 1,5 градусів. Але 2024 став першим, коли температура на планеті піднялася на 1,5 градуса Цельсія вище доіндустріального рівня.

Вчені з'ясували, що при потеплінні на два градуси Цельсія площа суші, небезпечна для молодих людей, досягне 6%. Люди віком понад 60 років опиняться під загрозою приблизно на третині суші.

Пороги виживання, які досі були перевищені лише на короткий час для людей віком понад 60 років у найспекотніших регіонах планети, можуть також вплинути на молодих людей у спекотних регіонах із дуже високим рівнем глобального потепління.

"У таких умовах тривале перебування на відкритому повітрі - навіть для тих, хто перебуває в тіні, при сильному вітрі і п'є багато води - може, як очікується, викликати летальний тепловий удар", - сказав Метьюз.

Тепловий стрес виникає, коли природні системи охолодження організму виявляються перевантаженими. Він може викликати запаморочення та головний біль, а також зупинку роботи органів і навіть смерть.

Раніше вчені заявили про те, що океани Землі нагріваються зі швидкістю, що зростає, що свідчить про те, що і [глобальне потепління прискорюється](#). За словами дослідників, потепління океану прискорилося більш ніж у чотири рази з 1980-х років і, ймовірно, прискорюватиметься й у майбутньому.

([вгору](#))

Додаток 28

03.02.2025

Гренландський льодовиковий щит тріскається швидше, ніж будь-коли – вчені

За словами дослідників, втрата льоду в Гренландії була причиною підвищення рівня моря приблизно на 14 мм з 1992 року ([ukrinform.ua](#)).

Науковці також стверджують, що якби весь Гренландський льодовиковий щит розтанув, рівень моря міг би піднятися на сім метрів.

Зазначається, що їхнє дослідження буде використано для вдосконалення моделей майбутньої поведінки Гренландського льодовикового щита.

«У світі, що теплішає, ми очікували б утворення більшої кількості тріщин. Тому що танення льодовиків прискорюється у відповідь на підвищення температури океану, а також тому, що тала вода, яка заповнює тріщини, може викликати розломи глибше в лід. Однак досі у нас не було даних, щоб показати, де і як швидко це відбувається на всьому

Гренландському льодовиковому щиті», - заявив провідний автор дослідження доктор Том Чадлі з географічного факультету Даремського університету (Англія).

Він додав, що науковці вперше можуть спостерігати значне збільшення розмірів і глибину тріщин у швидкоплинних льодовиках на краях Гренландського льодовикового щита у проміжок часу - п'ять років і менше.

Як повідомляв Укрінформ, експерти Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) підтвердили, що 2024 рік був [найспекотнішим за всю історію спостережень](#).

([вгору](#))

Додаток 29

10.02.2025

Японські науковці виявили, що рівень вуглецю в атмосфері рекордно зріс у 2024 році

Зазначається, що Міністерство охорони навколишнього середовища Японії та Національний інститут екологічних досліджень використовували японський супутник Ibuki для спостереження за щільністю парникових газів, включаючи CO₂ і метан, в атмосфері ([ukrinform.ua](#)).

Дослідники наголошують, що щільність CO₂ минулого року становила в середньому 421,3 проміле, що є найвищим показником з моменту початку спостережень у 2010 році. За їхніми словами, це означає збільшення порівняно з попереднім роком на 3,5 проміле, що також є найбільшим показником за всю історію спостережень.

Представники міністерства вважають, що найбільше зростання за рік, можливо, було частково пов'язане з нещодавніми великими лісовими пожежами в Канаді та Бразилії.

Вони також називають іншу можливу причину - збільшення викидів вуглецю від діяльності людини, наприклад використання викопного палива.

Міністр навколишнього середовища Японії Кейічіро Асао заявив, що він розглядає дані «з почуттям терміновості», оскільки збільшення щільності парникових газів є головним фактором підвищення температури на Землі.

Він додав, що Японія продовжуватиме співпрацювати з іншими країнами та робитиме все можливе для скорочення викидів парникових газів.

Як повідомляв Укрінформ, в останньому випуску щорічного бюлетеня Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) [щодо парникових газів](#) йшлося про те, що забруднення атмосфери Землі, що викликає потепління планети, за минулий рік досягло найвищого рівня в історії людства, і це є тривожним показником нездатності світу стримати зміну клімату.

([вгору](#))

19.02.2025

InnovateUkraine відкриває другий раунд інвестицій у проєкти зеленої енергетики.

Шановні партнери, запрошуємо вас долучитися до другого раунду інвестицій у сфері зеленої енергетики! ([Academ.City](#)).

Фокус другого раунду InnovateUkraine – це низьковуглецеві рішення, спрямовані на зміцнення енергетичної стійкості України.

Підтримка від Великої Британії

Велика Британія інвестує **17 мільйонів фунтів стерлінгів** у розвиток інноваційних енергетичних проєктів, що сприятимуть відновленню та сталості української енергосистеми. Це фінансування, оголошене під час візиту міністра закордонних справ Великої Британії **Девіда Ламмі** до Києва, підтримає другий раунд конкурсу **InnovateUkraine** – фонду для тестування низьковуглецевих рішень, адаптованих до енергетичних потреб України.

Співпраця для майбутнього

Другий раунд програми **InnovateUkraine** заохочуватиме інноваційну взаємодію між британськими, українськими та міжнародними компаніями, а також науково-дослідними установами. Спільними зусиллями вони розроблятимуть масштабовані та сталі енергетичні рішення.

Програма зосередиться на таких ключових напрямках:

- Розумні зелені мережі
- Відновлювана генерація
- Відновлюване тепло
- Зелені види палива
- Низьковуглецеві будівлі
- Декарбонізація промисловості
- Перепрофілювання енергетичної інфраструктури

Коментар посла Великої Британії в Україні Мартіна Гарріса:

*"Я пишаюся тим, що Велика Британія продовжує підтримувати український енергетичний сектор. Це фінансування є частиною нашого 100-річного партнерства, підписаного прем'єр-міністром і президентом Зеленським у січні. Спільні проєкти британських і українських компаній, університетів та громадського сектору допоможуть обом країнам розробляти екологічно чисті та стійкі енергетичні рішення. **InnovateUkraine** – це яскравий приклад перспективного партнерства між нашими країнами. Ми й надалі стоятимемо пліч-о-пліч з Україною."*

Старт подачі заявок та підтримка учасників

Прийом заявок на другий раунд **InnovateUkraine** стартує у **середині березня 2025 року**. Відібрані проєкти розпочнуть реалізацію наприкінці 2025 року та отримають **24 місяці** на впровадження своїх рішень. Команди

матимуть доступ до акселераційної програми, що допоможе залучити подальші інвестиції.

Успіх першої когорти InnovateUkraine

Вже зараз перші проекти програми сприяють зміні енергетичного ландшафту України. Вони допомагають створювати **надійні та ефективні системи опалення**, а також надихають нове покоління вчених та інноваторів.

Серед реалізованих рішень:

Нова технологія акумуляторного зберігання місцевого виробництва, що може перевершити існуючі аналоги.

Переробка відходів бетону, що значно зменшує викиди CO₂ при будівництві.

Інструмент для ефективного використання геотермальної енергії, що робить цей напрямок більш привабливим для інвесторів.

Дізнайтеся більше про програму та вимоги до участі:
www.innovateukraine.io
(вгору)

Додаток 31

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ провів у Києві інформаційний захід, присвячений аспектам Програми «Горизонт Європа»

13 лютого 2025 року відбувся інформаційний захід «Окремі аспекти Учасників привітали Ольга Полоцька, виконавча директорка Національного фонду досліджень України, Єгор Пивоваров, спеціаліст із питань політики Операційного відділу II Представництва ЄС в Україні, та Олена Макаренко, керівниця експертної групи з питань стратегування та інтеграції до європейського дослідницького простору Директорату розвитку науки Міністерства освіти і науки України. У своїх промовах спікери наголосили на важливості залучення українських учасників до програм фінансування ЄС, зокрема «Горизонту Європа», що таким чином сприятиме не лише розвитку вітчизняних сфер науки, досліджень та інновацій, а й наблизатиме інтеграцію України до Європейського дослідницького простору. Крім того, вони підкреслили обсяг і вагомість потужної роботи, яку в цьому напрямі здійснює «Офіс Горизонт Європа в Україні» як Координаційний центр Рамкової програми ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

У I робочій частині спеціалісти Офісу познайомили присутніх із флагманською Програмою ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» загалом, результатами роботи відділу «Офіс Горизонт Європа в Україні» для українських учасників Програми протягом понад року його діяльності на базі Національного фонду досліджень України. Окремо були висвітлені такі теми, як: юридичні аспекти участі, застосування практик відкритої науки в проєктах Програми, підготовка ключових документів Програми для написання успішної проєктної заявки.

II робоча частина розпочалася майстер-класом із роботи з інструментом ЄС – порталом фінансування і тендерів (EU Funding and Tenders Portal) та використання його можливостей у пошуку конкурсів, партнерів тощо. Серед інших питань, що були представлені фахівцями Офісу: особливості застосування фінансових механізмів у Програмі «Горизонт Європа», можливості каскадного фінансування на прикладах проєктів, які вже реалізують. Традиційно були ґрунтовно висвітлені грантові можливості для бізнесу в рамках Програми – це тема, яка завжди цікавить дуже велику кількість потенційних аплікантив. Завершальна презентація була присвячена процесу оцінювання проєктних пропозицій та критеріям їх відбору, що також потребують обізнаності для створення успішних заявок.

Подія завершилася досить насиченою сесією питань та відповідей, а також нетворкінгом, під час якого учасники могли поспілкуватися безпосередньо з командою Офісу і також поставити свої питання. Підбиваючи підсумки, начальник відділу «Офісу Горизонт Європа в Україні» пан Ігор Таранов подякував усім, хто особисто відвідав захід і долучився онлайн – а це понад 200 учасників. Керівник Офісу закликав активно брати участь у конкурсах Програми «Горизонт Європа» та звертатися за консультаціями і порадами до фахівців Офісу, які є відкритими до спілкування й надання допомоги.

([вгору](#))

Додаток 32

21.02.2025

Обговорено інновації в бібліотечній діяльності на міжнародному рівні

Захід, організований відділом цифрових інновацій Публічної бібліотеки Торонто (Toronto Public Library Digital Innovation Services), об'єднав бібліотечних професіоналів з усього світу для обговорення найактуальніших тем сучасної бібліотечної справи ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

У програмі вебінару були представлені ключові виступи:

- **Доповідь доктора Роберта Сейтовірти (Dr. Robert Seitovirta) (Helsinki Central Library Oodi, Фінляндія) на тему: «Унікальний підхід Фінляндії до протидії дезінформації».** У ній ішлося про нещодавній досвід бібліотеки у розробленні стратегій кризової комунікації та підходи до аналізу інформаційного простору.

- **Виступ Джона Брауна (Jon Braun) (LibraryLink NJ, США) на тему: «AI Ambassadors у Нью-Джерсі, США».** Пан Джон поділився досвідом установи у створенні програм залучення персоналу до вивчення штучного інтелекту. Зокрема, презентував поетапний план розробки курсів з інноваційних технологій.

- **Презентація Фіони О'Коннор (Fiona O'Connor)** (Toronto Public Library) щодо практичних аспектів використання ШІ у бібліотеках Торонто. У своїй доповіді, пані Фіона акцентувала увагу на розвитку партнерств із неурядовим сектором та бізнесом у створенні платформ вивчення ШІ у бібліотеках.

По завершенні виступів відбулося їхнє обговорення та дискусія в контексті проблемних питань. Учасники від НБУВ поділилися власним досвідом інтеграції інноваційних технологій у діяльність бібліотеки, обговорили перспективи впровадження ШІ у процеси обслуговування користувачів та дослідницької діяльності, зазначивши, що напередодні відбулося засідання Вченої ради НБУВ, на якому вперше обговорювалися питання, пов'язані із застосуванням ШІ в сфері бібліотечної науки та практики.

Представники НБУВ поставили низку запитань, зокрема щодо сприйняття співробітниками Публічної бібліотеки Торонто впровадження ШІ, а також обговорили практичний досвід використання ШІ у повсякденній діяльності бібліотек.

Участь НБУВ у таких заходах сприяє розвитку міжнародної фахової комунікації та активної співпраці із зарубіжними партнерами, вивченню інноваційних форм і методик бібліотечної діяльності, закладанню підґрунтя до впровадження прогресивних бібліотечних практик в Україні.

([вгору](#))

Додаток 33

11.02.2025

Прокачаний ШІ: синтетичний та некерований. Креативна інтервенція про вплив штучного інтелекту на наше життя в Інтернеті

Від чат-ботів до дідфейків - контент, створений штучним інтелектом, стає все поширенішим в Інтернеті. Нові інструменти ШІ спрощують, прискорюють і здешевлюють створення тексту, зображень, відео тощо. Своєю чергою, шкода, яка завжди існувала в Інтернеті - шахрайство, переслідування, поляризація та упередженість – тепер «посилюється» завдяки ШІ ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

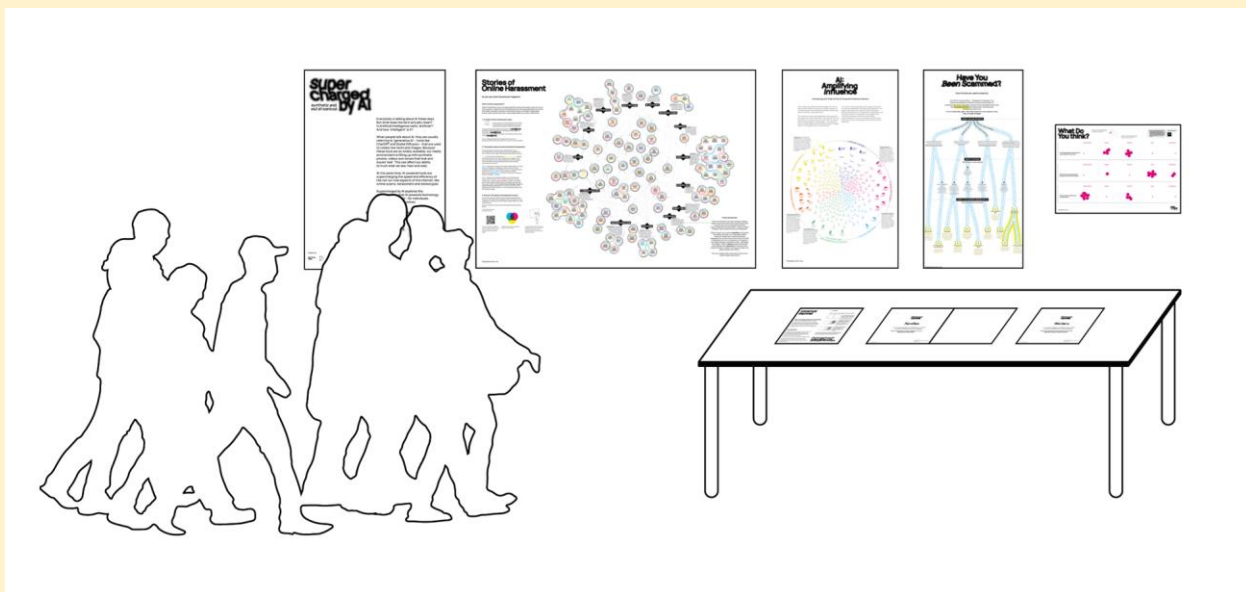
Інструменти ШІ використовуються для вигадування новин, імітації реальності та формування громадської думки і поведінки у спосіб, який майже неможливо виявити. ШІ-моделі, навчені на наборах даних, які відображають упередження їхніх творців, посилюють стереотипи та призводять до наслідків, які виходять за межі цифрової сфери. Як ми можемо залишатися поінформованими та обізнаними про цю швидкозмінну технологію?

Ця виставка присвячена тому, як штучний інтелект впливає на створення, розповсюдження та сприйняття інформації та медіа. Її представляє The Glass Room, відзначений нагородами проєкт Tactical Tech,

який підвищує обізнаність через ігрові та провокаційні дослідження наших стосунків з технологіями.

«Прокачаний ШІ» - це виставка-інтервенція, яку можна демонструвати в бібліотеках, громадських центрах, університетах, на фестивалях і в музеях. За допомогою інтерактивних плакатів і книг із зображеннями, згенерованими ШІ, відвідувачам буде цікаво пізнати, осмислити й обговорити складні питання, пов'язані зі штучним інтелектом.

Виставка-інтервенція «Прокачаний ШІ» доповнюється новим Посібником до ШІ [Data Detox Kit](#), який вміщує практичні поради як реагувати на ці виклики в нашому онлайн-житті.

Починаючи з листопада 2024 року, ця виставка про вплив штучного інтелекту на суспільство подорожує 50 бібліотеками Європи. У лютому-березні 2025 року виставки-інтервенції «Прокачаний ШІ» пройдуть у:

- [Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого](#);
- [Науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#);
- [Науково-технічній бібліотеці ім. Г.І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»](#);
- [Бібліотеці Сумського державного університету](#);
- [Центральній публічній бібліотеці Хмельницької міської територіальної громади](#).

Інтервенція створена *Tactical Tech* у співпраці з *DensityDesign Lab* у *Politecnico di Milano* та Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (*IFLA*) за щедрої підтримки [European Media & Information Fund](#), яким керує *Calouste Gulbenkian Foundation*.

<...> Детальніше тут: www.theglassroom.org/supercharged-by-ai/

[Повний текст](#)
(вгору)

07.02.2025

«Наша планета змінюється з загрозовою швидкістю»: українські та перуанські вчені на відкритті спільної виставки

«Спекотна Амазонія та крижана Антарктика — здавалося б, що між ними спільного? Насправді, рекордні посухи в тропіках та танення льодовиків найхолоднішого континенту — це все реакція нашої Планети на зміну клімату», — наголосив під час відкриття директор НАНЦ Євген Дикий ([Національний антарктичний науковий центр](#)).

«Фотодокази» глобальних змін в Антарктиці та Амазонії якраз можна побачити на 36 світлинах виставки. Вони розміщені попарно, показуючи, що відбувається з обома екосистемами та як на це реагують тварини і рослини.

Онлайн до заходу долучився Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Перу Юрій Полюхович, який розповів, що ця виставка є мандрівною. Незабаром вона буде представлена в столиці Перу — Лімі, та серці Амазонії — Ікітосі.

Також віртуально на відкритті виставки побували перуанські вчені та українські дослідники Антарктики.

Фреді Ф. Рамірез, співробітник Національного університету перуанської Амазонії та автор фото, відзначив, що 2024 рік був найспекотнішим в історії Амазонії, а цей рік очікується ще більш «гарячим» і маловодним. Якщо торік денна температура влітку трималася на рівні +33–35°C, то нині прогнозується +37–38°C.

Наші вчені з «Вернадського» теж розказали про зміни на крижаному континенті під впливом глобального потепління. Йдеться про зростання середньорічної температури повітря майже на 4°C та погодні рекорди щодо максимальної температури, кількості опадів та швидкості вітру.

Відповідно науковці фіксують і реакції природи на зміну клімату. Наприклад, навколо нашої станції швидко зростає популяція теплолюбних субантарктичних пінгвінів, хоча ще на початку ХХІ століття тут не було жодного.

Запрошуємо відвідати виставку та побачити, якою вразливою є наша Планета. Експозиція працює до 6 березня 2025 року, щодня з 9:00 до 20:00.

Адреса: Культурно–мистецький центр НаУКМА (Київ, вул. Іллінська, 9, зала «ПідWall»).

Вхід вільний.

([вгору](#))

21.02.2025

Компанії, що займаються дослідженнями та розробками можуть стати резидентами Дія.City – Уряд ухвалив постанову

Раніше резидентами Дія.City могли бути тільки компанії, що займаються дослідженнями та розробками в ІТ та телекомі. Тепер спектр набагато ширший: біотехнології, мікроелектроніка, гена інженерія, оборонні технології тощо. Ці компанії розробляють та тестують продукти у всіх можливих сферах. Також уточнюються умови для вже наявних категорій — наприклад, включення вебаналітики для диджитал-маркетингу та створення акумуляторів для виробників БПЛА ([Урядовий портал](#)).

Якщо ваша компанія займається дослідженнями та розробками — приєднуйтеся до Дія.City! Ви отримаєте податкові переваги, гнучке англійське право, прозору корпоративну структуру, а також знайдете більше можливостей для зростання та залучення інвестицій.

Розвиток досліджень та розробок — це основа для інновацій, які можуть підняти рівень економіки та підтримувати сектор безпеки й оборони. За три роки роботи Дія.City оподаткування 1 550+ резидентів сягнуло мільярдів гривень.

Створюємо сприятливе середовище для розвитку технологій в Україні.

Читайте також: [Держава створює ефективну екосистему для розвитку інноваційних компаній, — Прем'єр-міністр \(вгору\)](#)

Додаток 36

12.002.2025

Як академічні стартапи стають рушійною силою інноваційної економіки. (Пост-анонс Стартап-школа Academ.city)

Нещодавно відбулася презентація проєкту «Стартап-школа Academ.City – інноваційна екосистема для розвитку академічних стартапів наукових установ НАН України», який реалізується у партнерстві з Національним університетом «Києво-Могилянська академія» ([Academ.City](#)).

Стартап школа Academ.City стала одним з шести переможців конкурсного відбору експериментального проєкту Міністерства освіти і науки України зі створення стартап-шкіл–інкубаторів–акселераторів на базі закладів вищої освіти та наукових установ. Проєкти будуть виконані протягом 2024–2026 років, на створення і розвиток шкіл переможці отримують до 1,5 млн грн.

Звісно, жоден з переможців не починає «з нуля». **Київський академічний університет** – уже працює з науковими стартапами на базі свого наукового парку [Academ.City](#) і має хороші результати. Уже кілька років у науковому парку навчають дослідників, як співпрацювати з інвесторами, як представляти свої розробки тощо. А також знайомлять науковців з представниками реального сектору економіки, що прийшли з запитом «Як вирішити проблему?».

Під час презентації керівниця експертної групи з питань розвитку наукоємних інновацій Директорату інновацій та зв'язків науки з реальним сектором економіки Міністерства освіти і науки України Ірина Красовська розповіла, що на конкурс було подано понад два десятки заявок. Це хороша новина, яка означає, що в університетах і наукових установах розуміють важливість комерціалізації наукових розробок і інновацій і готові допомагати командам стартапів.

«Мені приємно, що держава може бути корисною для розвитку проекту наукового парку Academ.City», – додала Ірина Красовська.

Що пропонує стартап-школа Academ.City?

Протягом довгого часу бізнес і наука в Україні існували ніби у паралельних світах. Бізнес прагнув швидких і передбачуваних результатів, тоді як наука діяла ґрунтовно, визнаючи навіть негативний результат як частину процесу.

Сьогодні ситуація змінюється! Центр інновацій Київського академічного університету активно будує міст між науковими командами та бізнесом.

Не «перекваліфікуватися» у бізнесменів, а співпрацювати

Творці стартап-школи на базі КАУ ставлять перед собою амбітні завдання: створити умови для розвитку інноваційних ідей, підтримки академічних стартапів і їхнього виходу на ринок. Під керівництвом досвідчених менторів старші вчені, молоді науковці і студенти зможуть оформити свої наукові ідеї і напрацювання у проект; написати заявку на отримання гранту; знайти бізнес-партнерів та залучити в команду нових членів (фахівців з управління, проєктних менеджерів).

«Наша країна нині захищає свою незалежність. І ми маємо виграти не тільки війну, а й мир після неї. Після війни буде складний період, коли треба буде продовжувати триматися і «бігти» ще швидше. Маємо збудувати економіку, яка буде на рівних з іншими країнами», – зазначила заступниця директора КАУ, керівниця проєкту наукового парку «Academ.City» **Олександра Антонюк**.

Формуванню сильної економіки якраз і сприятиме виведення інновацій на ринок. «Але, водночас, це не задача учених – бути бізнесменами, – додала пані Олександра. – Наша задача – допомогти науковцям співпрацювати з бізнесом. Екосистема, яку ми створюємо, саме для цього. У ній кожен зможе знайти своє місце, зрозуміє, як себе реалізувати».

Мета стартап-школи КАУ – створити сприятливі умови для розвитку інновацій, підтримки академічних стартапів та їхнього виходу на ринок.

Під керівництвом досвідчених менторів учені та студенти зможуть:

- оформити свої наукові ідеї у стартапи,
- підготувати заявки на гранти,
- знайти бізнес-партнерів та сформувати ефективні команди.

«Україна нині бореться за свою незалежність. Але ми маємо виграти не лише війну, а й майбутнє. Нам потрібна сильна економіка, яка дозволить конкурувати на міжнародному рівні», – зазначила Олександра Антонюк,

заступниця директора КАУ та керівниця проекту наукового парку **Academ.City**.

Учені не повинні ставати підприємцями, але їм потрібні навички співпраці з бізнесом. Саме для цього і створюється **екосистема Academ.City** – місце, де кожен знайде свою роль і зрозуміє, як комерціалізувати інновації.

Що пропонує стартап-школа КАУ?

- **Інтерактивна програма навчання**
Замість традиційного формату школа працює як **відкритий майданчик** для індивідуальних і групових проектів.
- **Біржа ідей і талантів (JoinNOW)**
Тут зустрічаються ті, хто має наукову розробку, та ті, хто володіє бізнес-експертизою. Разом вони можуть створити **перспективний інноваційний продукт**.
- **Інкубаційна програма BOOSTER**
Серія тренінгів допоможе науковцям та стартапам перетворити ідеї у життєздатні бізнес-моделі.
- **Програма підтримки студентських та академічних інноваційних проектів**
Навчання у сферах біотехнологій, матеріалознавства, квантових матеріалів, цифрової електроніки тощо.
- **Грантовий офіс КАУ**
Допомагає молодим науковцям підготувати заявки на міжнародні гранти та знайти оптимальні можливості фінансування.

Співпраця науки та бізнесу вже приносить результати!

Як зазначила завідувачка кафедри менеджменту інновацій університету **Наталія Гаращенко**, школа стартапів – не класична школа, куди можна вступити і випуститися. Це об'єднані спільною ідеєю заходи – групові й індивідуальні. Інакше кажучи, буде створено фізичний та віртуальний освітній фасилітаційний майданчик. Школа відрізняється від інших шкіл-переможців конкурсу МОН, тут навчатимуть учених, які створюють академічні стартапи і сприятимуть у впровадженню інновацій науковців академічних установ НАН України.

«У наукових командах, навіть найактивніших, не вистачає фахової експертизи саме для комерціалізації. Тому в команді мають бути люди з управлінським і економічним досвідом, які здатні побачити розробку як майбутній бізнес. Ми знаємо таких людей, допоможемо сконтактувати і працювати разом», – пояснила Наталія Гаращенко.

Джерело: <https://academcity.org.ua/>

Саме так працюватиме, наприклад, Біржа ідей і талантів (JoinNOW), одна з активностей школи, яку представили під час відкриття. Як пояснив керівник стартап-школи КНЕУ **Максим Будяєв**, «на біржі» зможуть зустрітися ті, хто мають ідею чи розробку, – з людьми, які мають бізнесовий хист і досвід. Разом вони зможуть створити цікавий для ринку продукт.

Стартап-школа КАУ створена у співпраці з [НаУКМА](#), яка має досвід проведення Відкритого Хакатону «BE FIRST». Як розповіла завідувачка кафедри маркетингу та управління бізнесу НаУКМА Катерина Пічик, хакатон допомагає розвивати творчі ініціативи студентів і молодих науковців та підприємницькі навички. Учасники хакатону розробили, наприклад, торф'яну таблетку, яка може довго утримувати воду (проект Yесо). Власники рослин можуть залишити таблетку в горщику, залити водою і їхати в подорож, не боячись, що квіти загинуть.

Ще одна активність стартап-школи – інкубаційна програма [BOOSTER інноваційних проєктів](#). Під час програми буде проведено серію тренінгів з інкубації і акселераційної підтримки академічних стартапів. «Ці тренінги допоможуть перетворити інноваційні ідеї у життєздатні бізнес-моделі», – пояснила завідувачка лабораторії відкритих інновацій **Олена Ципліцька**. Програма діє кілька років і допомагає науковцям НАН України та закладам вищої освіти оформлювати інноваційні ідеї в зрозумілі бізнесу презентації та підчити їх на демо-днях, хакатонах та інших заходах.

В рамках стартап-школи діятиме й Програма підтримки студентських та академічних науково-інноваційних проєктів. Студенти й аспіранти зможуть прослухати цикл лекцій та долучитися до практичних занять з менеджменту й економіки інновацій. Основними науковими напрямками програми, за словами координаторки студентської програми **Катерини Вовк**, є біотехнології, матеріалознавство, квантові матеріали, адитивні технології,

сучасні інформаційні технології, цифрова електроніка. Керівництво інноваційною частиною проєктів виконують ментори (спеціалісти з впровадження інноваційних розробок у бізнес).

До речі, один з учасників програми, студент КАУ **Микола Корабльов**, під час презентації розповів про свій стартап, який розробив додаток на основі нових математичних моделей, що дозволяє користувачам оптимізувати власні туристичні маршрути.

Під час стартап-школи буде проведено також семінар і воркшоп з упровадження цифрових рішень [FIWARE](#). Керівник Віртуального центру цифрових інновацій **Володимир Ночвай** розповів, що під час семінарів буде і теорія, і практика щодо використання цифрових технологій. «Це потрібно, щоб виконувати проєкти, які використовують дані. Наприклад, фермеру потрібні дані про запчастини, насіння, добриво».

У 2022 році у КАУ створили відділ міжнародної та грантової діяльності (грантовий офіс). Це дало можливість університету залучити додаткові кошти під час війни.

«У рамках стартап-школи ми проведемо тренінг для молодих вчених і навчатимемо готувати проєкти на грантові конкурси, – розповіла керівниця відділу **Олександра Правдива**. – Познайомимо з програмами, конкурсами, пояснимо, як знайти саме свій конкурс. Важливо, що ми робимо акцент не на грант, а на проєкт. За останній рік ми консультували команди майже ста проєктів, і були випадки, коли наші проєкти отримували не один, а кілька міжнародних грантів».

Ще більше фото на [Academ.Media](#)

Наука та інновації – це майбутнє України. Долучайтеся до стартап-школи Academ.City!

Якщо у вас є запитання або бажаєте приєднатися – пишіть нам:

t.narizhna@kau.edu.ua (Тетяна Наріжна)

n.harashchenko@kau.edu.ua (Наталія Гаращенко)

i.kubareva@kau.edu.ua (Ірина Кубарева)

Завжди раді вашим запитам!

*Захід реалізовується в межах експериментального проєкту Міністерства освіти і науки України щодо створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-шкіл — інкубаторів — акселераторів

([вгору](#))

Додаток 37

28.02.2025

Цифровий інноваційний хаб NOSC-UA ДІН підтримав 18 підприємств у 2024 році за сприяння уряду Німеччини

У 2024 році зусилля були спрямовані на посилення спроможності «**Віртуального центру цифрових інновацій NOSC-UA DIH**», що функціонує на базі Київського академічного університету ([Academ.City](https://www.academ.city/)).

Минулого року за фінансування уряду Німеччини проєкт "Цифрова трансформація МСП у країнах Східного партнерства" (DT4SME) надав підтримку провідним українським цифровим хабам зі Львова і Києва, щоб посилити спроможність для надання послуг бізнесу, а наразі підтримує у приєднанні до європейської мережі "European Digital Innovation Hubs (EDIH)". Зокрема, у 2024 році, була надана підтримка для посилення інституційної спроможності "Віртуального центру Цифрових інновацій NOSC-UA DIH" на базі Київського академічного університету.

Сьогодні NOSC-UA DIH є частиною європейського цифрового хабу "**Kyiv HiTech**" та працює за підтримки **Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH**. Протягом 2024 року хаб надав послуги 18 підприємствам не лише з Київщини, а й з Вінницької, Львівської, Дніпровської та Одеської областей.

Досягнення 2024 року

- Оснащено сучасний офіс для комфортної роботи 10 співробітників та клієнтів
- Запропоновано 13 видів послуг, 10 з яких отримали високі оцінки підприємств
- Проведено понад 40 консультацій із цифрових інновацій
- Організовано семінари та воркшопи для 200 учасників

Успішні кейси

"**Архітектурна майстерня ЕКОДАР**" отримала хмарні ресурси для тестування архітектурних рішень, а також експертні рекомендації щодо використання цифрових технологій у проєктуванні сталих будинків.

ТОВ "Водень України" спільно з NOSC-UA DIH розробило архітектуру простору даних для обміну інформацією про генерацію "зеленого" водню з використанням блокчейн-технологій.

Компанія "Майтек Плюс" за підтримки хабу подала 5 грантових заявок (зокрема до **Seeds of Bravery, EIT Manufacturing, AI REDGIO**) для тестування смартгрід-технологій та розвитку бізнесу. Уже отримано 3 гранти на загальну суму 80 000 євро.

"Завдяки підтримці NOSC-UA DIH ми побачили нові можливості для розвитку бізнесу. Тепер розглядаємо сертифікацію "зеленого" водню за допомогою блокчейну, що зробить процес прозорішим", – зазначив Ярослав Криль, директор ТОВ "Водень України".

За словами **Віталія Сторожука**, директора "Майтек Плюс", комплексні послуги NOSC-UA DIH допомогли розробити стратегію впровадження передових цифрових технологій, включаючи хмарні обчислення та створення цифрових двійників. Деякі технологічні рішення вже почали реалізовуватися за рахунок отриманих грантів.

Проект DT4SME

Проект "Цифрова трансформація малих і середніх підприємств у країнах Східного партнерства" (DT4SME) фінансується Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та виконується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

([вгору](#))

Додаток 38

19.02.2025

Як зробити штучний інтелект партнером бібліотек

18 лютого 2025 року під головуванням генерального директора Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [Любові Андріївни Дубровіної](#) відбулось чергове засідання Вченої ради НБУВ ([Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського](#)).

<...> Учена рада обговорила розділ звіту НАН України «Науково-інформаційне забезпечення установ НАН України у 2024 році». Доповідь з цього питання зробила відповідальний секретар [Інформаційно-бібліотечної ради НАН України Г. І. Солоіденко](#).

Вона наголосила, що пріоритетним і першочерговим завданням науково-інформаційної діяльності НАН України завжди було накопичення знаннєвого ресурсу. В умовах повномасштабної російської агресії бібліотечно-інформаційний комплекс НАН України у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника) та 90 бібліотек наукових установ продовжував формувати вітчизняні та світові бібліотечно-інформаційні ресурси, надавати доступ до джерел наукових знань.

Важливими завданнями, що постали перед бібліотеками наукових установ в умовах війни, є збереження і захист бібліотечних фондів, поповнення їх новими науковими виданнями, розвиток електронних науково-інформаційних ресурсів. [Г.І Солоіденко](#) поінформувала, що на 01.01.2025 року сукупні ресурси бібліотечної мережі НАН України на паперових носіях перевищили 32,3 млн одиниць зберігання, зокрема 16, 2 млн – у НБУВ, 8 млн – у ЛННБ України ім. В. Стефаника і 8,1 млн – у книгозбірнях академічних установ. Упродовж 2024 року до фондів бібліотечної мережі надійшло 98,0 тис. примірників документів на паперових носіях, у тому числі до НБУВ – 59,2 тис. примірників; до ЛННБ України ім. В. Стефаника – 28,8 тис. примірників; до бібліотек наукових установ понад 10 тис. примірників. Також у 2024 році НБУВ отримала від партнерів з міжнародного книгообміну 358 назв (368 комплектів) періодичних видань. Відповідальний секретар [Інформаційно-бібліотечної ради НАН](#)

[України](#) розкрила статистику та форми і методи роботи низки закладів бібліотечно-інформаційного комплексу НАН України.

Важливо відзначити, акцентувала [Г.І.Солоіденко](#), що за останні роки в НАН України реалізовано та впроваджено важливі елементи відкритої науки та інтеграції з міжнародними репозитаріями. Адже нині одним із пріоритетів розбудови інформаційного суспільства в Україні є забезпечення вільного доступу до електронних ресурсів – важливого компонента інформаційно-ресурсного забезпечення сучасного суспільного розвитку.

Особливу роль у розширенні доступу суспільства до інформації відіграють електронні бібліотеки, тематичні бази даних, електронні путівники по ресурсах тощо. Зокрема, унікальними за ресурсним наповненням є бази даних та колекції цифрової гуманітаристики НБУВ, [Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України](#), [Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України](#), інші потужні науково-дослідні об'єкти зосередження пам'яток нематеріальної культурної спадщини, що мають статус національного надбання.

Отже, підсумувала доповідачка, наукові установи Національної академії наук України за роки своєї діяльності сформували величезну кількість різноманітних бібліотечних, архівних, музейних ресурсів, у тому числі колекцій та особових бібліотек різного змісту і складну та неоднорідну систему їх організації. Збереження, фахове дослідження та популяризація цих унікальних ресурсів і пам'яток нині має відбуватися в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції, потребує уваги та підтримки на державному рівні.

Члени Вченої ради обговорили й схвалили заслухану доповідь.

Інформаційно наповненою була доповідь про використання штучного інтелекту в діяльності архівів, бібліотек і музеїв, яку оголосив і наочно продемонстрував у відеопрезентації заступник генерального директора НБУВ з наукової роботи [Юрій Славович Ковтанюк](#), співдоповідачем була також координаторка міжнародної діяльності, старша наукова співробітниця [відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків](#) НБУВ [Людмила Миколаївна Дем'янюк](#).

Зокрема, у відеопрезентації [Ю.С.Ковтанюк](#) представив історію і шляхи досліджень щодо впровадження штучного інтелекту (ШІ) не лише в науку, а в суспільну думку загалом. Як відомо, у 2024 році Нобелівську премію з фізики отримали Джон Хопфілд із США та Джеффрі Хінтон із Канади – за «фундаментальні відкриття та винаходи, що лежать в основі машинного навчання за допомогою штучних нейронних мереж». Тобто цінність цього винаходу є безсумнівною і важливою для всього людства. У той же час, відзначив доповідач, при всій нинішній зацікавленості світу в можливостях використання ШІ у різних галузях розвитку, при нинішньому власне «бумі» в цьому питанні, такі підрозділи гуманітарної сфери, як архіви, бібліотеки й музеї, у стратегічних документах держав світу навіть не знайшли свого

відображення, принаймні на кінець 2024 року. Вони згадуються лише в міжнародних організаціях, які безпосередньо пов'язані з діяльністю цих інституцій (до прикладу, [IFLA](#), [CENL](#)).

Після аналізу переваг і недоліків упровадження ШІ, прикладів його використання доповідач також висловив думку, що бібліотекам слід замислитись над цими процесами, їм потрібна власна стратегія застосування ШІ. При цьому наша наукова установа могла б за необхідних умов зробити таку спробу, оскільки до цього закликає завдання збереження наших безцінних фондів.

У співдоповіді з цього питання [Л.М. Дем'янюк](#) акцентувала на тому, що наша бібліотека є членом [Конференції європейських національних бібліотекарів \(CENL\)](#), і ми працюємо відповідно до стратегічних напрямів розвитку бібліотеки, таких як європейський і трансатлантичний вектори розвитку. Одним із ключових напрямів, який активно вивчають, аналізують і пропагують відповідні міжнародні організації, є впровадження та ефективне використання ШІ в бібліотечній сфері. На минулорічній міжнародній конференції, проведеній НБУВ, була представлена група ШІ при [CENL](#), котра заохочує нашу устанovu до застосування ШІ, і це є перспективою для нашої діяльності. Нещодавно НБУВ отримала запрошення до участі в загальних щорічних зборах [CENL 2025](#) року, темою яких є «Трансформаційна сила штучного інтелекту для національних бібліотек і через них», тобто ми маємо представити наші кроки розвитку в цьому сенсі. Крім того, НБУВ співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй, тож має бути учасником процесів ООН, документи якої є фундаментальними для формування стратегічних орієнтирів інших міжнародних організацій та установ по всьому світу. Зокрема, у вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку було ухвалено Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, а у березні 2024 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила першу резолюцію щодо штучного інтелекту (A/78/L.49), яка визначає роль системи Організації Об'єднаних Націй у досягненні глобального консенсусу щодо безпечних, надійних та прозорих систем штучного інтелекту (ШІ). Такі документи, як сфера забезпечення сталого розвитку ООН і «Декларація про майбутні покоління» передбачають вивчення і розвиток ШІ. Тож актуальність ШІ для нашої бібліотеки вже на цьому етапі є беззаперечною, наголосила [Л.М. Дем'янюк](#).

Члени Вченої ради погодилися з необхідністю розпочати підготовку конкретних кроків розвитку ШІ для бібліотеки.

[Повний текст](#)
([вгору](#))

Додаток 39

Зустріч науковців з представником компанії Bentham Science Publisher

10 лютого у Державній науково-технічній бібліотеці України відбулася зустріч науковців з представником компанії [Bentham Science Publisher](#) доктором Франсом Леттенстромом (Dr. Frans Lettenström) – директором з глобальних продажів видавництва ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

У своїй [презентації](#) Ф. Леттенстром познайомив слухачів з історією створення видавництва, розповів про продукцію видавництва та переваги для дослідників України. Сьогодні компанія [Bentham Science Publisher](#) є видавцем 160 назв наукових журналів, які охоплюють широке коло дисципліни у сфері фармацевтичних досліджень і розробок, медицини, техніки та технологій, соціальних наук. Журнали видавництва з молекулярної медицини, дослідження хвороби Альцгеймера, розробки ліків проти раку, медичної хімії, матеріалознавства, інженерії, альтернативна енергетики та багато інших входять до найвпливовіших журналів світу. Дві видання Bentham (Current Pharmaceutical Design і Current Medicinal Chemistry) входять до 30 найкращих фармацевтичних журналів із високим імпаکت-фактором. В складі редколегій журналів видавництва шість нобелівських лауреатів, а до подвійного сліпого рецензування залучені понад 80 тис. дослідників з усього світу. Bentham Science також публікує журнали з оглядами патентів.

Крім журнального проєкту, видавництво має книговидавничу програму (Bentham Books), яка публікує роботи з різних галузей знань, в т.ч. гуманітарних наук (понад 1,5 тис. назв). 125 журналів та 15 серій книжок індексовано базою даних Scopus.

Доповідач підкреслив, що компанія [Bentham Science Publisher](#) вже багато років співпрацює з провідними міжнародними видавцями наукової літератури та власниками потужних електронних ресурсів, такими як Clarivate, PubMed, EBSCO, EMBASE, Elsevier, ChemWeb, BioBase.

Окремою новиною, про яку повідомив доповідач, є нова угода видавництва з компанією Elsevier. Завдяки такій угоді, всі статті, які публікуються у виданнях [Bentham Science](#), будуть неодмінно індексованими ScienceDirect, і відповідно Scopus. “Всі українські дослідники можуть публікувати свої статті у 125 журналах компанія [Bentham Science Publisher](#) та отримати ряд переваг:

- безкоштовна обробка статті APC=0;
- необмежена кількість публікацій та номерів журналів;
- публікацій як у колекціях Hybrid (120+) та Gold (40+) серії журналів”, – такі пріоритети матимуть українські науковці у 2025 році.

Такі переваги від [Bentham Science](#) дозволять українським науковцям збільшити видимість та рівень цитування власних наукових публікацій.

Нагадаємо, що [МОН України](#) повідомило, що безкоштовний тестовий доступ до ресурсів видавництва Bentham Science та підтримку Open Publishing для ЗВО та наукових установ України продовжено до кінця 2025

року. Координатором доступу виступає [Державна науково-технічна бібліотека України](#).

Контакти: Олена Рачинська: rachynska.o@dntb.gov.ua
([вгору](#))

Додаток 40

Барселонська декларація про відкриту наукову інформацію: що далі?

Наступними кроками є сприяння та підтримка цих дій через робочі групи, які зараз створюються, а також продовження заходів з поширення інформації та залучення для розширення охоплення та впливу Барселонської декларації ([Державна науково-технічна бібліотека України](#)).

Ключем до успіху в досягненні цілей Барселонської декларації буде ефективна координація цієї колективної роботи. Для цього необхідно створити підтримуючі структури та механізми управління, а також забезпечити необхідні ресурси для підтримки цих заходів. Ми раді поділитися кількома важливими оновленнями з цих питань.

Координація та підтримка

Офіс Барселонської декларації було створено для сприяння робочим групам, організації зустрічей та звітності, управління веб-сайтом та платформами соціальних мереж, а також для просування та залучення до Барселонської декларації.

CWTS Leiden, Фонд SIRIS та Crossref виділили фінансування на період 3 років (45 тис. євро від кожної організації, загалом 135 тис. євро на рік) для підтримки персоналу та загальних операційних витрат Офісу Барселонської декларації. Ця угода детально описана в Меморандумі про взаєморозуміння. Ми вітаємо додаткове фінансування від грантів, внесків спільноти чи інших джерел. Такі кошти можуть бути використані для фінансування конкретних заходів, наприклад організації подій, адвокації та комунікаційних дій.

Управління

Повноваження щодо прийняття рішень та стратегічний напрямок діяльності Барселонської декларації, а отже, і діяльності Офісу Барселонської декларації, будуть належати Раді Барселонської декларації, яка буде створена у 2025 році з представництвом серед підписантів та прихильників.

До створення Ради Барселонської декларації тимчасову відповідальність за стратегічне керівництво діяльністю Барселонської декларації буде нести керівна група. Ця група складається з представників організацій, які до цього часу координували запуск та діяльність Барселонської декларації (CWTS Leiden, Фонд SIRIS, Curtin Open Knowledge Initiative (COKI) та Університет Сорбонни), з додаванням представника Crossref як організації, яка підтримує адміністрування Офісу Барселонської декларації.

Виконавчий директор

Ми раді повідомити, що Б'янка Крамер (Sesame Open Science) призначена виконавчим директором Барселонської декларації, відповідаючи за стратегічне планування та публічне представлення Декларації. Вона буде виконувати обов'язки виконавчого директора Декларації паралельно з іншою консультативною роботою у сфері відкритої науки. Б'янка зіграла ключову роль у процесі підготовки Декларації та залучення підписантів і прихильників Декларації. Тепер вона очолить подальший розвиток Декларації, тісно співпрацюючи з керівною групою та, після її створення, з Радою Барселонської декларації.

[Деталі](#)
([вгору](#))

Додаток 41

01.02.2025

Принципи оцінювальної бібліометрії в контексті DORA та CoARA

Нічого принципово нового у цих “іспанських принципах” немає, [навіть в Україні](#) давно про це знають. Однак об'єктивна бібліометрична оцінка висвітлює те, що дехто в Україні волів би приховати заради власної вигоди, тож багатьом зручніше удавати, що вони не розуміють цих принципів ([Пан Бібліотекар](#)).

Принцип 1: Підтримка ухвалення рішень

Бібліометричні показники повинні допомагати менеджерам науки та політикам ухвалювати обґрунтовані рішення щодо фінансування, стратегічного розвитку та оцінки дослідницьких програм.

Подібно як лікар використовує аналізи поряд із клінічним оглядом, так і оцінювання наукової діяльності має комбінувати бібліометричний аналіз з експертною оцінкою.

Принцип 2: Співпраця з експертами

Бібліометрія повинна використовуватися разом з експертною оцінкою, а не замість неї. Проте суб'єктивні фактори, такі як упередження рецензентів чи конфлікти інтересів, можуть впливати на експертні оцінки, а бібліометрія допомагає це компенсувати.

Принцип 3: Врахування контексту

Оцінювання має враховувати відмінності між дисциплінами, типами досліджень та етапами академічної кар'єри.

Принцип 4: Багатовимірність метрик

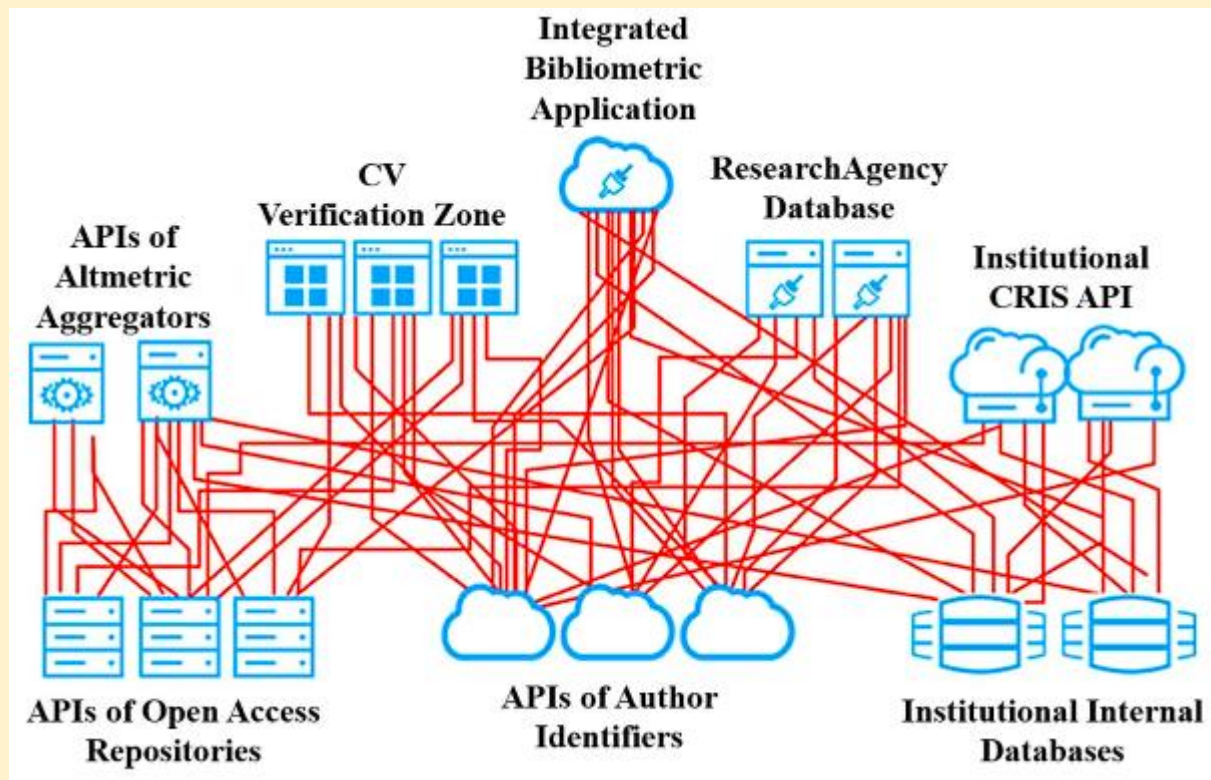
Бібліометрія не може зводитися лише до єдиного показника (наприклад, h-індексу). Оцінювання має бути багатовимірним і включати: цитування, соціальний вплив, колаборації, відкритий доступ та альтметрики.

Тобто, наприклад, досить просто зіставити дані про цитування з інформацією про наукові колаборації, щоб виявити, як окремі "дослідники" отримують десятки тисяч цитувань виключно від колег зі своєї кафедри чи університету. Натомість вітчизняні [наукові управлінці вирішили взагалі](#)

[виключити цитування](#) з національного оцінювання, фактично відкинувши Україну на століття назад у розвитку наукової політики.

Принцип 5: Відкритість та верифікація даних

Бібліометричні показники мають бути відкритими, прозорими та перевірюваними, тому ми більше не можемо довіряти комерційним базам даних, таким як Web of Science та Scopus.

Автори застерігають, що неправильне використання бібліометрії призводить до:

- *"Магічного мислення"* – віри в те, що бібліометричні показники можуть точно виміряти наукову якість.
- *Рейтингового фетишизму* – зосередженість на позиціях у [рейтингах](#) замість реального аналізу ефективності досліджень.
- *Спотворення публікаційної поведінки* – "гонитва за імпаکت-фактором" замість проведення важливих досліджень...

([вгору](#))

Додаток 42

03.02.2025

ПІДКАСТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Спираючись на власний досвід, автори діляться порадами про те, як успішно запустити дослідницький підкаст. Перше – аудиторія: перш ніж почати планувати перший епізод і обмірковувати, як він може звучати,

потрібно оцінити цільову аудиторію (це буде академічна аудиторія, сектор вищої освіти, професіонали, експерти чи люди без спеціальних знань?). Друге – слід переконатись, що обраний формат є стійким, оскільки багато подкастів недовговічні. Нон-фікшн оповідання найбільш популярний формат, що застосовується у більшості документальних подкастів. Він може бути захоплюючим для прослуховування, але його реалізація на практиці займає значно більше часу, ніж інші. Третє – Вам потрібне правильне обладнання, причому не обов'язково потрібна студія подкастів для запису, – існує багато різних більш простих рішень. Четверте – необхідно бути помірним у визначенні тривалості підкасту (короткі зазвичай більш популярні). П'яте – не слід очікувати миттєвого успіху. Люди часто відмовляються від створення підкастів, оскільки кількість слухачів не відповідає їхнім попереднім очікуванням. Потрібен час, щоб створити аудиторію. Соціальні медіа, ймовірно, будуть основним інструментом просування підкастів, тому можна заохочувати своїх гостей та інших науковців, особливо тих, хто має велику кількість підписників у соціальних мережах, ділитися інформацією зі своєю спільнотою. Для тих самих цілей є сенс використовувати LinkedIn, хоча цей спосіб поширення інформації дослідники помилково відкидають ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Детальніше: <https://surl.li/rbdycu>
(вгору)

Додаток 43

Розширення прав і можливостей жінок у науці: як ЄС стимулює зміни, сприяючи гендерній рівності у сфері досліджень та інновацій

Незважаючи на досягнутий прогрес, жінки залишаються недостатньо представленими в багатьох галузях, на вищих академічних та керівних посадах. Ці диспропорції зумовлені такими проблемами, як несвідомі упередження, брак наставництва та обмежений доступ до ресурсів – бар'єри, які продовжують перешкоджати повноцінній участі жінок у дослідженнях та інноваціях ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

Нижче наведено, як саме Європейська комісія підтримує баланс гендерної рівності у сфері досліджень та інновацій:

- плани гендерної рівності;
- нагороди для чемпіонів із гендерної рівності;
- проекти, що фінансуються ЄС, які зміцнюють баланс гендерної рівності в галузі науки, технологій, інженерії та математики (Science, Technology, Engineering and Mathematics, STEM);
- знайомство із жінками, які стоять за європейськими дослідженнями та інноваціями і надихають на досягнення інших.

За [інформацією Європейської комісії](#).
(вгору)

24.02.2025

Теми досліджень мають визначати науковці, а не Білий дім

За словами президента MPG Патріка Крамера, США тепер представляють для Німеччини «новий фонд талантів». Вже сьогодні кількість заявок із США на посади керівників дослідницьких груп зросла вдвічі порівняно з минулим роком ([Світ](#)).

Галузі досліджень, які нині під загрозою в США, включають дослідження клімату та системи Землі, гендерні дослідження та дослідження інфекційних захворювань. MPG виділяє більше фінансування на створення додаткових посад, таких як керівники дослідницьких груп, щоб запропонувати можливості для американських дослідників і одночасно зміцнити дослідницький потенціал MPG.

Крамер також планує відвідати кілька міст США, перш за все, Лос-Анджелес, Сан-Франциско та Вашингтон, щоб зустрітися з представниками вищої освіти та досліджень. Коментуючи заморожування та повторну оцінку адміністрацією Трампа фінансування Національного інституту охорони здоров'я США та призупинення обробки нових заявок на фінансування, Крамер сказав, що цей крок є «явним порушенням академічної свободи, оскільки вибір тем дослідження залежить від дослідників, а не Білого дому».

Протягом чотирьох бурхливих тижнів після того, як Дональд Трамп повернувся на посаду президента США, університети та наукові дослідження зазнали критики, фінансування досліджень було скорочено або заморожено в очікуванні перегляду. Університетам і коледжам було наказано припинити діяльність, пов'язану з різноманітністю, справедливістю та інтеграцією.

([вгору](#))

03.02.2025

Ніколаєв Є.

Зміни вимог навряд чи допоможуть українським науковим журналам

Міністерство освіти і науки нещодавно [утворило](#) робочу групу, покликану розробити пропозиції з оновлення правил формування переліку наукових фахових видань України. До цього переліку експерти МОН включають наукові журнали, що видаються в Україні ([Освіта.ua](#)).

Станом на грудень 2024 року цей [документ](#) нараховує майже 1700 періодичних наукових видань українських університетів і наукових установ.

Тут треба пояснити, що наприкінці дев'яностих років минулого століття Україна перша на пострадянському просторі прийняла доволі абсурдне рішення, що визначати, чи є науковим певний журнал, мають не університети, наукові інститути чи самі вчені, а представники органу влади.

Колись цим органом була Вища атестаційна комісія (ВАК) України, і звідти виникла стійка назва «ваківський» науковий журнал. Згодом ВАК ліквідували, і впорядкуванням наукової періодики України зайнялося МОН.

Проблема в тому, що чомусь не виходить добре виконувати абсурдну роботу, ще й не витрачаючи ресурси держави на підтримку діяльності наукових редколегій. До освяченого державою класифікатора наукової періодики, дійсно, потрапляє відносно невелика кількість затребуваних ученими, студентами, викладачами видань.

Редакції цих журналів докладають великих зусиль до того, щоб їхні публікації допомагали науковій комунікації. Проте більшість видань у переліку МОН, на жаль, радше є [симулякрами](#), себто науковими журналами лише за формою, але не за змістом.

Ось декілька найочевидніших ознак того, що перед вами імітація наукового журналу.

Авторами більшості статей журналу є співробітники університету чи організації, яка видає цей журнал. Себто реальна цінність цього видання для широкої наукової спільноти така, що наповнити його статтями вдається лише шляхом академічного інцесту.

На вашу електронну пошту приходять спам-запрошення опублікувати в журналі свою статтю, але ви не отримуєте листа з пропозицією почитати цікаві матеріали у свіжому випуску цього видання. Адже чимало наукових журналів видаються суто «для звітності», ніхто (включно з авторами!) і не очікує, що їх читатимуть.

Якщо журнал із суспільних чи гуманітарних наук вказує у вимогах до авторів, що обсяг статті не повинен перевищувати 12 сторінок стандартним «чотирнадцятим шрифтом з полуторним міжрядковим інтервалом» (такою є стійка дивна традиція), це означає, що журнал публікує не наукові статті, а репліки (чи, [за словами Павла Гольдіна](#), «замітки»).

Історія, право, економіка, педагогіка тощо комунікують свої ідеї текстами. Для цих дисциплін зазвичай неможливо вмістити у короткий наратив адекватний опис мети дослідження, його методів, проаналізувати літературу, викласти результати дослідження та їхні обмеження. А саме ці елементи й формують структуру наукової статті.

Деякі журнали вказують дати надходження статей до редакції і схвалення їх до друку. Якщо проміжок між цими двома датами менший за один-два місяці, це (майже) гарантує, що ретельне рецензування статей редакцією не проводиться і автори не доопрацьовують свої дослідження після отримання порад рецензентів. Себто такі журнали публікують тексти довільного змісту, які за зовнішньою формою скидаються на наукові статті.

До речі, вираз «науковий журнал» дослівно перекладається англійською як «рецензований журнал» (peer-reviewed journal). Немає належного рецензування – значить, немає наукового журналу.

Раніше в Україні була повсюдною практика відкритої імітації рецензування: автор подавав до редакції статтю разом з рецензією на неї.

Зараз таку «рецензію» можуть вимагати від авторів без наукового ступеня. Але знайдіть автора, який власноруч принесе відгук з висновком: «Стаття слабенька, її треба відхилити!»

Тепер рецензування імітується приховано: редакції нашвидкуруч оформлюють на більшість отриманих статей позитивні внутрішні відгуки з висновком «у друк!». Тоді як насправді текст статті-дослідження, який дійсно не потребує доопрацювання, трапляється вкрай рідко.

Вряди-годи зростає невдоволення цією ситуацією і виникають пропозиції підвищити вимоги до наукових журналів, завдяки чому вони водночас мають позбутися своїх проблем. На жаль, ця чарівна паличка від ВАК чи МОН традиційно не спрацьовує, бо сутнісні правила роботи наукового журналу сформулювати у переліку вимог неможливо, а формальні успішно імітуються університетами-видавцями.

Коріння проблеми – не у сформульованих органами влади правилах діяльності журналів. Держава вимагає постійно публікувати наукові статті від усіх університетських професорів і доцентів, які перевантажені викладанням, підготовкою до нього і вже давно (за поодинокими винятками) не бачили жодного фінансування й організаційної підтримки своїх наукових пошуків.

Секрет Полішинеля полягає в тому, що наукова робота в українських університетах найчастіше виконується під примусом у волонтерському режимі оплати праці.

У цих координатах, очевидно, буде зімітована будь-яка складова процесу, яку теоретично можливо імітувати. Запит викладачів на публікацію коротких текстів свого авторства під обкладинкою, на якій написано «науковий журнал», визначається чинними правилами гри.

Заміна друкованої версії таких видань їхніми електронними PDF-аналогами зберігає дерева та знижує собівартість «виробничого циклу» створення наукових публікацій. Маю величезний сумнів у тому, що вдосконалення вимог МОН до наукових журналів здатне якісно змінити ситуацію.

На мою думку, державні вимоги до діяльності наукової періодики слід скасовувати, зосередивши зусилля на розширенні ресурсів для проведення реальних досліджень. Публікація їх результатів – наслідок самих досліджень, а не річ в собі.

Post Scriptum. Коли я готував цю колонку, то знайшов власну [статтю](#) 2016 року, де міркував про особливості діяльності українських наукових журналів і способи виправити наявні проблеми. З часу написання того тексту, схоже, не відбулося практично нічого.

Державні правила і редакційна політика видавців косметично вдосконалилися. Наприклад, з'явилась вимога про наявність у кожній науковій статті цифрового ідентифікатора DOI (спеціального інтернет-посилання на місце її онлайн-публікації), хоча не з'явились механізмів контролю за повсюдним недотриманням цієї вимоги.

Але загальна ситуація – в анабіозі, чи то в непорушній рівновазі між запитами держави, наукових і науково-педагогічних працівників та видавничими можливостями українських освітніх і наукових установ. Чи зрушиться вона?..

Автор: Євген Ніколаєв, кандидат економічних наук, заступник директора Академії вчительства Каразінського університету.

([вгору](#))

Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс

Інформаційно-аналітичний бюлетень
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Упорядник **Натаров Олег Олександрович**

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03
E-mail: siaz2014@ukr.net
Сайт: <http://nbuviap.gov.ua/>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7871 від 28.06.2023 р.